

Slovenske národne vraže in prazne vére,

priméjane drugim slovanskim in neslovanskim.

(Spisal J. Navratil.¹⁾)

I. del; 2. dalje iz „Letopisa“ 1886, str. 62—106.)

Krés ali Ivanje; sv. Ivan krstnik ali Janez krstnik (24. junija); „krés“ (praznični ogenj, 23. junija na večer.)

Stsl. Крѣсъ Krěsъ, τροπή, temporum mutatio, Sonnenwende (Mikl. „Lexic. palaeosloven. 319²⁾); **bolg.** Ivanovo; **rus.** Kupalo, izprva = krés (s kolpanjem), potlej pa starorus. slutvobog³⁾; Kupala, Ivan-Kupalo, Ivanov denj (= Ivanje, Kres, kresni dan); Ivan-Kupala (= Ivan krstnik); Agrafena-Kupalnica (= dan pred kresom⁴⁾); **hrv.** Ivanje; **srb.-hrv.** Ivanj dan⁵⁾; kries (po Vuku, krijes; „u Hrvatskoj vatra, što se loži uoči Ivanja dne itd., Johannisfeuer . . .“; **hrv.** tudi „kresnica“ = „Ivanjska svečanost“ (Ilić, 155); **srb.-hrv.** „kresovi“, m. pl., Zeit der Sommersonnenwende, dies solstitiales; **č.** svatý Jan křtitel; svatojanský oheň po starem tudi *sobotka* (f.) ali *sobotký*, (f. pl.); tako i **č.-slov.** poleg imen:

¹⁾ Pisatelj zahvaljuje i letos očitno nóve dobrovoljne sotrudnike, in to: g. G. Križnika, trgovca v Motniku na Gorenjskem, g. And. Šesta, nadučitelja v Metliki, brata Antona ondi in gg. vseučilišnike slovenske na Dunaju: Jos. Kušarja, Papeža, Pipuša, Jos. Kržišnika i. dr.

²⁾ Ondi čitaš tudi: „slanečnyj (solnčni) krěs“ in „krěsiny“ stsl. (srb.) iz XVI veka; nsl. „krěs“ ignis festivus (praznični ogenj; . . . cf. let. grěst, wenden“. Prim. i Krekova spisa o Kresu („Kres“ 1881; str. 49. i. d.; „Einleitg. in d. slav. Lit.“ 1887; 578 i. d.).

³⁾ Kupalo, stsl. Kapalo. Krek ga izvaja iz vode: kap-, lavare (kópati, r. kupati) („Kres“ 1881; str. 61); Levstik pa iz ognja: stsl. *kap-, r. *kup-, heiss, brennend.

⁴⁾ Zato ker je 23. jun. po starem koled. tudi „sv. Agrafene“ t. j. Agripine god.

Janvo (za: Janovo), Vajanovo (=Ivanovo), tudi 'Vajanvo', 'Vajano in 'Vajanok'; **mrus.** kupalo in 'kupajto', (v Galiciji tudi 'Vajanvo in 'Jan Vajan'); **p.** *sobótka*, f. (=Kres, kresni dan); *sobótka*, f. pl. (= 'krés' t. j. praznični ogenj p. u. p.); po Lindeju *'sobotka*: f. *Johannis-* ali *Sonnenwendefeuer* nekod tudi 'kupajto' (nm.: kapało); **litv.** Kupólau (=sv. Ivan²⁾).

Kres pa *Kupalo* izhajata vsakakor iz poganske dobe, *sobotka* pa iz krščanske. Ni dvojiti, da je postalo to lice iz besede *'sobota'*; a ne tako, kakor se je mislilo dozdaj, nego iz sredovečno-latinske besede *'sabbatum'* = *solstitium*. — Učeni Ivan Whethamstedius († okoli l. 1464.) piše v svojem letopisu: „Chronicon ab origine gentis Britann. usque ad E. luardum IV., Oxf, 1732, tako: „Dum transisset *Sabbatum* sive *solstitium* anni istius, descendissetque sol ymius et ymius“ (sic) . . . Prim. Du Cange. Paris 1846; VI. 3.³⁾ Po naših mislih postala je tedaj *sobotka* v srednjem veku iz lat. *'sobote'* za pomen: *solstitium* (*Sonnenwende* = stsl. krěsť, ki znači zdaj tudi to, kar „*sobotka*“: *Sonnenwendefeuer*, t. j. *Johannisfeuer*).

Po verjetnih dokazih so namreč naši pradedi in **Slovani** sploh v predkrščanski dobi drugi veliki národní svetek: *lětni* (solnčni) *kres*, t. j. čas, ko se po najdaljšem dnevu **začénjajo dnevi zopet krajšati**, praznovali o našem navadnem *Kresu* ali *Ivanju*, in to dobrodelnemu solncu, kot kakemu bogu na čast.⁴⁾ V ta namen zažigali so uže na večer pred tém dnevom velike grmade — kurili kres, (okoli katerega so tudi plesali ter ga preskakovali itd.).

Temu pritrjuje današnje vseslovansko *kresovanje*, t. j. 'kres', ki se kuri na večer pred *Kresom* (*Ivanjem*) ter ovršuje s takimi običaji, ki izhajajo očito iz nekrščanske dobe, dasi je skrbela cerkev za to, da so nóvi krščani pri svojih poprejšnjih poganskih obredih o tej dobi navadili se misliti na imenitnega krščanskega svetnika, čegar god se praznuje uprav o letnem kresu, namreč: na sv. *Ivana* (Janeza) *krstnika*, ki je pripravljaj pot: „*solncu krščanskemu*“. (Prim. Grim. „D. Myth. I. 4. izd.“ 516.)

Po nekaterih **slovenskih** (dolenjskih) krajih okoli Žužemberka, Ribnice, Lašč itd. hodijo ljudje še o belem dnevu pred *kresnim večerom* na polje kropit ter nosijo sabo tudi blagoslovljenih ali posvečenih šib cvetnonedeljskih (nekateri ovenčanih s cveticami) ter zapičijo na vsako njivo po šibo (mlajček'), in to

¹⁾ Okoli Trenčina samo tako: 'Vajanok' (namesto: Vajaneč, kakor „pondělek nm. „pondělek“).

²⁾ Prim. Jagić: „Archiv“, 1882; str. 608.

³⁾ Tu je govorjenje o letnem solnčnem kresu (*Sommersolstitium*); pomniti je pa, da Rusi v Psovsku tudi naš *božič* zovejo: *sobotki*.

⁴⁾ Prim. „Letopis“ 1885.; 156.

zdej samo po „stari navadi“, ne misleč, čemu ali zakaj? (Hinje, Male Lašče, Ratje, Zagorica, Kompolje, Struge itd. Po ustnih poročilih.)

Nekod (n. pr. v Metliki) „hitajo“ zdej (l. 1886.) sosebno dekliči uže popoldne (pod večer) pred Kresom ali Ivanjem na hišno streho šopke iz „žoltih“ (rumenih) cvetlic, tako zvanih „Ivanjskih rož“, isti dan nabranih, pa tudi pojedine cvetlice in cele grmiče, tako i vence iz takih „rož“, ki so dvoje vrste: 1. „Ivanjske rože“, žolte, z „velikim cvetom“ (po Tuškovem „Rastlinstvu“ 2. izd. 1872; 63: *roža sv. Janeza*¹⁾) ali navadna *krčna zel*, *hypericum perforatum*, *durchbohrtes Johanniskraut* ali *gemeines Hartheu*); 2. „Ivanjske rože“, tudi žolte z „drobnim cvetom“ ali „obročki“ (po Tušku ondi 98: *rumena lakota* ali *strdenka*, *galium verum*, *echtes Labkraut*). — Na kmetih posebno v Rosavnicah in po njihovi oziroma Metliški okolici rabijo pa o Kresu štiri vrste samih „Ivanjskih rož“, in to: poleg zgoraj imenovanih 2 vrst še 2 vrsti „belejih“ po imenu: 3. „béla stelja“ (po Tušku 174: *orlova praprot* (pteris aquilina, Adler-Saumfarn); 4. „Ivanjska roža béla“ (*spiraea aruncus*.²⁾) — Kateri dorasli dekliči šopek ali pa venec obvisi na strehi mahom prvič, drugič ali tretjič, *óna se omoži še pred letom*; a kateri pade šopek ali pa venec tudi tretjič na tla, *óna bode morala še čakati*. (Zapisal brat Anton).

Za mojih mladih lét „hitali“ so pa v Metliki ob isti dobi mali in véliki obojega spola take šopke in vence izpred vsake hiše na streho dotle, dokler niso ostali na strehi vsi. (Vsakemu domačemu človeku bil je namenjen poseben šopek ali pa venec). Ako je obvisel šopek ali venec „z glavo“ t. j. z gorenjo stranjo navzgor obrneno, „pomenilo“ je to, *da bode óni človek*, (kareremu je bil namenjen) *še žive! to leto*; ako je pa šopek ali venec obrnil „glavo“ (gorenjo stran) navzdol, značilo je to, *da bóde óni človek pred letom mrtev*.³⁾ Pri vencu je gorenja stran nad vezjo.

Vendar se čuje poleg nove razlage tudi še ta (stara) sosebno po okolici Metliški, kodar se ovršuje ta prestari običaj do malega tako, kakor se je za moje dobe v mestu. Ob istem času meče namreč vse: moško in žensko (oženjeno in neoženjeno: vdano in nevdano) šopke in vence na streho: „*srečen, komur prvič ostane*“ (na strehi), *preživel bo, ali se pa poročil to leto*. (Zapis. brat Anton).

Uprav narobe tolmačijo si to v Goriči-vasi (pri Ribnici). Če pade šopek sè strehe na tla, pravijo, *da óni, kateri ga je vergel, tisto leto še živi*; če pa šopek ostane na strehi, *umrje tisti človek še pred letom*. (Po ustn. por.)

¹⁾ V 1. izd.: „sv. Janeza roža“; v Metliki poprej: „Šentjanžve rože“, zdej pa uže sploh „Ivanjske rože“ imenovane.

²⁾ Prim. 4. opazko na 93. str.

³⁾ Prim. „Vedež“ 1849.; II. polov, str. 30.

Nekateri **Slovenci** mečejo istega dne samo po šopek *praproti* na streho in mislijo, če ostane hitro na strehi, da bode kmalu *svatba* v hiši. (Hinje pri Žužemb. Po ust. p.)

Nekod **Slovenci** na *kresni večer* potresajo „po hiši“ (sobi) *steljo* (praprot) *sámo* ali pa tudi z *nekimi cveticami* vred, ki jim zvemo ime in uzrok temu dejanju malo kesneje; — isti ljudje pa ne mečejo morda nikakih šopkov, vencev itd. na streho; morebiti da ne zatikajo več nikakih cvetic nì va-njo, nì pod njo, niti za njo. Drugod ne potresajo **Slovenci** nikakih rastlin ali cvetic „po hiši“ (kakor ne v Metliki in po njenem obližju, pa nì po mnogih drugih **slovenskih** krajih); ostala jim je pa stara navada, da mečejo na streho šopke in vence, ali pa same vence, oziroma „svitke“ na kako drevo. (Glej malo dalje med **slovenskimi** vražami!).

Tudi **Srbi** beró óni dan pred Kresom ali Ivanjem („u oči Ivánja dne“) „Ivanjsko cveće“¹⁾ ter pletó *vence*, ki jih mečejo potlej na hiše in drugo poslopje, pa tudi na njive, v ograje in oseke („na torove“) itd. *U te vence upleću i bela luka* (česna), *pa je taj luk posle lekovit. Njim babe leče otoke, guke* (grbe), *a naročito krajnike*²⁾ („Glasn. srps. uč. dr.“ XX. 105.)

V Sremu mečejo „djevojke“ *vence* spletene iz samega Ivanjskega cvetja samo na *streho* ali pa na *plot*. (Vuk.-rječn.“ 216; isto v posmrtni knjigi: „Život i obiç.“ 67.)

Nekateri **Srbi** obešajo „sv.-ivanjske *vence*“ pod hišno streho in v hleve, zato da čuvajo družino in živino *zlih duhov* in *čarovnic* („vještíc“), — a **Bolgari** jih devajo v kadilnico ter kadé ž njimi bolnike (Afan. III. 217 po Karavel. „Věstn.“ 1853. 234 in Beitr. z. d. Myth. II. 395).

Na **Češkem** mečejo dekleta („děvčata“) *vence* o tej dobi čez glavo na *drevje*; katere *venec* obvesi na *veji*, *ta se še to leto vdá*. (Ččm. 1856; 68.)

Isto tako mečejo nekod po Goriškem **slovenske** deklice, kakor na *sv. večer*, tako i *na večer pred sv. Ivanom* *venec* ali pa tudi *svitek* „ob zadaj“ na *drevo*. Če „se ustavi“ prvič, bode poroka še to leto itd. (Zapisal g. A. Gaberšček).

Slovenci (v Vipavi in po Goriškem) obešajo — ali so vsaj obešali, ni davno tega — „na kres“ pri vsaki hiši pod okno (in nad vrata?) *venec*, spleten iz različnih cvetic ter ga puščajo ondi čez zimo do drugega leta. (Povedal g. Ž. Sežun 28. okt 1882.)

V novi dobi začeli so obešati take *vence* spletene iz različnih cvetic (brez „Ivanjskih“) óni dan „pred Ivanjem“ nad *vélika*

¹⁾ Po Vuku („rječn.“ 216: „Ivanjsko cvijeće“ (žuto i bijelo), das Labkraut, (Waldstrob, „Unser Frauen Bettstrob“), galium verum. Linn. = nsl. „rumena lakota“ (tako se zove uprav sama 2. žolta; za belo pogrešamo ondi bot. imena. Prim. spredaj str. 90).

²⁾ Geschwulst der Ohrendrüsen, tumor parotidum.

vrata, med okna itd. tudi v Metliki, kder jih snemajo po navadi stoprav na *Petrovo* pred solncem, a ž njimi vred vse druge cvetice in „belo steljo (90), ki se zabada dan pred Kresom strehi v káp. Pokojna mati so rekli, da se s *spravljenimi cveticami kadi v hlevu, kedar krava ne da mleka*; ali če oboli živinče; „bela stelja se pa vrže v svinjak, da bodo svinje zdrave ter se bolj debelile itd. čit. tudi dalje na str. 93 in 95. (Zapisal brat Anton 1886).

Za mojih mladih let ni bilo v Metliki tega običaja; udomačil se je ondi pred kakimi petnajstimi leti. (Zapisal isti 1886).¹⁾

Še obilnejše obešajo take *vence* v Hinjah in to: na zunanjo hišno steno, pred okna, okoli okenj in okoli vrat; pripenjajo na hišo tudi *križčke* iz „rož“ (cvetic) ter puščajo na steni te in óne. dokler jih ne sklatijo . . . „poredni otroci“. (Po ustn. por).

Čemu se obešajo ti *venci* in pripenjajo *križci* . . . , tega ne znajo zdaj več naši ljudje; kajti kogar koli smo vprašali: „čemu? ali zakaj? — vsak nam je odgovoril: „tega pa ne vem“ ali: „nisem slišal praviti nikoli; — stara navada.“

Zabljeni uzrok je ta, da so prisivjali stari **Slovenci** tako, kakor mnogi **Slovani** (z drugimi indo-evropskimi narodi vred) še zdaj rastlinam o *Kresu* ali *Ivanju* nabranim, posebno moč. Zakaj so se nekdej začeli pripenjati okoli hiše tudi *križčke*, tega nam menda ni treba razlagati več. Čitaj razpravo o „sv. treh kraljih“ (1886 na 95. strani.)

Poljaki po Krakovskem itd. nabirajo *zvečer pred Ivanjem* za dom *metliko* (*artemisia vulgaris*, Beifuss p. bylica, belica²⁾) v Sandomirskem tudi *bez*³⁾ (bezeg, Hölunder, Sambucus nigra) in drugih zeli, ki jih rabijo kot zdravila za različne bolezni, za čare (do guseš) itd. Nekod podtikajo pod hišno streho (najrajši spre-daj) *repinca* (*lappa vulgaris*, Klette; p. „lopian“), *leskovine* (*corillus avellana*, Haselnussholz; p. leszczyna) in *metlike* itd.) O. Kolb. V. 309.

Čehi se isti večer *opasujejo z metliko*, (ki jej pravijo „černo-býl“), misleč, da brani človeka strašilom, čaram, boleznim in (drugim) neprilikam to leto. („Květy“ 1846; str. 158; Grohm. 90.)

Po **ruski** národní veri pomagajo zdravilske zeli ali trave („lěkarstvennyja travy“) samo tedaj, ako se nabirajo „na Ivanovo noč“ ali pa o „jutranji zori Ivanovega dne“, in to, prej nego se posuši rosa na njih. (Afan. III. 716.) — **Rusi** mečejo tudi ob hudi uri („vo vremja grozy“) sveto-ivanjskih zeli v zakurjeno peč,

¹⁾ Vidi se iz tega in iz ónega, kar smo priobčili iz Metlike na str. 90.—92., kako se menjajo stare navade in . . . vraže v novi dobi. Letos obešali so v Metliki pri nekaterih hišah samo še take (novodobne) vence.

²⁾ Nemško ljudstvo imenuje metliko tudi: Johanniskraut, Johannis-gürtel, Sonnenwendgürtel ali Gürtelkraut. Uže v srednjem veku bila je ta zel imeniten pomoček za zlobne čare („gegen bösen Zauber“. Grim. „D. Mith.“ 1161. (W. II. 101.)

zato da ne bi udarila strela v hišo ali v kako drugo poslopje pri hiši. (Ondi.)

Nemci ob dolnji Reni prisvajajo vencem iz Ivanjskih cvečic (*hypericum perforatum*) veliko moč do čar in hudičeve oblasti, rekši, da se hudiču stadi ta cvetica („ist dem Bösen ein Greuel“ ker je postala iz sv. Ivana krvi. Zato je hotel — po nemški bajki — hudič iztrebiti (zatreti) to cvetico ter ji prebadal v ta namen iz zlobe z drobnimi iglami pérje, v katerem, gledéč proti luči, vidiš dosti silo majhnih luknjic.¹⁾ (Prim. R. Schulz: „Biblioth. der Unterh. u. d. Wiss.“ 1877. IV. 246 in 248; Busch 120.)

Anti²⁾ nam ni treba praviti, da ta (nemški) uzrok ni prvoten, nego da je nastal stoprav v krščanski dobi.

Pravi (prvotni) uzrok je brez dvojbe ta, da so poganski **Germani**, kakor poganski **Slovani**, vsem rastlinam, nabranim o „letnem solnčnem kresu“ (ko doseže solnce najsilnejšo moč), pripisovali tudi posebno silno — čudotvorno — čarovno moč.

Lahko, da so se v poganski dobi čislale posebno *žolte* ali *rumene* rastline, zato ker so podobne „rumenemu solncu“; ³⁾ vse drugo je pa bilo pritakneno — kakor smo uže povedali — stoprav v krščanski dobi.

Po vsem sodimo zdaj, da so naši poganski predniki „Ivanjske (Šentjanžve) rože“ in „vence“ iz prvine tudi na hišne strehe metali najprej iz istega uzroka, kakor obešajo nekod **Srbi** še zdaj „sv. ivanjske vence“ pod hišno streho in v hleve, namreč zato, da ne bi mogli nijednemu bitju pod krovom: ni človeku ni žvinčetu nahuditi, ni *zli duhi*. niti *čarovnice*. Prim. str. 91.

Kesneje so začeli tudi vedeževati (prerokovati) po navedenih znamenjih. Da pa tako vedeževanje, in to razlaganje istih znamenj, ne ostaja vedno jednako ali stanovitno, uverili smo se uže na str. 90.

Slovenci zabadajo v streho nekod (n. pr. v Metliki) pod večer pred Kresom tako zvano „belo steljo“ (orlovo praprot, pteris aquilina, Adler-Saumfarn), po okolici njeni (sóseb v Rosavnicah pa poleg „bele stelje“ tudi „hèbet“ in še neko „Ivanjsko rožo z belejem cvetom“ (vrst oslada . . . Spierstaude, *spiraee*.⁴⁾ Zapisal brat Anton lani 15. julija s tem dodatkom, da je hèbet ali hebát

¹⁾ Po teh „luknjičicah“ nadeli so tej cvetici tudi ime: „hypericum perforatum“ = „durchbohrtes Johanniskraut.

²⁾ Anti (belokr.) = menda vendar.

³⁾ Stslov. „ruměny“ (= rus rumjanyj; bolg. rumen; srb.-hrv. rumen; č. ruměný; p. rumiany) znači uprav: „rdeč“, (rdeč), ruber, roth; zato je „rumeno solnce“ uprav: „rdeče solnce“; a mnogi Slovenci rabijo uže zdavna „rumen“ (rmen) za „žolt“ (stsl. žlsts) rubicundus, gelb. Beli Kranjci velijo pa „rdečku“ (vôlu) še zmérom „rumen“ (izr. rōmen), 2. skl. „ruměna“ itd.

⁴⁾ „Spiraea arnuncus“: medvedja lat (Jak. Dolenc: „Gebräuche Krains“ rokop. I. (?), pri Ilícu 1846; 166.) Ondi čitaš sicer, da spletajo Kranjci *ma*

(sambucus ebulus, Attich ali Zwergflieder) po starih ljudi veri dober za pokostne bolezni, sóseb za „divjačino“ (bolezen, ki se dobi na potih, vetrih), za uroke in za nagle, nevarne bolezni sploh, ako se na žarjavici ž njim kadi. (Hrvati v Bobnaricah vtikajo v streho sám „habat“ = hëbet.. P. u. p.)

Drugod (n. pr. v Hinjah in Dobrépoljah) zatikajo *tisti dan pred Kresom* v streho *steljo* (praproť) in *kresnice* (= volovsko okó, chrysanthemum leucanthemum, weisse Wucher- ali Orakelblume; Tušek: „Rastl.“ 2. izd. 102. — Podobne so *kresnice* velikim „marjeticam“ ali belokranjskim „katarinčicam“ (bellis perennis, Gänseblümchen ali Massliebe; Tuš. -Pok.) in rekel bi: „rumenemu solncu z belimi žarki“.

Na *kresni večer*, vtikajo po mnogih krajih **slovenskih** — bodi si v streho, ali kam zunaj hiše: v razpoke pred velikimi vrati, okoli njih v podboje ali nad vrata, tudi okoli oken po zunanji steni, nekod (n. pr. v Metliki) v steno proti solncu; če ni v steni razpoke, kam drugam blizu stene nekod pa na okna *marjetice* (belokr. *katarinčice*) ali pa *kresnice*. (Cit. 1. op. na 96. str.)

Vsak izmed domačih ima svojo „marjetico“ ali pa „kresnico“, ki si jo izbere sam, ali mu jo pa namenijo mlajši, kateri se bavijo s tem, zlasti ženske in deca). Vse te cvetice puščajo se na svojem mestu vso noč. Čija cvetica do drugega jutra zvane ali pobesi glavo, onemu bode umreti še „pred letom“ ali „še tisto leto“, (Metl. '.) Semič, Tabor ali „Taber“, Goriča vas blizu Ribnice, Zagorica in drugod (vendar ne povsod) okóli Ribnice in Lašč. Iz svoje vedí in po različnih ustnih poročilih).

V Hrvačah (Hrovačah) pri Ribnici zasajajo na *kresni večer* „rože“ (cvetice) pred hišo v zemljo ter jih puščajo do drugega jutra pred solncem. *Komur se „rože“ pred solncem „obesi“ (pobesi glavo), tisti umrje pred letom.* (Po ustn. por.)

Češke deklice vtikajo nekod na *kresni večer* v „trám“ pod strop nad mizo po toliko cvetic *kresnic* („kraliků“, chrysanthemum, Orakelblumen), kolikor je ljudi v hiši; prva pripada najstarešemu itd. Čija *kresnica* „do rana“ zvane, ta umre „brzo“. („B. Kal.“ 183.)

Isto tako prerokujejo si **Slovaki** z *netreskom*, (Hauswurz, sempervivum tectorum), ki ga naberó na nit ter obesijo pod strop. Ondi.)

kresni večer okna z različnimi cveticami, med katerimi se nahaja zlasti „medvedja led (spirea arnuncus)“; pa ta led (ž.!) namesto „lat“ (ž. in m.) je očita zmota, bodi si rokopisna ali pa tiskovna. — Tušku je v 2. izd. „Rastl.“ 48: „močvirski oslad“ ali „medvedovo latje“ oboje = spiraea ulmaria, Sumpfpier-Staude“; imena „spiraea arnuncus“ pogrešamo pa v „Rastl.“ in v „Bot.“ — V Razdrtem (na Kranjsk.) zove se „spiraea ar(n)uncus“; *káška sv. Iana*. („Letopis“ 1879; 121).

*) Ondi velé zdaj tudi tako: „Čija prej „poklapi“, óni prej umre. (Zapisal brat Anton).

Slovenci v Dobrépoljah (kder devajo „kresnice“ na okna, in to znotraj v hiši še po dnevu pred kresnim večerom) pravijo pa: „*Konur se posuši cvetica še „tisti dan“, ta umrje še tisto leto.* — „46 let imam že na grbi“ — pravil mi je l. 1882. na Dunaju neki kostanjar, ki se je bil priženil v Dobrépolje iz bližnje vasi — pa tega nésem védel do lanskega leta, ko mi je povedala moja ženska (sic), potém ko je bila dela „kresnico“ na okno za-se in za-me češ, da bova videla, kateri bo dle živel, ona ali pa jaz. Pa se ni bila tisti dan posušila nobena, in tako sva — hvala Bogu — živa še oba“. — Ta zgodbica nas uči z nova: 1. da so ženske glave res najtrdnješi stebri starim običajem in . . . vražam; 2. da je nekatera vraža v tem kraju jenjala uže po vse, a v bližnjem cvetè še lepo, kakor cvetice „kresnice“ o Kresu.

Isto tako je verjetno, da vtikajo — ali da so vsaj, ni davno tega, v Kranju na kresni večer vtikali pri neki hiši v streho „šentjanževine“ t. j. gomoljastega oslada (*spiraee filipendula*, knollige *Spierstaude*), kakor mi je pravil lani na Dunaju g. Zupančič bivši suplent v Kranju, dasi ta običaj ni znan nekemu mlademu vseučilišniku iz istega mesta; kajti povedali smo uže l. 1885. (na 121. str.), da se košati nekatera vraža v isti vasi (a recimo zdaj v istem mestu, trgu itd.) samo še po nekaterih hišah ali morda v jedni sami hiši; a zdaj vemo, da tudi po okolici Metliški zabádajo ob isti dobi v streho tudi vrst oslada, ki se zove latinski „*spiraee arnuncus*“ (str. 93, 4. op.)

Nekod (n. pr. v Malih Laščah) zatikajo sicer še otroci na kresni večer cvetice „kresnice“, pa brez kakega namena, — samo po stari navadi. (Po ustn. por.)

Štaj. Slovenci (v Središču) devajo „na večer pred Ivanjim“ na okno „rumenih kresnih cvetic“. . . „Kdor najde zjutra, da mu je cvetica ovenela in pobesila glavo, vé, da bo moral v kratkem umreti.“ („Črtice“ 58.)

Goriški Slovenci (na Kobaridskem) postavljajo za sv. Ivana po oknih šopke. Vsakemu v družini se nameni po jeden, — in kateri prvi odpade, óni človek prvi umrè. Po hiši s „praprotjem“ ne postiljajo, pač ga pa z drugimi „rožami“ vtikajo pod streho ali za „hodnike“, (kjer jih imajo), ali pa v skrajni rob slamnatih streh. Praprotje mora biti in tudi „sv. Ivana rože“, rumene (*hypericum perforatum*, Johanniskraut). Iz samih téh napravijo vselej tudi cel venec sv. Ivanu v čast. (Zap. g. A. Gabršček.)

Po Tuškovi svedočbi „o čarovnih zeliščih“ nabirajo nekod „šentjanžovo rožo“ (*hypericum perforatum*) na *kresni dan* in jo vtikajo v mreže v oknih. „Še zdaj se verjame“ (veli Tušek) po Slovenskem, da je najboljši varuh „pred strelo“. „Glasnik“ 1863.; str. 83.

Okoli Lašč vtikajo **Slovenci** na „kresni večer“ v streho in nad vsa vrata poleg „kresnic“ tudi „steljo“ t. j. *peaprot*; čemu, tega pa ne vedó več. (Po ustn. por.)

Tako vtikajo tudi v Polju (uro nad Ljubljano) „kres“ (fako se ondu zove tudi neka *spiraee*) pa *praprot*. (Povedal g. Zupanec 1886.)

V Leskovcu (pri Litiji), kder je tudi ta navada, pravijo pa isti rastlini „kresnica“. (Poved. g. Rosina lani.)

Hrvatska (slavonska) vraža uči tako: „Najznamenitii je čvêt u Ivanjskih vèncih, *paprad*“ (= *praprot*), *jer budu oni, koji te vence nose, kroz celu godinu od glavobolje prosti. Zato se i su-tradan njimi kite.*“ L. Ilić. 162.

Po mnogih krajih **slovenskih** nastiljajo na kresni večer ali kresno noč tla po hiši (nekod tudi po veži) z zeleno *praprotjo*, rekši, da bode prišel „sv. Janez kresnik“¹⁾ prenočit in *bode odvrnil od hiše za tisto leto vsako nesrečo po ognju*. („Glasn.“ 1865; str. 182.)

Ta *uzrok*, (ki pa ni prvoten, nego se je ta ali pa kakšen drug nasledek pripisoval iz prvine v poganski dobi brez dvojbe čudodelni móči *kresnih rastlin*, v krščanski dobi se pa prenesel na sv. Ivana ali Janeza krstnika) — ta *uzrok*, velim, pa ni več znan mnogim drugim **Slovincem**, ki postiljajo tako, bodi si s samo *praprotjo*, bodi si ž njo in z *drugimi kresnimi rastlinami ali cveticami*, kakor na pr. v **Planini** na Kranjskem, . . pred hišami in po hišah le zato, *da bi mogel „sv. Janez krstnik“ ta večer ležati lahko in mehko*. L. M. Kranjec („Krajnc“): „Arkiv za povjestnicu jugoslavensku“, VII. U Zagrebu, 1863; 315.

Okoli Lašč in Ribnice: v Malih Laščah, v Zagorici, v Tabru, v Planini itd. pravijo sploh onim cveticam, ki jih ondod jedino trosijo na kresni večer med *praprotjo* („steljo“) po hišnih tleh „sv. Janezu“ k. na čast *kresnice* (izr. *krsnice*), ki smo jih imeli malo poprej v mislih. (Po ustnih por.)²⁾

Nekod mečejo **Kranjci (Slovenci)** *praprot* tudi okoli hiše. (Jak. Dolenc: „Gebräuche Krains“, rokop.; pri Iliću 1846; 166).

Posebno veliko (čudno, čudodelno ali čudotvorno) moč pripisujejo **Slovinci** *praproti* t. j. *praprotovemu semenu*, ki ima po národni veri svojo moč uprav o *Kresu*, „ko je najdaljši dan in najkrajša noč.“

Kakor verujejo nekod **Slovenci**, da govori živina na badnik, to je na *sv. večer ali tisto noč* („Letop.“ 1885; 158), in da mora óni, kdor hoče slišati ter vedeti, kaj govori živina ondaj med sabo,

¹⁾ Izr. „krsnik“ (namesto: „krstnik“) morda onako po zasekávanju besede „kresnica“ (izr. „krsnica“).

²⁾ Národ je tedaj te cvetice krstil po njihovi dobi, kakor znane živalice „kresnice“ (Leuchtkäfer, Johannis-Würmchen, lampyrus noctiluca).

imeti *praprotovo* (ali *steljno*) *seme*, ki cvetè in zori **Slovencem**, le enkrat na leto, namreč óno noč pred *Kresom* ali Ivanjem, in to le malo časa (po nekaterih samo tren ali trenotek) okoli polnoči, ali uprav o polnoči, — isto tako verujejo **Slovinci** drugod, da *govori živina* le 1 krat na leto takó, da jo sliši lahko človek, in to takrat, kadar imajo nekatera želišča svojo največjo moč, to je: o **Kresu**, ... če ima poslušavec *ponevedoma* sabo *praprotovo seme*.“

To dokazuje ta pripovedka, ki jo je pravila radovednemu dečku „stara tetka“, trda **Slovenka**:

Imel je neki gospodar hlapca. Vroč dan je bil; kosila sta pa vès dan na travniku ter prideta uže trudna domóv. Gospodar ukaže hlapcu po večerji, naj žene oba vola na pašo, ker „pojdejo“ drugi dan po seno na najdaljnji travnik. Hlapec posluhne, da-si ne prerad, ker bi bil šel rajši spat. Toliko, da pride na travnik, kamor je oba vola zagnal na pašo, séde truden na kamen in zadremlje. Vzbudivši se, ne vidi več volov. Hitro skoči ter jih („ju“) gre iskat. Dolgo je hodil zastonj, vès utrujen zarad kratkega spanja in slabega pota. Misleč, da sta mu se vola skrila, klet je in se jima grozil strašno z bičem. Kar zapazi ves vesel oba, kako sta v neki dolinci mirno ležala in prežvekovala med praprotjo. Bliža se jima ter suče svoj bič. — Pa se ves prestraši, ko zasliši glas starega vola, ki je govoril mlademu takó: „Blagor tebi, tovariš, ki boš dolgo živel in si pri gospodarju služil dobro klajo; meni bo pa poginiti uže v jesen, a moje meso bodo pojedli ljudje, kakor jim je navada.“ (Po teh žalostnih besedah udere mu se debela solza „po licu“.) „Na pomlad pa“, pravi dalje mlajšemu tovarišu, „oral boš ti z novim tovarišem za repo; ali ko izorjeta uže nekoliko brazd, prikazala se bo izpod brazde velika in strašna kača. Udrla bo za gospodarjem, ki bo tedaj plužil ter ga smrtno pičila v nogo. A živa duša mu ne bode mogla pomôči razun hlapca, ki bi jej moral, čim se prikaže, z gorjačo pokazati pravo pot do gospodarja. Pa vstaniva in pojdiva domóv, hlapec naju uže išče; gorjé nama, če naju dobí.“

Potlej vstaneta ter gresta proti domu; hlapec pa je šel pohleven za njima in še dotakniti se ne drzne nobenega. — V jesen je gospodar res prodal starega vola mesarju. Na pomlád, ko so orali repo, zgodilo se je na tanko vse, kar je vol govoril na kresni večer. Kača je prilezla izpod brazde in udrla za gospodarjem. — Ali hlapec je véрно pazil na-njo ter ji z gorjačo raztolkel črepinjo. Ko vidi gospodar, kako čudovito ga je rešil hlapec, popraša ga sterméc, kako je mogel to on vedeti. Ta pové zdaj vse, kar sta se vola razgovarjala; pa vendar ni vedel sam, zakaj je slišal volovski razgovor ravno takrat. — Vsulo mu se je bilo namreč *brez nje-gove vedí* v škornje *praprotovo seme*; ako bi bil pa vedel, ne bi bil slišal ničesar. (Po A. Benigarjevem spisku v „Glasn.“

1865; str. 151—152). Ker nimajo zdaj vsi čitatelji pri rokah Janežičevega „Slovenskega Glasnika“, zato si nismo mogli kaj, da jim ne bi bili te zanimljive **slovenske** bajke priobčili nekoliko skrajšane).

V isto tako mični, a malo drugačni bajki **slovenski** (belokranjski), ki jo je vrli pok. L. Gojko (Gorenjec), bivši župnik Adlešički, razglasil po „Kresu“ I. (1881); str. 241—242, — prišla je na dan zla nakana neverne žene gospodarjeve, (ki je hotela tega umoriti, izpremenivši se v kačo), sicer tudi po *volovskem razgovoru*, ki ga je slišal domači hlapec, in to: **božično noč** v goveji staji, pa *brez praprotovega semena*,¹⁾ ter rešil potlej gospodarja smrti, razpolovivši kačo (ženo čarovnico) z otiko uže pri prvi brazdi, tako, da ji je (doma) obležala polovica v kuhinji, polovica pa na veži.

Po mnogih **Slovencev** veri zvé tedaj človek s pripomočjo *praprotovega semena* — bodi si, da ga ima sabo *vedoma* ali pa po nasprotni veri *nevedoma* — o (*zimskem in o letnem solnčnem*) **kresu** — **bodočnost**.

Poljsko ljudstvo (na Krakovskem) hodi ponoči pred Kresom v gozd nabirat zelišč za zdravje („ziół dla zdrowia“), išče tudi praprotovega cvéta“ (kwiātu praproci“), ki da ónemu, kateri ga dobi, vse česar more človek zaželei.²⁾

Še več čudovitega o *praprotovem semenu*, (pa tudi o *praprotovem cvetu*“, dasi tega ni bilo še nikdar na vsem svetu), dalje: *kako in kdaj ga treba nabirati*, — slišali bomo v predelu „o **bajilih** (Zauber mittel) itd. O praprotovi čudodelnosti naj povem tu samo še toliko, da pripisujejo severni Slovani (Rusi, Čehi, Poljaki in Srbi-Lužičani **čudodelno moč** tobožnemu praprotovemu cvetu, a ne semenu, kakor mi. Čitaj Tuškov spis „o čarovnih zeliščih“ v „Glasn.“ 1863 (IX. zv.) 51. str., Krekov spis v „Kresu“ I. (1881); str. 59, in „Rostlinstvo a jeho vyznam v národních písních, pověstech, bájích, obřadech a pověrah slovanských“ ... Zapisal Prim. Sobotka. („Novočesk. Biblioth.“ číslo XXII.) V Praze 1879. 326.

Nekateri **Hrvati** (v poprejšnji vojni krajini) pripisujejo pa vendar sè severnimi Slovani vred čudotvorno moč praprotovemu cvetu, a ne semenu, kakor mi z Germani vred. (Zapisal častnik g. Vukotinović 2. decembra 1882. Na drobno kanimo o tem poročati v predelu „o bajilih“).

Po pravici smemo tedaj trditi, da je *kresni večer* ali večer „pred Ivanjem“ kakor sveti večer i **Slovincem** poln „čudežev“ in skrivnosti.³⁾

¹⁾ Prim. „Letop.“ 1885, 158 (7. razst.), da po belokranjski vraži človeku v ta namen ni treba tega semena, nego samo zdravih ušes (o božiču) ...

²⁾ Kolb, V. 308.

³⁾ Kakor mnogim kranjskim Slovincem, tako i koroškim (vsaj v Rožu) beseda „Ivanje“ ni znana, nego samo „Kres“. (Zapisal K. Pečnik.) — Tu bodi

Pred 200 leti (za Valvasorja hodile so **slovenske** dekline po Kranjskem kakor na *sv. večer* (o zimskem solničnem kresu¹⁾) — tako i na *kresni večer* (o letnem solničnem kresu) gledat v studence, misleč, da se jim prikaže v vodi namenjenega ženiha podoba. To pomni s tem dodatkom, da so na *kresni večer* metale v studence (in potoke) tudi vence ter po vodnem „zrcalu“ (površju) spoznavale svojega namenjenca. (Prim. „Črtice“ str. 56. tudi zarad tega, kako se **štaj. slovenska** dekleta še zdaj dražijo, med seboj, če je „kterej“ izpodletelo.

Isto tako, kakor so **kranjsko-slovenske** dekline po Gorenjskem o Valvasorjevem času na *sv. večer* hodile in hodijo ondod še gledat v studence namenjenega ženiha ali ženina — delajo tudi **štajersko-nemške** nekod še o *kresu*, t. j. na *kresni večer*; posebno rade hodijo k stoječim vodam: ribnikom ali jezerom² zato ker ne delajo valov. In glejte, tudi lepi Nemškuti „devici“ Zefi, pripetilo se je na *kresni večer* nekaj takega, kakor se je bilo po Valvasorjevem poročilu prigodilo gorenjskima „déklama“ pri vodi na *sv. večer*, pa s tem razločkom, da je Nemškuta zaljubljenega Toneja, (ki je bil zarad nje štrbunknil v vodo s stare lipe), naposled vendar res dobila, in sicer zato, ker je bila pravi čas pogodila in neko potrebno (nemško) molitvico na tihem molila.“ (Prim. P. K. Rosegger: „Ausgew. Schriften: Das Volksleb. in Steiermark“. „Die Sonnenwende“, 1882; 261—263).

Slavni Valvasor nam vsaj ni poročil tega, da je tudi slovenska izvoljenka dobila naposled tistega „okópanca“, ki ga je videla v vodi. (Valv. II. 7. knj. 476).

V Vipavi postavljajo **slovenska** dekleta o polnoči pred *Ivanjem* o mesečini kèbel („škaf“) vode pod okno, misleč, da ugledajo v njej namenjenega ženiha ali „ljubčka“: (Povedal l. 1882. g. Ž. Sežun.)

Poljske (Krakovske) deklíči spuščajo na večer oziroma po noči pred *istim dnevom* po vodi vence, ki jih strežejo (prestrežajo) mladenči. Po ustnih poročilih spuščajo se taki venci tudi z lučicami a národna vera uči nekod tako, da kateri katere venec prestreže na vodi ali ob vodi, ona mu bode žena.

Ta náčin in razlaga pa ni jedina. Prim. O. Kolb. „Lud“ itd. V. 308—309. (Z veliko slavnostjo: s petjem na razsvetljenih ladijah itd. ovršavajo Poljaki sóseb v Krakovskem mestu ta stari národni praznik, ki ga pohaja poljska gospóda iz vseh krajev poljskih.)

Kako **slovenske** deklice v Vipavi, na Goriškem in Koroško **slovenskem** mečejo črevelj ali brezpetnik na *kresni večer* t. j.

priobčeno tudi to, da sklanjajo Beli Kr. „Ivanje“ kot pravo ime, tedaj: pred „Ivanjem“, „po Ivanju (i)“; a ne: pred Ivanjim, po Ivanjem, (kakor pravijo nekod). Oboje veljá, — samó da se zna!

¹⁾ Gl. „Letop.“ 1885. 173.

zvečer pred Kresom itd., hotéč zvedeti, bodo li se še pred letom, *vdavale*¹ ali pa *ne*, — to smo seznali uže lani na 78. in 79. str.

V Koboribu *lijejo* dekleta tudi *zvečer pred sv. Ivanom*² iz znanega namena (gl. „Letop.“ 1885. 157) *svinec* v mrzlo vodo, ki jo pa mora dekle držati (v posodi) *na glavi*, kedar uliva. (Zapisal g. A. Gaberšek.)

Koroško-slovenska dekleta tresejo *na večer pred Kresom*, *bezovec*³ (bezeg), da leti, ako je ravno v cvetu, cvetje na tla, a pri tem pravijo:

„Biz beza (izr. bzáz)

Daj možá

Le mladá,

„Kar stará!“

(Rož. Zapisal K. Pečnik l. 1885 v Lešah).

Po koroško-slovenski národní véri sliši človek, kateri dene *zvečer pred Kresom* uho na „movžar“ (možar⁴ ali možnar⁴) — *nebeško godobo*. (Zapisal ondi isti.)

Nemci, hoté ubraniti se skrivnim, nadprirodnim močém⁵ o „*letnem solničnem Kresu*, delajo (pišejo) nekod uže poprejšnji večer na vrata in na okna *križe*¹) ter zapirajo in maše skrbno vse hleve in odprtine; nekod polagajo pred trdno zaklenena vrata *metlo*, da bi zabranili vhod kolovratečim *duhom* in drugim sovražnim bitjem (zlasti *čaram* in *zlim duhom*; glej niže!). — Nekateri razobešajo po vsi hiši tudi *čarovnih zelišč* in *cvetic* ali *vencev* iz deveterih, zvečer nabranih cvetic, sosebnó: *kamilic*, *lipovke* ali španjskega bezga itd. *zato ker branijo človeka bolezni*; nekod po solncu (na kresni večer) ne prodajajo več mleka; ²) a drugod ne puščajo pod milim nebom nikakega robja (perila), *zato ker bi dobil raka*³ óni človek, kateri bi nosil tako perilo. — Na Braniborskem mislijo Nemci (ponemčeni Slovani), da prihajajo o Kresu zakladi izpod zemlje sami na vrh *sončit se*, a ponoči da se zibljejo („plešejo“) *modrikaste lučice* nad njimi itd. itd.

Med 11. in 12. uro (opoldne) nahaja se po **nemški** vraži pod repinčevimi koreninami (Klettenwurzeln) ali pa pod *melikorino* (Beifusspflanzen) *oglje*, s katerim se ozdravljajo mnogotere bolezni; isto oglje brani po nemški veri tudi hišo *strelí*, a žito *črvom*. — *Ivanjske rože*⁴ (najbolje *devetere*⁵!), ako so bile natrgane *ponoči*, branijo poslopja *ognju*, *nevihti*, *čaram* in *zlim duhom*; (sploh znana nemška vraža). Po Bavarskem nosijo „žive ogorke“ kresove domov, da si zakurijo ž njimi na ognjišču, ter *obnové* takó *domači ogenj*; drugod zatikajo „mrtve ogorke“ pod streho, misleč, da

¹) Primeri temu slovenski običaj s *križčki iz cvetic* na 92. str.; nekod jih delajo tudi iz zelenega pérja).

²) Pisatelj (Nemec) ni priobčil uzroka; pa ga zvemo uže še o pravem času.

branijo hišo vse leto ognju; itd. itd. (Prim. W. I. 16 (§§. 18 in 19); W. II. 76 (92) — 78 (93). V 15. in 16. veku plesali so na Nemškem celó knezi okoli kresa. Ondi. (Grim. 586.)

Približali smo se prestaremu, znamenitemu národnemu običaju: **kresovanju**. — **Kresujejo**, t. j. **kres kurijo** . . . zvečer *pred Kresom* (kresnim dnevom ali Ivanjem, ne samo **Slovenci** in drugi **Slovani**, nego i drugi **indoevropski narodi** skoraj po vsi **Evropi** (po vsem **Nemškem**, po **Francoskem**, **Angleškem**, **Irskem**, **Španjskem**, **Portugalskem**,¹⁾ — in vse kaže, da meri ta široko razprostranjeni običaj na to, kako so nekdanj (v predkrščanski dobi) vsi **Indoevropci** **solncu** skazovali **božjo** čast. Prim. W. I. 16 (18), W. II. 77 (93), M. Busch: na 86. str. in Krekov spis o *Kresu*. („Kres“ 1881; str. 56, 4. razst.).

Najprej bodi povedano, da se je po javnih in ustnih poročilih **kresovanje** v novi „preporodni“ oziroma „Sokolski“ dobi t. j. po 1848. in 1861. letu jako pomnožilo . . . vsaj med **Slovenci**, ki kresujejo zdaj po mnogih krajih, kodar je bila uže zdavna je-njala ta prestara národna navada. Za stolico slovensko, belo Ljubljano, z vsakoletnim „Sokolovim kresom na Rožniku“²⁾ ni zaostala ni stolica dolenjska, milo mi Novo mesto, (kder sem pohajal šole sedem let od 1836 /37. do 1842./43. leta, tretjo „malo“ in vseh tedanjih „šest latinskih šol“, pa nisem videl ondi nikdar nikakega kresa; a zdaj se ovršava res sijajno.

Primerjaje **kres** — **kresu**, videli bomo, da ga kurijo ob isti dobi, zgoraj naznačeni, — vsi **Slovenci** z drugimi **Slovani** (in Germani W. II. 77) vred, najrajši po hribih in gorah. Iz prvine (za poganstva) kresovali so naši predniki i. dr. po visokih krajih menda zato, da so se približevali češčenemu solncu; a zdaj se to opravlja „po stari navadi“, pa tudi zato, da se vidi ogenj lepo daleč po okolici³⁾. Prim. tudi „Glasnik srps. učenog društva“ 1867 (XXII.); 105 glede paljenja tako zvane „lile“ (brezove ali črešnjeve skorije). „Za paljenje lile“ — čitaš ondi — „osim torova,

¹⁾ Tudi po **Talijanskem** (Laškem), **Romunskem** in **Grškem** (celó v mali Aziji). P. u. p. Da kresujejo tudi taki narodi, katerim niso Turki nikdar silili v deželo, — to je najbolji dokaz, da se kres na kuri — kakor mislijo nekateri — v spomin ónim grmadam, ki so jih (tudi na **Kranjskem** . . .) zažigali po gorah čuvaji, čim je prekoračil krvoločni Turek deželno mejo. — Ker se kresovanje ovršava skoraj po vsi **Evropi**, zato je pa jalova tudi ta misel: da izhaja kres od grmade Husove, in da so ga zanesli na Nemško in Ogrsko . . . Čehi (!?) Ilíc 170 — Prim. tudi dalje p. b. „Madžarji“ in nekoliko vrstic niže p. b. „Poljaki“; tudi Krek: „Einleitg in d. slav. Lit“ 2. izd 1887; 576.

²⁾ Prim. napoved v „Slovenskem Narodu“ 22. junija 1886, 146 štev. na 3. str. Po novodobni šegi spuščajo se v Ljubljani poleg kresa tudi žarniki (rakete) in zažiga, umetni ogenj; okoli Ljubljane svetijo se pa kresovi po vsih grčih.

³⁾ Gorenjci (kranjski) v Ljubnem kurijo kres celó na Stolu. (Po ust. poročilu).

obično se traži kakovo brdo, da se lile iz daleka može videti. Na Medvednik je divota pogledati u oči toga (Ivanj-) dana.“

Lani avgusta meseca pravila sta mi v Starem gradu (Deutsch-Altenburg, ob Dunaju v Dolenji Avstriji, uro daleč od ogrske meje) dva odlična Slovaki (župnika), da kurijo sedaj kres samo še oni **Slovaki**, kateri žive v gorenjih (goratih) krajih n. pr. okoli Trenčina na Ogrskem; okoli Tébnya (Theben¹⁾) in Trnave in po drugih zlasti (ravnih) krajih pa nimajo Slovaki več te navade, t. j. kresovanja; — tako n. Hrvati po ogrski ravnini okoli Ne-ziderskega jezera, kakor so mi sami pravili lani 15. avgusta meseca, prišedši od ondod iz drugega „Novoga sela“ (Neudorf) in „Pandrofa“ (Barndorf) na „shodišće“ (proščenje) v omenjeni Deutsch-Altenburg, (ki mu pravijo oni „Oltimburak“), kder sem se baval ondaj na odpočniku.

Menda iz istega vzroka ne kurijo več kresa nì ondotni Nemci z ónimi dolenje-avstrijskimi brati vred, kateri živé po so-sednih ravninah. (Po ustn. p.).

Sem pa tam kurijo ali so vsaj kurili nekdaž **Slovenci** in drugi **Jugoslovani** kres vendar tudi na ravnem: za vasjo ali sredi vasi itd., v kaki hosti ali pa tudi na kakem *razpotju*. t. j. „*vaz-križju*“.

Po nekaterih krajih **slovenskih** *popevajo in plešejo okoli kresa*, po drugih *preskakujejo* ogenj mladi ljudje (mladeniči sami ali pa tudi z deklicami vred), a nekod²⁾ jim *prerokujejo* starci po *skoku* (dosti velikem ali pa premalem) *srečno* ali pa *nesrečno življenje* (do drugega leta). Prim. „Slovenski Glasn.“ zvez. II. 1865, str. 182; („Kres“ 1881 do 49).

Nekateri južni in severni **Slovani** tekajo po polju z *gorečimi* plamenicami (bakljami) ali drogi z nevezano *gorečo slamo*; nekateri mečejo (z Germani vred; W. II. 77) pri kresu tudi *goreče metle*, a nekateri (**Jugoslovani**) *goreče glavnje* in *gorečo „lilo“* (lubje), nekateri **Slovenci** (z Nemci vred) pa tudi *goreča „kresna kolesca“* na višek. — Na drobno o vsem tém, o drugih posebnostih in vzrokih v naslednjih vrstah.

V Metliki kurijo **Slovenci** kres vsako leto *zvečer pred Ivanjem* na hribcu „Boršteku“ med Metliko in Kolpo (poleg ceste). Okoli 9. ure zasvira godba v mestu, prejde h kresu in svira tam 1 uro, dokler ljudi pri kresu in dalje preč v skupinah

¹⁾ Ogrski Hrvati pravijo temu kraju „Tibanj“, blizu kateraga stoji dobro visok breg. Tam živé Slovaki, Hrvati in Nemci skupaj. Pred kakimi 30. leti kresovali so še po njegovi gorski okolici Slovaki in Hrvati, n. pr. v Novem selu (Neudorf) blizu „Tibnja“.

²⁾ Kod ali kde? — Kdo vé? — Tega ni razglasil neznani nam pi-satelj „—6“.

popevajo ¹⁾ in šale zbijajo. Potém se vrne godba, a ž njo vred i množica ljudi domóv. (Zapis. brat Anton l. 1886).

Samo enkrat so ga kurili pri tako zvanem „pildu“ na *razkrižju*“ proti Semiču na Novomeški cesti; pa se je bil obnesel jako slabo: zrušil se je bil zato, ker je bil slabo naložen. (Zapisal brat Anton). Na *razkrižju* kurijo kres tudi v Čurilih (pri Metliki) in *Strugah* (pri Ribnici), pa i **Francozi**. Gl. dalje! — Ko sem vprašal svojega svedoka Stružanca, *zakaj* kresujejo v *Strugah* na *razkrižjih*, odrezal se je tako: „Zato, ker se na „križpotih“ snide največ sveta od vseh strani.“ — Da pa to menda vendar ni prvotni uzrok, o tém se utegnemo uveriti v razpravi o „križu“ (v predalu „o bajilih“).

V okolici Metliški (med **Belimi Kranjci**: v Rosavnicah itd.), kedar zakurijo kres, pridejo „kresnice“: 3 pari žensk: 4 popevajo, 2 „ponašajo“ (kruh in jajca, ki jih dobivajo na dar, ko hodijo po vasi od hiše do hiše *popevat* in *pobirat*. ²⁾ Potlej se vrnejo „kresnice“ h kresu ter popevajo dečaki in deklici. (Zapisal brat Anton s tem dodatkom, da zdaj pri kresu ne plešejo in ga tudi ne preskakujejo. Pred kakimi 40 leti hodili so n. pr. v Drašičih na kres i stari môži, sedeli na klopih in se „pomenkovali“, mladina pela, plesala, skakala; da bi pa bila *kres preskakovala*, tega ni tam nihče videl nì čul. (Zapis. isti).

Kresujejo še dandanes z drugimi „Belimi Kranjci“ vred tudi v *Semiču*, okoli Črnomlja in na *Vinici* (na Zežlju). Okoli *Metlike*, t. j. na njenem obližju kurijo kres še naslednje vasi:

Drašče (*gorenje*) v „lozi“ (hosti) proti Železnikom, — *dolenje* „v lozi“ proti „Repici“ (vinski gori do vasi Krmáčine). *Boldrež* nad vasjo proti „Vinomerci“ (t. j. tega imena „trtju“ ali vinogradu; *Radovica*, *Bojanja vas* in *Krašni vrh* na *visokem* — zbog lege svoje; — *Bušinja vas* nad vasjo v lozi; *Lokvica* (*gorenja*) zgoraj (na hribu), — (*dolenja*) zdolaj pri njivah; *Križevska vas* proti „malenici“ pri Kolpi (tedaj na ravnì); *Rosavnice* imajo tri krese: prvi je „*Rosavnički*“ pod križem na *griču*; — drugi: *Gorički* pri cesti, k „Trem faram“, a tretji: *Čurilski* (in *Vranički*) na *razkrižju*; — *Radoviče* kresujejo kraj Kolpe (pri „kovačnici“). Na *Božakovem* kurijo po dva kresa: s kraja vasi pa pod vasjo; ena stran vasi pase namreč tod, ena pa onod; zato napravljajo pastirji po dva kresa. Tako so jim i „kresnice“ dvojne. (Zapisal brat Anton 1886.) O priobčenih mi pesmih nekaterih belokranjskih „kresnic“ hočem nekoliko besed izpregovoriti na koncu te razprave (o „kresu“).

V Novem mestu kurijo na kresni večer v novi dobi kres na takozvanem „Kapiteljskem marofu“ — rekel bi „službeno“,

¹⁾ Narodne in umetne pesmi (tudi hrvatske), ki pa niso s kresom v nikaki zvezi.

²⁾ Nekaj takega čitamo v „Črticah“ 56 (zdolaj) tudi o štaj. Slovencih.

kajti mestna gosposka pošilja tam sama „požarne straznike“, da obavljajo ta národní običaj. Mladeniči (sosebno učenci iz nižjih latinskih šol) zbirajo se pa tačas „na loki“ ob Krki, a vozeč se po vodi proti mestu, na katerem svirajo godci, spuščajo *po nji na deščicah tudi zažgano (gorečo) smolo*. (Po ustn. por.) Podoben je ta običaj nekdanjemu običaju moravskemu, ki se je pod kakimi 13 leti vršil še v Trebiču. Ondi so tedaj po vodi spuščali *goreče slámnate krožce*, ki so bili posmoljeni ter položeni na večje slamnate *krožce*. (Po ustn. por.) V Melku (v dolnji Avstr.) spuščajo pa, dokler se kuri kres na višini, *sodičke polne goreče smole po vodi*. (Po ustn. por.) Goreča smola t. j. *ogenj, goreči krožci*, t. j. *okrogle slamnate plošče in okrogli sodički z gorečo smolo napolnjeni* — vse to merilo je nekdaž na mlado, novorojeno solnce.

V Planini (na **Notranjskem**) zažigajo **slovenski** mladeniči o Kresu po *gričih* in na *grmadi* „velike ognje“ t. j. „kurijo kres“. Mladina pri tej priložnosti **okolo** kresa, po trgu in po vaseh vesela *prepeva* in **pleše**. L. M. Kranjec [„Krajnc“]. „Arkiv“ VII. 1863; 315.

Med l. 1864. in 1866. videl je sedanjí g. ravnatelj Schleifer v Gornjem gradu (Oberburg) na Štajerskem blizu kranjsko-koroško-štajerske meje, kako so **slovenske** deklice prav „po indijanski“ **plesale okolo kresa**. (Povedal isti na Dunaju 27./11. 1866). Prim. tudi „Črtice“ 56 zdolaj. — Ker je solnce okroglo, zato so menda naši predniki iz početka z drugimi sledniki solčnega čiščenja vred, plesali **okolo** kresnega ognja — v okrog ali kólobar. Nekateri pa mislijo, da spominja to plesanje, (ki je bilo tudi pri starih **Grkih** in **Indih** v navadi) na „ples“ planetov okoli solnca. Vendar se nam ne zdi verjetno, da so znali ti ljudje uže ondaj, (ko so začenjali plesati okoli kresa solčnemu božanstvu na čast), da „plešejo“, t. j. da se sučejo tudi planeti okoli solnca.

V Št. Petru pri Postójnini (na **Notranjskem**) kurijo kres sami *pastirji* ter nalagajo na ogenj „po stari navadi“ — brez znanega jim uzroka — samo **brinje** (*juniperus communis*, Wachholder). (Po ustn. p.) Po *starogermanski* véri je *brina* sveto drvo; zato se kadi ž njim, zlasti ž njegovimi *jagodami* „zlim bitjem“; tudi *brinov les* je po isti národní véri imenitno bajilo, t. j. pomoček zoper **čare** in „**zla bitja**“ (W. II., 107 in 172). Tušek v spisu; „O čarovnih zeliščih“ („Slov. Glasn.“ 1863, str. 82) piše: „V starih časih so ž njim sežigali tudi mrličé; pozneje je pa bilo čaroven pripomoček.“ „Brinov dim prežene vso nesnago, kače in **vragove**.“

V Borovnici (na Notranjsk.) kurijo sicer kres tudi sami *pastirji*, pa ne sè samim brinjem. Ogenj preskakujejo „samo po stari navadi. (Poved. lani g. Majaron).

V Poljanski dolini blizu Loke (na **Gorenjskem**) kres *preskakujejo* in tudi *vozičke prevažajo* čez-nj. (Povedal 27./6. 1886 na Dunaju pravoslovec g. N. Guzélj iz Séstranske vasi v isti dolini).

Preskakuje se kres tudi še po mnogih **slovenskih** krajih, in sicer zato, ker so pogani — po Ovidovem poročilu (Fasti I. IV. v. 805) tudi stari Rimljani — *kresnemu ognju* pripisovali tako zvano *očiščevalno moč* (lustracijo), ter gonili čez-nj tudi *živino*, misleč, *da varuje ta ogenj živino bolezní in čare*. — **Srbi, Čehi in Rusi gonijo živino** še dandanes čez *kresni ogenj*; a nekdanj so delali tako i **štajerski Slovenci**. („Črtice“ 37 po D. Trstenjaku; gl. „Novice“ 1857., str. 98. ¹⁾)

Pozneje hotel se je s to čudotvorno močjo *kresnega ognja* okoristiti tudi . . . človek ter *ga* začel . . . *preskakovati*. Da prevažajo zdaj v Poljanski dolini — če smo razumeli prav — **prazne vozičke** čez kres, razlagamo si to tako, da so nekdanj preganjali čez-nj tudi vpreženo živino, (zato da bi se razkužil, oziroma *oslobodil vsake čare* . . . tudi *vaz*). Ker se je pa — kar si lahko misli vsak sam — včasih vendar opeklo ter pokvarilo tako živinče, začeli so menda potlej prevažati prek ognja v isti namen sama (prazna) kola, a naposled . . . lahke *vozičke*. — Da bi se bili kedaj ljudje „vozarili“ prek takega ognja na vozih ali pa na vozičkih, tega nisem mogel zaslediti do zdaj.

V Loku na Gorenjskem sicer ne preskakujejo kresa, *zažigajo* pa pri njem (brezove) *metle* ter mečejo potem *goreče* k višku. (Povedal na Dunaju istega dne g. Janez Guzêlj, pravoslovec iz Loke). Uzroka, ki ga več ne znajo, išči malo dalje pri **Čehoslovanih**.

V Polju (uro nad Ljubljano) kres preskakujejo ter zažigajo, odhajaje na kres „stare metle“ (brezove in sirkove), ki jih *sučejo* potlej v rokah. (Po ustn. por.)

V Laščah kurijo silo velik kres na neki „višavi“, ter ga tudi preskakujejo odrasli dečaki (brez znanega jim uzroka). Pri tem streljajo vso drago noč z „možnarji“, da je strah. (Povedal 12./9. t. l. neki očividec). — Tudi v Strugah pri Ribnici streljajo na kresni večer pri kresu, ki ga kurijo sredi vasi, sami odrasli dečaki ter pôjejo pri njem z dekličí vred; pa ne plešejo okoli ognja in ga ne preskakujejo. V streho „zatičejo“ steljo in kresnice; tudi postiljajo z obojim po hiši, pa ne vedó več — komu. (P. u. p.) Takó (toda brez streljanja) kresujejo tudi na Rášici (¹/₄ ure od Lašč); spomína je pa vredno, da kurijo tam kres dečaki za-se, dekleta pa za-se. (P. u. p.) Prim. malo niže zarad štaj. slovenskih deklet.

Štajerski Slovenci (pri Celju) kresujejo še na kresni večer, pa ne preskakujejo kresa. (Poved. g. H—r. 23./11. 1885).

¹⁾ Ista vraža je iz prvega uzroka tudi na Nemškem doma, zlasti pri Bavarcih, ki gonijo čez kresni ogenj zdravo živino, (pa tudi bolno, zato da bi se znebila bolezni). W. II: 91.

V Konjicah Slovenci še vedno užigajo krese, čeravno ne več toliko, kakor nekdanj, ker je to neki prepovedano zavoljo nevarnosti (ognja); v Savinjski dolini se jih pa vendar 23. junija t. j. o sv. Janezu silno veliko vidi. Užigajo jih *dečúki* („fantje“), in *može* ter vriskajo med tem, da se razlega od kresa do kresa. Da bi pa okrog plesali in prepevali, to mi ni znano.“ (Zapisala gospodična Justina Sluga, poštna „opraviteljica“ v Konjicah 12./9. 1886.

Okoli Medlóga (blizu Celja) kurijo kres isti večer po gorah in hribih ter *zažigajo na dolgih drogih tudi slamo.*¹⁾ (Povedal g. V. K. 2./10. 1886). S takimi drogi, s privezано *užgano slamo*, drkajo (dirjajo) pred „Ivanjim“ na večer i Poljanci ob Ptuju po polju. („Črtice“ str. 58. Prim ondi str. 56 zdolaj).

Nekaj posebnega je tudi to, da kurijo in celó *preskakujejo* kres nekoč i **Štaj.-slovenska dekleta.**²⁾ Ktero dekle *z vršičem v roki dobro prek ognja skoči, (tisto) se bo še to leto omožilo; — ktero pa ne more, bode brez zakona porodilo*“, („Črtice“ 56 in 77 zdol.). — Kres kurijo **štaj. Slovenci v Kresnikovo ali Krstnikovo čast.** (Ondi zg.).

Tudi **koroški Slovenci** kurijo še visoko plamteče krese, pri katerih se pa v Rožu zdaj malo popeva. Zapisal K. Pečnik s tem dodatkom: Ko sem vprašal možake, *kteremu svetniku v čast se kuri kres*, rekli so: „v čast svetemu **Janezu**, ne Janezu **krstniku**.“ Ko dalje vprašam: „kteremu drugemu pa, niso vedeli odgovoriti.“

Pri **goriških Slovencih** netijo kres večidel otroci ter nabirajo v ta namen vsi veseli vsaj teden poprej, rožja³⁾ in drv, sosebnó pa kurijo 23. junija zvečer, hodeč od hiše do hiše, da si preskrbé potrebne netila. Ko zajde solnce in se stemni, „prižgó kres“, jemljó *goréče glavne* ter mečejo k višku. Kedar je *ogenj* že manjši, začénjajo ga tudi *preskakovati*. V nekaterih krajih po gorah *streljajo* o kresu tudi z možnarji ali „možlarji“. ³⁾ — **Slovenci** blizu Gorice imajo to vero, da se to noč čarovnice („coprnice“) bojujejo s „*krstniki*“, ki so „dvanajsteri bratje“, t. j. ako je v taki družini dvanajst bratov, jednega očeta sinov, ondaž bóde dvanajsti izmed njih *krstnik*. O kresu so ti *krstniki* v veliki nevarnosti, ker jih napadajo čarovnice z „rahkami“ in „kolmi“, ali uprav s tistimi ostanki rahel in kolcev, kateri se odlomijo in ostanejo v zemlji, kedar se v jeseni rahle pobirajo in spravljajo domóv. Zato da ne bi torej čarovnice imele tege orožja, kmetje preskrbno take ostanke vse iz zemlje „porijejo“. (St. Kocijančič: „Arkiv“ III. 1854; 281).

¹⁾ Po Savinji pa na plavicah — *smolo*. (Isti V. K.)

²⁾ Kakor ruske dekline v Ukrajini (gl. na str. 113.), vendar na drugačen način.

³⁾ Prvotni vzrok temu velikemu „ropotu“ (streljanju) znan je menda vsakemu čitatelju. (Prim. „Letop.“ 1885; 182 (7. r.).

Pred 200 leti bojevali so se pa po tedanji národni veri na *božični* večer „*vedavci*“¹⁾ sè „*šentjanževci*“²⁾ na *Kranjskem* ob Pivki pri Prestraneu, zato ker so *óni* pili *deci* *krv*, a *ti* so jim se protivili. (Valvas. XI. knj., 282; gl. „*Letop.*“ 1877; 282).

Na Kobaridskem so poprej kresovali po trikrat: na večer „k sv. *Ivanu*, k sv. *Petru in Pavlu* pa k sv. *Antonu*“ (13. junija). Tudi ondod kurijo kres na vzvišenih krajih, zato da ga je daleč videti. Zdaj jim je „glavni kres“ o sv. *Antonu*, ker je v Kobaridu tistega dne velik trg in god sv. Antona cèrkvi na istega imena griču, kjer se kuri tudi kres — velik in (nekod) iz samega *trnja*.³⁾ To je „glavni kres“. (Zapisal g. And. Gaberšček). Čemu se pa poleg tega kuri še „manjši kres“, zvemo malo pozneje. Čez ta ogenj skačejo dečki [nekod tudi deklice], pa ne več iz prvotnega, neznanega jim uzroka, ampak le iz „sebičnih namenov“. ⁴⁾ Kedar se pa zažge „glavni kres“, tedaj pojó in vriščejo, da se razlega daleč v temno noč. To dela tudi na Kobaridskem le mladina. (Isti s tem dodatkom, da traje zdaj tam „kresni čas“ od sv. *Jurija* do sv. *Ivana*: 24. junija.)

Benetski Slovenci, (ki spadajo zdaj na žalost pod laškega kralja), kurijo kres sicer še po starem: po *gorah* ali *hribih*, pa ne „tisti večer k svetemu Ivanu“, ampak „tisti večer k sv. trém kraljem“. Vendar ga več ne preskakujejo, niti ne plešejo okoli ognja ali pri ognju. Tako kresujejo vsaj blizu nove laške meje: v „*Prosvidih*“, to je v Prosnidu (Prosenicco), pešcu kakih 6 ur od Kobarida. (Povedal 10./8. 1886 delavec Ant. Škur iz „*Prosvid*“ — po njegovo). Čudno, da se je pri benetskih Slovencih ohranil uprav stari „zimski solnčni kres“ (samo 12 dni pozneje) namesto „letnega solnčnega kresa“ drugih jim bratov!

Bódi tù vtreseno, da se je „letnega kresa“ postanek tolmačil tudi z legendo, po kateri je bil sv. „*Ivan krstnik*“, povedal Židom, da ga najdejo v puščavi tam, kder se vidi *oganj*; ko je bil pa Herod poslal biriče, naj ga ujemó, vidili so toliko *ognjev*, da niso vedeli, kam bi krenili; pa res niso našli svetnika. — Toda „letni solnčni kres“ ohranil si je *solnčni značaj* tudi pri Slovencih. Prim. Hubál pri Šum. 103.

¹⁾ „*Védavec*“ t. j. védomec je uprav čarovnik, kakor je „*vešča*“ (srb. vještica): čarovnica. Zato mislimo na drobno o njih govoriti v predelu „O čarovnicah“. Za zdaj prim. omenjeni spis Kocijančičev na str. 283 in Vuk. „*rječn.*“ 251 p. b. „jedogonja“ (= vjedogonja, ondi 65).

²⁾ Tedaj „*krstniki*“ ali *kresniki*?).

³⁾ Kakor *brinje*, tako ima tudi *trnje* bajevno moč, zlasti soper čarovnice — po nemški in po češki vraži (Grohm. 136; W. II. 417; Čém. 1857, 64 in 1854, 533). Osédobi se menda *trnje* sežiga samo po „stari navadi“, ali zato, ker je po gozdih „nebodigatreba“, ali ker ga je najmanj škoda in iz drugih uzrokov, ki ne spadajo med vraže.

⁴⁾ To je: iz ohvalnosti, ker je óni deček, kateri je najvišje in najdalje preskočil, posebno ponosen na svojo spretnost.

Zahman bi pa človek iskal osédobi kakega „ognja“ zvečer pred sv. Ivanom (krstnikom) po okolici Tržaški, kodar živé vrli „slovenski okoličani“, ki so *kresovali* poprej vsako leto; zadnja leta pa ne smejo več, zato ker bi po takih „ognjih“ utegnil nastati — „ogenj“. (Po ustn. por. s tem dodatkom, da pa nekatere „slovenske buče“, nečejo verjeti, da je to pravi uzrok tej modri prepovedi — —).

Prezanimljivo popisal je naš mnogozaslužni rojak. g. Matija Valjavec, kako kresujejo **Hrvati** [kdaj in kdaj med nami tako zvani **hrvatski Slovenci** = „Kajkavci“] v Varaždinu in po njegovi okolici. Naj govori sam v lahko razumljivem hrvatsko književnem jeziku).

„Prije Ivan-dana onu večer ljudi, osobito pastiri, sakupe suhe *borovice* (to je *brinja*) i *trnja* ¹⁾ To sažgu, kad „pozdravljenje“ ²⁾ odzvoni, da liepo u visinu gori. Tamo dodje više ljudih, momci i djevojke, pak pjevaju Ivanjske pjesme. Njekoji donesu *vučjih jabukah*, te je osmude na ognju, a to zato, *da, ako koj oboli, nakadi se s tom jabukom, pak ozdravi*. Osobito je to za bolest „strahe“. Kući vraćajući se uzme si vsak mužki komadić *gorućega drva* i odnese na polje, ako je gdje blizu, *te ga zabode u zemlju*. ³⁾ Djevojke pako uzmu nešto *pepela* te si odnesu k svomemu cvieću, jer ona, koja to učini, *udati će se te godine*. ⁴⁾ Pastir, koj drugi dan prvi tamo dodje i zakuri s onimi „sgorenimi“ drvi, što su preostala, *neće nikada kroz godinu marhu zapasti*. Čovjek, koji je *Kresu prisutan*, *jak je i zdrav* čitavu godinu. Njekoji donesu *habat*, užgu ga, te „*gorućim drvom*“ tuče jedan drugoga po „nogih“. *Skaću preko ognja, koj je najbolje od njih skočio*, postane *kralj i kraljica*, ⁵⁾ i tako se zove cielo ono ljeto do drugoga Ivanjdana. U Kres bacaju svakojake životinje: zmiје, hrastave žabe, guštere ⁶⁾, *da bi zaznali, kakva bit će buduća godina, dobra ili — zločesta*. Sjede oko Kresa, djevojke skupa, junaci i starešine skupa; pjevaju djevojke i junaci, stari djedovi i babice pripoviedaju pripovjedke. Kad vatra počme jako goreti, *onda skaću svi uzpored preko ognja*. Pjevaju i *hitaju se do ponoći*“. („Arkiv“, 1863; 255.)

¹⁾ Prim na 104. in 105. str. 3. op. Tù je oboje skupaj: brinje in trnje.

²⁾ „Zdravo (ave) Marijo“.

³⁾ Čemu? morda več ne znajo. Ilić (166) veli, da nosijo nekoč Slavonci kresne ogórke („ugarice“) domóv in hitajo na njive, da ne bode v setvi (usévu“) črvov in bolhačov („bùhač“ m.) gl. „zélski bolháč“. Erj. „Živ.“ 3; 176. Menda po tiskovni zmoti pripisuje to vražo Afan. III. 715 „Slovencem“ namesto: „Slavoncem“.

⁴⁾ Na Kranjskem ob kočevski meji grabi svét rano na Ivanje tak *pepel*, misleč, *da je dober za nekake „bolezni“*. (Ilić 166).

⁵⁾ To je nekaj posebnega; te posebnosti nismo mogli do zdaj zaslediti med indoevropskimi običaji. Spomnimo se pa pastirskega kralja in kraljice še v predelu „o binkoštih“.

⁶⁾ Kuščarje (zelence).

Hrvati po Istri kurijo kres na večer pred Ivanjem po stari navadi na hribih in gorah (v kakem kraju pa tudi na sredi trga). Dečki in deklice — sôseb pastirji in pastirice — plešejo skupaj (nekod pojôč) okoli ognja „kolo“; a večji dečki tudi skačejo preko plamena ali pa preko žarjavnice. (Po ustn. poročilih.) Jako zanimljivo je vč. gosp. J. Volčič v „Letop.“ 1878 III. 136 popisal „Kres v Istri“ (blizu Pazna, kder nalagajo tudi samo *trnje*, kakor nekod po Kobaridskem, str. 107) in dodal i naslednjo prevažno bajeslovno pesmico (na pol krščansko, a na pol pogansko), ki se popeva pri kresu:

„Gôri, gôri božji kres,
Da nam bude tuka ples
Bogu na čast
I svetomu Ivanu
Na veliku slavu!
Mi imamo tu plesati,
Babinomu janjcu
Čast i hvalu dati.

Babin janjac
Okol' kresa skače,
Babin janjac
Priko kresa skoči,
Babin janjac
Zimu nam odnosi,
Babin janjac
Léto nam donosi.

„Baba = zima; babin janjac = spomlad.“

Pri besedi „kres“ mislilo se je pa po naših mislih izprva na „solnčni kres“ (Sonnenwende).

Hrvati v Dalmaciji kurijo kres ob isti dobi po gorah in ob morju, paleč drva in slamo. Preskačejo ogenj sami nedorasli dečki. „*Kateri dobro preskoči, ôni bode dolgo živel.*“ Tako sôseb okolo Zadra in pó vseh otokih v „Zadarskem“ okraju. Na otoku Vis-u (Lissa) zakurijo pa na velikem trgu po več kresov, ki jih tudi preskakujejo po stari navadi. Okoli Zadra kresujejo pa osé-dobi tudi uže skoro pred vsakim večjim svetkom. (Po ustn. poročilih.)

Tudi **Hrvati** v hrvatski in slavonski „kraljevini“ kresujejo ob isti dobi t. j. na večer pred Ivanjem, kakor mi. Na **Hrvatskem** postavljajo matere „*maloletno deco*“ pri kresu *tik ognja, zato, da bi jih občuvale vsake bolezni*; odrasli dečaki preskakujejo pa ogenj vadjljuje („um die Wette“). Starè: „Kroaten“: „Völker Oester.“ X. 2; str. 124. ¹⁾

V **Slavoniji** pleše „mladež“, dà celó meščanske „deve“ (vsaj l. 1846 plesale so še okolo kresa „kolo“ ²⁾) in prepevajo pesmi, tej slavnosti primerne; po „kolu“ (plesu) pa skačejo „preko ognja“

¹⁾ Na Hrvatskem kurijo kres („kries“) ne samo zvečer pred „Ivanjim dnem“, nego i pred „Vidovim“, „Petrovim“ in „Jurjevim“. „Kries“ pravijo pa na Hrvatskem zdaj uže vsakemu drugemu ognju, ki ga kurijo po gorah o kakem veselju n. p. o trgatvi („uz berbu“) itd. Gl. Vuk. „rječn.“ 303 p. b. „krijes“. Književnikom hrvatskim rabi ta beseda (pa brez repa „j“) tudi uže za „umetni ogenj“ (Kunstfeuer, Freuerwerk). Prim l. Filipovića „Novi rječnik“ p. b. „kries“.

²⁾ Gledé Slovencev prim. 102 in 104 str.

in to po dva in dva („momak i dēvojka“) skupaj. (L. Ilić 1846, 156.)

V Požeški okolici (= okoli Požege) mislijo, da kateri, bolje i više¹ skoči „préko ognja“, temu *bode bolje rodila pšenica in drugo žito, a lan da mu bode viši in bolji.*“ (Isti 164.)

Jako zanimljiva je uže priprava za kresovanje na **Slavonskem**, a isto tako i zvršetek.

Selske devojke nabirajo uže jeden dan pred Ivanjem v „šumi“ (hosti) *raznih cvetic in pletó popevaje vence iz njih.* Ž njimi se venčajo ne samo pri večerni (kresni) zabavi, nego i drugi dan odhajaje v cērkev. Spletajoč jih, pa ne smejo zabiti mladeničev. Na večer (pred kresom) podelé devojke vence, a moški ukrešejo ogenj ter zapalijo suhe, na dimu posušene „*luči*“ t. j. trsák ali pa lubja („*lučeve*“) ali „*lilji*“ iz hrastovega ali pa smrekovega „*obliška*“.)

Prišedši na odločeno mesto, zakurijo kres iz smrečja, orlove praproti („*papradi*“, pteris aquilina) in druge suhljadi. Goreče trske in vence na njih pomečejo potém med „*cičanjem*“²) in pevanjem“ *v ogenj*“³) (okolo katerega začnó zdaj plesati itd., kakor smo slišali malo poprej). Po končani ponočni zabavi zapalijo (moški) zopet nove trske ali „*lile*“ ter se vračajo vsi skupaj (s „*tamburaši*“ ali „*dudaši*“) domóv.

Kedar pridejo v selo, trske utrnejo („*potrnu*“) ter zataknejo ogórke („*ostanke*“) *za plot*, vsak pri svoji hiši. „*To biva proti vesticam, koje se po narodnom mnénju ovih ostanakah boje i u selo kroz čelu godinu stupiti nesmiju*“ — piše oziroma pisal je l. 1846 L. Ilić na 164. str.

Žumberčani kresovali so za Valvasorja ne samo na Ivanjski večer, nego devet dni pred Ivanjem, in osem dni po Ivanju; vsak večer žgali smrečje, *plesali okolo ognja*, popevali, *skakali* ter igrali različne národne igre. „*Dečico, katera niso mogla preskakovati, prenašale so skrbne matere preko ognja, zato da bi bila zdravejša*“ ... (Valvas. IV. 88; Ilić 166).

A kako biva pri **Žumberčanih** sedaj o „*Ivan-danu*“? Poslušaj!

(V izvirnem jeziku:) „*Mjesec danah (sic) prije ovoga svetka, običavaju se momci, dječaci i djevojke u oči svakoga praznika i nedeljelje skupljati*“⁴) na kakovo uzvišeno mjesto izvan sela, te idući tamo i noseći goruću škupu u ruci, koju tada „*kriesnicami*“ nazivlju, viču: „*na kries*“! Skupiv se svi tada, nanesu drva(h) i nalože „*kries*“. Tu igraju *kolo*, pjevaju i pucaju uvijek

¹) Oblišak, — ška, (m.); Latte (im Forstwesen).

²) „Cičati“: quicken, schwirren, zirpen.

³) L. Ilić 160.

⁴) Bolje: „skupljaju se“.

do polnoči; a kada je već 12 ura(h), idu opet pjevajući i pucajući natrag k kući. Nu kada već dodje taj praznik, slože se takodjer u oči njega¹⁾ na to mjesto, te nalože opet kries, koga (sic) oni „velikim kriesom“ nazivlju; pa buduć, da je to kao posljedni kries, dodju tamo i malo stariji ljudi, da tim uzmognu još u većem veselju poslednji kries godine dovršiti, kamo svi donesu sa sobom ne samo puške²⁾ nego takodjer neki sviralu³⁾, neki diple⁴⁾ te igraju, pjevaju i plešu sve jedno kao na kakvom varoškom plesu skoro do bieloga dana“ . . . („Arkiv.“ VII. 337). — Lahko, da se je po l. 1863 izpremenilo kaj, a ne vse pri popisanem kresovanju Žumberskem.⁵⁾

V Srbiji „u oči Ivanj-dana“ (= „Ivanja dne“⁶⁾) čobani⁶⁾ i mladež na nekim mestima pale lilo⁷⁾ i bacaju oko (okolo) torova⁷⁾ u vis. Negde nalože vatru pa je preskaču“ . . . (M. Gj. Miličević: „Glasn. srps. uč. dr.“ XXII. 105. Prim. tudi Vuk: „Život i obič.“ 67 in Vuk. rječn.: „Ivanj dan“ na 215. in 216. strani, kder pa pogrešamo *poslednjega*“ podatka. Vuk pravi ondi (gledé ognja) z drugimi besedami nekoliko obširneje samo to, kako palijo srbski pastirji ob isti dobi rečeno „lilo“ (lubje) — s tem dodatkom: „po tom neke procjepove“⁸⁾ zadjenu u tor⁹⁾ te izgore, a neke uzmu čobani i iznesu na kakvo brdo, gdje dodje i više čobana, te se igraju. Tako se pali lila i noči *Petrova dne*.¹⁰⁾

Kres palijo in preskačejo srbski večji dečki in dekliči („poodrasli momci i djevojke“) — brez znanega jim uzroka — tudi v Oseku (Essek), v „dolnjem gradu“ (mestu), kder živé Srbi s Hrvati vred. (Po ustn. por.)

Spomina vredni so tudi srbski „kresovi“ (m. pl.). „Ovako se“ — piše Vuk v „rječn.“ 301 — „u Srbiji zovu tri dana prije i tri poslije Ilijna dne (20. julija, po nov. kol. 1. avg.) i žene ovijeh dana ne će košulja (srajc) da peru; jer kažu da bi se izkresale“ (odrgnile). Prim. „Glasn. srps. XXII (1867); 105. — Nemška vraža veli, da se ne sme perilo prati ves véliki teden, to je pred veliko nočjo. II. W. 70 (84).

¹⁾ To je: dan ali večer pred njim.

²⁾ Ondaj (l. 1863), ko je prišel ta popis prvič na svetlo, bili so Žumberčani še „krajšnici“ (graničari); zato je imel vsak svojo (vojaško) puško.

³⁾ Svirala, e (f.) piska, piščal.

⁴⁾ Diple, (f. plur.), meh brez „prdala“.

⁵⁾ Primerjajoč ta popis Valvasorjevemu pogrešamo v njem sosebno preskakovanja in prenašanja male dece preko kresa.

⁶⁾ Pastirji (ovčarji).

⁷⁾ Lubje (tu ogóljena brezova ali pa črešnjeva skorija).

⁸⁾ Precepe (z gorečim lubjem).

⁹⁾ „Tor“: ograja za rogato živino, Hürde, Schafhürde.

¹⁰⁾ To je: na večer pred „sv. Petrom in Pavlom“ ali belokr.: pred „Petróvim“, ki se praznuje tudi pri Srbih 29. junija, pa po starem koled. (= 11. julija).

Po srbski národní veri je „*Ivanj dan*“ tako veliki svetac, da na njega *sunce* na nebu *triput* od straha stane.“ (Vuk rječn. 215. ali „Život i obič.“ 67; prim „Glasn. srps.“ 22; str. 104.)

Bolgari *kurijo in preskakujejo* se Srbi vred kres na večer 23. junija po starem koledarju v *Sredcu* (Sofiji), Varni, Kuščuku itd. (Po ustn. por.)

Rusi pravijo, kar uže vemo, Kresu — *Kupalo*. Kakor so s časom poosebili *koledo* ter izpremenili ta národní praznik v *boga* po imenu *Koljada* (prim. 1886; 70), tako se je pripetilo tudi ruskemu národnemu prazniku *kupalu*. Od tod slutvo-bog *Kupalo*. — Pustimo tega slutvo-boga, (ki se je v krščanski dobi moral umakniti krščanskemu *Kupalu*: Ivanu *Kupalu* t. j. Janezu krstniku¹⁾ na cedilu, a bavimo se rajši s prvotnim *kupalom* (kresom).

Z večera pred Ivanim prazdnikom ali *Ivanom-Kupálo(m)* zbirajo se po nekaterih krajih prosti ljudje obojega spola²⁾ in si spletajo vence za na glavo iz „*jádomago zelija*“, t. j. vžitnega (jédnega) zelišča ali korenja, prepašejo se potém z biljem (rastlinjem) s „*černobylinko*“ (metliko) in z drugimi „*dišečimi*“ travami: raznetijo ogenj; drugod postavljajo zeleno vejo navpik³⁾ primejo se okolo nje, *obračajo se okolo ónega ognja*, pojóč svoje pesmi, ki jih prepletajo s „*Kupalom*“; (r) *potom „črez onyj ogonj preskakujut.“* (Afan. III. 714. Prim. ondi, kder se čita, da zažigajo **Rusi** še zdaj „*kupaljskij koster*“ (kresno grmado) *sě živim ognjem*, ki ga narejajo pošteni starci („*početnye staryki*“) trenjem iz drva t. j. teróč na vso moč poleno ob poleno suhih drv.⁴⁾

Kakor nekateri Slovenci, tako prerokujejo tudi **Rusi** preskalcem po ugodnem ali pa neugodnem skoku — srečo ali pa nenesrečo („*bědy*“), in kateri se poprej ali pozneje oženi. (Afan III. 715.)

Po ruski vraži „*pryganje čerez ogonj*“ (skakanje čez ogenj) *izbavljaet ot nedugov*“ (manjih bolezni), „*zlago* (zlega) očarovanija“ i „*bezplodja*“. — Matere nalašč sežigajo na kresni grmadi „*snjatijsa s hvorych dětej soročki*“ (bolehnih otročičev srajčice), *zato da bi s tem perilom vred zgorele tudi bolezni*. (Ondi.)

¹⁾ „U Ruskich“ — piše Snegirev IV. (1839) 18 — *Kupalo soedinjaetsja s Kupalniceju*; prvoe prozvanie pridается prostonarodnym suezvėriem (praznoverjem) S. Krestitelju, a drugoe S. Mučenicě Agripině, prazdnujemym pravoslavnoju cerkoviju 23. i 24. čisl junja.“

²⁾ Po Karamzinu sami mladeniči I. 90.

³⁾ Na Češkem v vaseh: Mostov, Kotigov itd. zapikujejo dečaki visoko, ravno in jako smolnato jelo ali smreko na kakem griču, kder jo olepšajo deklce z venci in rdečimi traki. Potler napravijo okoli nje veliko grmado ter zažgó, čim se stemni, grmado z drevesom. („Festkal.“ 1864. 308.)

⁴⁾ Tako so delali nekđaj tudi **Germani**. (D. Myth. 578.)

V Rusiji (tudi v Litvi in na Češkem) gonijo živino po sednanji vraži zato, da ne bi obolela, pa tudi zato, da bi krave dajale več mleka. (Afan. III. 715.)

Ruski kmetje („poseljane“) *kopljejo se zdaj na sv. Ivana-Kupala* praznik v rekah *zarad zdravja*, t. j. zato da bi bili zdravi. *Iz istega vzroka kopljejo pa tudi bolne konje.* (Ondi 716.) Prim. 7. razst. dalje.

Po ruski narodni veri ima kresne („kupaljske“) noči *rosa* posebno *oživljajočo* t. j. *krepcajočo*, pa i *zdravilno moč*. Zato se *umivajo* s to roso — zlasti avstr. **Malorusi (Rusini)**, da bi odgnali od sebe hude in male bolezni („zlie nemošči i nedugi“). (Ondi.¹)

Isti **Malorusi (Rusini)** zažigajo *na večer pred sv. Ivanom* velike grmade, *plešejo okolo* plamtečega ognja ter ga tudi še *preskakujejo*. — „Deviške vence“, ki jih obešajo dekliči uže poprej na kako jelko ali brezo blizu vode, *spuščajo po vodi* domačega potoka. Uzroka nam ni priobčil Szuzski 44—45; a bode menda isti, kot pri **Poljaki**h. Glej na 99. str.

Maloruske (uskrajinske) deklice spuščajo pa same po vodi svoje vence, *prilepivši jim zažgane voščene sveče*, in po teh *plavajočih venci*h ugibljejo *svojo bodočo usodo*. (Afan. III. 715.) Drugeče tolmači to Hanuš „B. K.“ 181.

Na **Ukrajini** skačejo dekline tudi take, „kakor jih je Bog ustvaril“, *preko ognja v rodo* in gledajo pri tem, da se *dotaknejo ognja z nogami*. (Szuzski ondi). — Glavni in prvotni uzrok takemu *skakanju* čez ogenj je isti, ki smo ga imeli v mislih uže poprej (na 105. str.). To *skakanje v vodo* pa ni nič drugega nego *umivanje* ali *kópanje*, ki je in je bilo v Rusih del kresnega obreda; kajti stari cerkveni zakonik ruski „Stoglav“ poroča, da v jutro po Ivanovem hité moški in ženske z velikim krikom kakor besni *k reki umivat* se, — čemu, tega nam pa „Stoglav“ — žal! — ne pravi.²)

To nam utegnejo razjasniti naslednje vrstice.

Slavni Fr. Petrarcha poroča l. 1330 o silni množici žensk, ki so se na kresni večer *kópale*, (nekatero opasane v reki s cveticami) v glasovitem „Kelmorajmu“ (Köln am Rhein, to je v Koloniji ob Reni) . . . Na njegovo vprašanje, zakaj se *umivajo in kópajo*, pravili so mu ljudje, da je to starodavna národna šega, po kateri se očistijo (operejo) vsega leta *grehi*.“ (Prim. „B. Kal.“ str. 181).

To je bil morda uzrok *kópanju* na ta večer tudi pri starih (poganskih) **Rusih**; zdaj se *kópajo* ruski kmetje o Kresu v rekah samo *zarad telesnega zdravja*. (V isti namen *kópajo* tudi bolne

¹) V Litvi zovejo večer pred 24. junijem celó rosní praznik (r. „prazdník rosy“). „Rusk. prost. prazd.“ IV. 37—38. Saharov 38—39, 101.

²) Prim. „Letop.“ 1878; 16.

konje. (Alfan. III. 716.¹) Začénja se kópanje uže óni dan pred Kresom, t. j. na „Agrafene-Kupalnice god“. (Prim. B. Kal.² 194 pod napisom: „Agrifèna Kupalnica“ 5. „července“, julija, po nov. koled.).

Po tém, da skačejo ukrajinske deklina še dan današnji preko ognja v vodo (v kópelj), sodimo, da je bilo pri starih Rusih na pameten način zjedinjeno oboje očiščevanje: ognjeno in vodeno.

Jako mično je i to, kako so Malorusi s kresom (grmade zažiganjem na večer pred sv. Ivanom) zjedinjili tudi utapljanje Marene t. j. Morane („smrti“). Prim. Afan. III; 720—721. Tu samo toliko, da skačejo mladeniči in „device“ čez kres na poseben način, po dva in dva (mladenič pa „devica“), držeč v rokah Kupalovo podobo³); a ne skačejo v kopelj.

Poljaki se nekoč samo polivajo ali „oblivajo“ na sv. *Ivana dan*. (O. Kolb. „Lud“, XVI; 117 — brez uzroka).

Čehoslovani (Čehi, Moravci in Slovaki) kurijo kres še po mnogih krajih ob isti dobi kakor mi po gričih ali gorah: na Mělniku, Radgostu („Radhošt“), Tatri itd. itd., zažigajo pri kresu brezove metle⁴) ter mečejo potém goreče k višku. Tém metlam pravijo **Čehi** in **Moravci** „čarodějnice“; t. j. čarovnice. Dokaza dosti, da jih mečejo, (dasi mnogi ne vedó, zakaj) iz istega uzroka kakor **Nemci**, namreč: proti čarovnicam, na kresni večer po zraku letajočim. Nekateri **Čehoslovani** mislijo, da letajo čarovnice ta večer ali to noč jako nizko, da jih je tedaj lahko zapaliti in končati s takimi metlami. (Zarad **Nemcev** prim. W. II. 79). Ondi je sicer govorjenje o zloglasni noči: „Walpurgisnacht“ (med 30. aprilom in 1. majem ali sv. Filipom in Jakopom); pa treba vedeti, da kurijo i **Čehi** nekoč kres, ter mečejo tudi *goreče metle* na višek isto noč, kakor drugod ne *kresni večer*; n. pr. v Skuču, pri Nimborku, v Časlavi itd. (Po ustnih poročilih s tem dodatkom. da omákajo take metle, predno jih zažgó, v raztopljeno smolo ali pa tudi v kolomaz, zató da rajše goré).

V novi dobi prepovedale so pa tako kresovanje nekatere občine **češke** in **moravske** boječ se ognja.

Gledé **Slovakov** čitaj tudi pri Dobšinskem (str. 163), kako so v Gemerski stolici za njegovih mladih dni kurili velike krese („vysoko-plamené vatry“), ki so jih tudi *preskakovali* urnejši dečaki, deklina pa popevale, hodeč vabit na kres („Sobotko“) različne národne pesmi.

¹) Tudi **Nemci** prisvajajo kresni (Ivanjski) vodi zdravilno moč. (W. II; 89 (114); ondí na str. 77 (92) pa čitaš, da se kópajo v tej vodi ljudje po vsi Evropi.

²) „Kupaljskuju kuklu“ (Puppe).

³) *Slovakom* znači „metla“ to, kar nam; *češka* (tudi staroslovenska) „metla“ je pa to, kar naša „šiba“; a „metlo“ (našo) zove Čeh: „koště“, n. (pl. koštěta).

Izmed osmih, ondi (154–165) priobčenih, važna je za našo rabo zlasti ta:

„Kladzeme my Sobotečku
s rozmarijou izopočku.¹⁾
Kto na našu Sobotku neprijdze,
do roka ho hlava bolec budze.²⁾

Po **Češkem** spletajo si nekod (dečaki in deklina), dokler se žažiga kres, vence iz *metlike* („černobýl“), devajo si jih na glavo, plešejo okoli ognja ter pogledujejo postajaje skozi vence v *ogenj*, da jih ne bi vse leto bolele ni oči ni glava. („Květy“ 1846; str. 297; prim. tudi P. Sobotka: „Rostl.“ 1879; 288).

Poljaki ovršavajo *kres*³⁾ zvečer pred sv. Ivanom krstnikom sploh tako kakor drugi Slovani, samo da kurijo pri njih največ *ženske* („niewiasty“⁴⁾ in *plešejo* ter skačejo vesele okoli njega, popevaje narodne pesmi (W. Wojcicki: „Piesni ludu“ I. Warsz. 1836; Golebiowski: „Gry i zabawy“ 294–303).

Pred kakimi 300 l., vsaj še l. 1595, obešale so **poljske** ženske isti večer *metliko* („bylica“) po hišah, opasovale se z njo in trle ogenj za *kres* iz *desák*⁵⁾ zato, da bi bila — kakor veli pobožni pisatelj Marcin (Martin) z Urzędowa — uprav hudičeva prazničnost. Pri tem so tudi prepevale pesmi in *plesale* (brez dvojbe okoli kresa, kakor še dandanes. Pis.) Prim. Linde: Slovník 1. ali 2. izd. p. b.: „Sobotka“ ali pa „Ljublj. Zvon“ 1881; str. 341, kder je matico (izvirno besedo poljsko) véрно priobčil Fr. Levstik. — Kažejo nam pa očito navedene besede: „uprav hudičeva prazničnost“ („prawie światność *djabelska*“), da je poljski pisatelj uže pred malone 300 l. *kres* izvajal iz nekrščanstva, tedaj v tem slučaju iz poganstva.

Na Sandomirskem (na rusk. **Poljskem**) vodili sta nekđaj dve odlični *dekleti* na kresni večer druge tovarišice kot na dve so-vražni stranki razdeljene, — pa popevajoč in šaleč se, k ognju in

¹⁾ Z rožmarinom izop (Isop, srb velenduh, Šul.)

²⁾ Vredno je znati, da so se bili na Ogrskem kresovanja od Slovanov nekđaj navzeli i Madžarji, in da je bila zato ta šega kot poganska tudi v Gemerski stolici tém in ónim prepovedana pod konec 18. veka; pa pri Slovakih je ta prepoved ostala onđaj brez uspeha. Prim. Ilić 158 in 170. Ondi čitamo med drugimi stvarmi tudi to čudno misel tedanjih madžarskih veljakov, da izhaja namreč kres od grmade Husove, in da so ga na Nemško in na Ogrsko zanesli — Čehi (!?).

³⁾ Po ustn. por. znači osédobi nekaterim Poljakom „sobótka“ (izr. „sobutka“) *Johannisfest*; sobótki“ f. pl.) pa *Johannisfeuer* ali *Johannislichter*.“ Prim. 89. str.

⁴⁾ „Niewiasta“ = ženska, a ne: *nevěsta*, kakor čitamo v neki jugoslovanski knjigi. Da kurijo tudi po nekih slovenskih krajih kres ženske („dekleta“), čitaš na 104., 105. in 106. str.

⁵⁾ Takó in še drugače se nareja tako zvani „živi ogenj“ (Queck- ali Nothfeuer), ki smo ga imeli uže v mislih in pride še večkrat na vrsto.

okoli ognja, ki so ga *moški* v celih vrstah (kakor žrjavi pod nebom) veseli — vpijôč „hu!“ „ha!“ in smejoč se na vês glas — *preskakovali* sëm pa tam. (Brez navedenega uzroka priobčil O. Kolb. „Lud“ II. 1865; 108). — V Kujavah skakale so pa (kar so pred 20 leti še pomnili stari ljudje) **poljske** deklice še preko ognja, misleč, da *ktera ga preskoči lahko* („latwo“), *óna se vda* (omoži) še pred *letom* („v ciągu roku“). Isti, ondi IV; 265 (5).

Osédobi zažigajo **Poljaki** nekod (n. pr. v Bohni in še po nekaterih krajih), kresujoč z nami vred 23. junija zvečer po visokih gorah, tudi **plamenice** in dirjajo ž njimi po polju — kakor **štajerski Slovenci** z gorečo slamo. (Po ust. por.)

Poljaki (Mazurji v vzhodni Pruski) **obnavljajo** na kresni večer po starodavnem običaju tudi **domači ogenj** („Herdfeuer“) z novim (živim) ognjem. (Prim. na 115. str. 5. op.) Pogasivši **stari** ogenj po vsi vasi, zažigajo polena z **novim** ognjem za vso vas.¹⁾

Talijani (**Lahi**) zlasti Toskanci z glavnim mestom svojim, *Florencijo*, dalje óni na poprejšnjem avstr.-benetskem svetu *okoli* Vidma (Udine), Beluna (Belluno), Feltre, Portenone (ali Pordenone), Viçence . . . , tako tudi po južnih Tirolah; n. pr.: v Spauru (Spor maggiore 5 pošt od Tridenta) in drugi kraji ob tirolsko-benetski meji *kresujejo* še po stari šegi: po gorah, a ne iz *prvotnega* (zabljenega) uzroka, nego samo zarad veselja („per l' allegria“). V imenovanih mestih: Belluno, Portenone in Feltre zažigajo v novi dobi samo „umetne ognje“ („fuochi artificiali“); v *Viçenci* pa *sredi mesta kres z umetnim ognjem* vred. Tako so mi pravili lani avgusta in septembra meseca talijamski delavci in tri gospodje iz ónih krajev.

„Male krese“ svoje Talijani (dečki) nekod tudi *preskakujejo*, pa brez kakega prerokovanja.

Tako delajo i **Rumuni** v *Varni*, *Rušćuku* itd.; v *Bukrešu* (Bukarest) pa več ne. (Po ustn. por.)

Tudi **Francozi** kresujejo sedaj na *večer pred sv. Ivanom* samo zarad *veselja* na kakem *razkrižju*²⁾, in to s cerkveno privolitvijo, — dà s *cerkvenim obredom*; kajti potém ko zapičijo sredi ognja („au milieu du feu“) — uprav sredi nezažgane še grmade — dolg drog („perche“), ki ga opletó sè (zelenim) pérjem in s cvetlicami („qui est garnie de feuillage et de fleurs“), pride duhovščina v prekrasni opravi na obredno mesto, podneti ogenj, zapoje nekoliko pesem pa se vrne. Pri tej priči začnó ljudje *ogoj preskakovati*³⁾ ter odnašajo sabo domóv *ogorkov* („tisons“), ki

¹⁾ M. Töppen: „Abergl. d. Masuren“; 2. izd. 1867, 71. (W. II. 78; 93).

²⁾ Veselega značaja je bil Kres od nekda tudi Slovanom. Prim. Krek: „Einleitung in die slav. Literaturgesch.“ 1874, 116 (1887; 415).

³⁾ „La veille de Saint Jean un feu de joie est allumé dans un carre-four.“ Prim. na 103. str. o Metliškem kresu „pri pildu“ itd.

⁴⁾ V „Poitou“ (izr. Poatu) preskoči ga vsak po trikrat z orehovo brstiko (vejico) v roki. M. Busch. 86. Prim. štaj.-slovenskih deklet náčin, temu podoben, na 106. str.

si jih devajo na „nebo nad posteljo“ („sur le ciel de leur lit“), zato da ne bi udarila strela („comme un préservatif contre la foudre“) Grim. „D. Myth.“ III⁴ 486. Lahko si mislimo, da opravlja francoska duhovščina omenjeni obred samo sv. Ivanu krstniku na čast. Glej tū 89. str. z dodatkom: Prim. „D. Myth.“ I⁴; 516.

Kakor se je s časom *pokristijanila* nekdanja poganska „kolleda“, tako se je tedaj na Francoskem *pokristijanil* tudi poganski „kres“ (Več drugih načinov francoskih popisal M. Busch 86) — Nekateri ljudje hodijo pa na **Francoskem** 24. junija vendar še pred solncem na kako visoko goro gledat, kako bode *solnce plesalo*. Grim. „D. Myth.“ 4. izd. III; 485.

Grki (Novogrki) *kurijo* še zdaj kres skoraj povsod, kodar živé: v grškem kraljestvu in v turškem cesarstvu, v *Atenah* in v *Smirni* (v mali Aziji), celó izven *Carigrada*, (ker ne smejo v njem); tudi po otokih: Mitilene („Mytilini“), Samo (Samos), Lemno itd., itd.; a ne po gorah, nego izven vasi ali pa v mestu na kakem velikem prostoru, celó na hišnem dvoru in ga dečki tudi *preskakujejo* (pa brez kakega prerokovanja) 23. junija (po starem). (Pravil 8. septembra 1886 trgovec Dunajski Ivan Kristofilis, Mitilenčan, ki je v svojem 12. letu doma sam preskakoval kres ter se živo opekeli).

Da se je kuril kres v poganski dobi res *solnčnemu bogu* na čast, „kažejo“ nam vidno tudi tako zvana „**kresna kolesca**“, ki jih *zažigajo* zvečer pred sv. Ivanom krstnikom pri *kresu* ter *zaganjajo goreče* visoko v **zrak** tudi še dandanes nekod po **Slovenskem**, in to, kakor koroški **Slovenci**¹⁾, tako i kranjski, sosebo v Goričivasi (pri Ribnici), v Hinjah (pri Žužemberku, Kočevju na sever), v Suhorju (pri Banjiloki tik Kočevja na jug) in morda še drugod po Kranjskem itd.²⁾ (Po ustn. por.)

Da so žareča „kresna kolesca“ značila nekdanj uprav *solnce*, tega ne pameti več živa duša. — Znana je pa nekaterim o tém še ta vraža: „Na katero stran *vzleti* ali se *obrne* tako *goreče kolesce*, z *óne strani* bode *nevesta tistega mladenča*, kateri ga je *zalučil*“. (Po ustn. por. iz Goriče vasi l. 1882).

Čudno, da se vrši ta prestari običaj baš tako blizu Kočevja. Soditi bi utegnil kdo po tem, da so se ga kranjski Slovenci navzeli morebiti od **Kočevarjev**, ki ga ovrsavajo kresujoč po staro-germanski šegi isti večer, sóseb na Črnem potoku (Schwarzenbach), v Gerčaricah (Masern, 2 uri od Ribnice), v Gótnici (Götenitz

¹⁾ „Kres“ 1881; str. 49, Čit. op. urednikovo.

²⁾ „Kresna kolesca“ pripravljajo se na Kranjskem še pred kresom iz *bukorega* ali pa *jelovega* lesa. Vsako kolesce, toliko kot kupice dno, prevrtano je na sredini, tako da se natakne lahko na palico, ter zažene zažgano, po deski (navzgor „položeni“) na vso moč visoko pod nebo, da leta po zraku dlje časa kakor „zvezda“; — ali se pa vrže z visokega kraja (kder se kresuje), proti dolini. (Po ust. por.). Do malega tako tudi v Švajci, — pa na pustni večer. Busch. 43.

poldrugo uro od Ribnice¹⁾ in v „Hornbergu“, samo debelo uro od Kolpe.

To sodbo izpodbija pa ta okolnost, da pravijo kresnim kolescem tudi mnogi Kočevarji, (zlasti oni v nemškem „Hornbergu“) na pol slovenski: „Kries-Schaiben“ ali „Gries-Schaiber“, (izr. kris- ali gris-šajben), dasi zovejo, „kres“ po svoje „šummeten“ (po K. J. Schröderju: žummitten²⁾), uprav = „Sonnenwende“, pa (po novem) tudi „šummetfeuer“ = „Sonnenwendfeuer“. (Po ustn. por. istega léta: 1882).

Ker se je uže zdavna zabil ta uzrok, ni se čuditi temu, da zažigajo otroci na **Goriškem** (in to v Kobaridu) pri posebnem „manjšem kresu“ poleg „glavnega kresa“ z *okroglimi* kolesci vred tudi *štirioglate* deščice (obojim pravijo „fagete“³⁾) ter jih mečejo visoko pod temno nebo na isti način, kakor smo slišali malo poprej; samo da se godí to zdaj v Kobaridu z glavnim kresom vred o sv. Antonu. Gl. str. 107. (Priobčil g. And. Gaberšček.)

Koroški Slovenci so v starih časih, vsaj še početkom tega „stoletja“, *spuščali* o kresu tudi „*ognjena kolesa*“ (sè slamo ovita in zažgana) z **gôr** ali s **hribov** (Krek: „Kres“ 1881, str. 49; Fr. Hubad pri Šumanu 1881, str. 103). Prvotni uzrok je isti, kakor pri metanju „kresnih kolesic“: *goréče kolesce* in *ognjeno kolo* — oboje znači **solnce** ali: oboje je „**Solnčeva podoba**“.

Isto navado, ob isti ponočni dobi nahajaš tudi še zdaj po nekaterih krajih na **Nemškem** in drugod med **Nemci**: posebno med Švabi ob Mosli (W. II. 78), na nekem Frauenbergu pri „Blaubeuren-u“ (M. Busch. 82). Ondod zažigajo in takajo v dolino „*kolesca iz same slame spletena*“, **Čeho-nemci** pa včasih kako staro „vozno kolo“, obilo posmoljeno. (Schmalf. 73.) Bistveno je pri tem samo to, da kolo rado gorí ter se goreče „talika“ navzdol. — Da so stari **Germani** tudi o „*zimskem solnčnem kresu*“, t. j. o sedanjem **božiču** po gorah in hribih kurili kres ali pa takali ž njih goreča (lesena ali pa iz šibja spletena) kolesa itd., povedali smo uže l. 1885. na 163. strani.

Pri severnih **Nemcih**, a najkasneje pri ponemčenih **Serbih-Lužičanih**, nehal je uže povsod *kres*, ki so ga zvali po starem „Sonnenwendfeuer“ („solnčni kres“); kurí se tedaj pri Nemcih samo

¹⁾ Po Koslerju: Gotenica, Göttenitz.

²⁾ Schröder piše § = ž. „Sitz, Ber. d. Ak. Wiss. phil.-hist. Cl. zvez. 65; str. 470. Čudno, da ni zasledil Schröder na pol slovenske besede „Kries- ali Gries-Schaiben“ in še več drugih slovenskih (vsakdanjih) v kočevski nemščini, dasi našteva jako rad take besede, katere so si (po njegovih mislih) izposodili Slovenci od Kočevarjev. „Schaibe“ pravijo takemu kolescu tudi Tirolci, pri katerih je ista navada. (Schröder ondi 470); tudi na **Bavarskem**, (W. II. 78.) in drugod po Nemškem. (Busch. 81).

³⁾ Iz laške „faggio“ (lat. fagus), bukev ali bukva. Prim. na 117. str. 2. op.

še po južnih nemških deželah (M. Busch 81). V gorenji Avstriji, (koder *preskakujejo kres* še mladeniči in deklice po dva in dva, držeč se roke,) zovejo ga tudi še po starem, v narečju: „Sunniwend-feuer“; v dolnji pa po novem: „Johannisfeuer“ (t. j. Ivanov ogenj).

Pobožni Tirolci v dolnji Inski dolini (Unter-Innthal) *palijo* pa na kresni večer . . . „Martina Lutra“ t. j. možica iz slame in cunj narejenega, ki je značil morebiti iz prva „zimo“ (M. Busch 81).

Znamenito je, da prosijo južni Nemci nekod pri kresu sv. Vida, da bi jim dal kako poleno.¹⁾ Po nekaterih jugo-bavarskih krajih kurijo kres baš na sv. Vida dan (15. junija); a na Švabskem kličejo pri kresih sv. Vida in sv. Ivana, vselej oba zarad polén (za kurjavo). Wuttke misli na slovanskega boga Svetovida („Swantewit“), češ, da je to ostanek, zatrošen iz slovanskega bogočastja (Prim. W. II. 34 in 78; 93).

Kakor hodijo na Goriškem večjidel slovenski otroci 23. junija zvečer od hiše do hiše nabirat potrebnega netila (str. 106.), tako nabirajo tudi po mnogih krajih (po Šleziji, po srednjem in južnem Nemškem) nemški mladeniči drv (polén) in starih mêtel za kres; na Bavarskem („Unterfranken“) popevajo celó takó:

*Kdor drv ne dá za kres,
Vzveličan ne bo res!*²⁾

Slovenci vtikajo [nekod] „ugasle [mrtve] utrinke in ogórke od kresnega ognja ali nekatera zelišča (kar uže vemo), v „slam-nato“ streho in pravijo, da se tako varuje [odvrača] „pogor“ od hiše“. („Glasn.“ zvez. XI. 1865; str. 182; isto v „Kresu“ 1881, str. 49).

Čehi devajo v isti namen mrtvega kresnega oglja ali ogórkov pod prag. (Afan. III. 717.)

Slavonci (a ne „Slovenci“, kakor se čita pri Afanasjevu III. 720) vtikajo o suši Ivanjski ogórek v plot, misleč, da jim *privabi dežja*. (Ilić 164.)

Rusi (po beloruskih vaseh) zabijajo „v noč na Ivana-Kupala“ v tla (zemljo) precej velik kol, obkladajo ga sè slamo in pazdirjem („kostrikoj“) ter zažigajo. Kedar se ogenj razgorí, mečejo kmetice vanj brezove mladíke („vétki“) in pravijo: „Kaby [da bi] moj lén [lán] byl takže velik, kak eta berezka“. (Saharov II. 39. „Rusk. prost. prazdn.“ IV. 34 itd.; gl. Afan. III. 716.)

Nemci (Bavarci) v Untersdorfu t. j. v Dolnji vasi, 2^{1/2} ure od Norimberka, mečejo pa na kresni večer velike, na kresu iz neznanega jim uzroka *zažgane palice*,³⁾ k višku, ter jih vržejo potlej

¹⁾ „Heiliger Sankt Veit (!), bescher uns ein Scheit.“ (W. II. 34 in 78).

²⁾ „Wer kein Holz zum Feuer git [gibt],

Erreicht das ewige Leben nit. (W. II. 77; 93).

³⁾ Goreče palice rabijo tedaj tem Nemcem namesto „gorečih mêtel“.

v stran; a po kresovanju, kedar ugasnejo, vzamejo jih sabo, ter zasajajo na njive v lan, misleč, da *bóde lan potem tolik kot so palice*. (Po ust. por.)

O *kresnem ali sv. Ivana dnevnu*,¹ je sploh mnogo manj vraž, nego o *kresnem večeru* t. j. o večeru pred *sv. Ivanom*; med *Slovenci* pa skoraj nič. Vendar hočem tù zaradi imena v misel vzeti tako zvano „*Janževa roka*“, znano tudi [nekaterim] *Slovincem*,¹) pa ne tako kakor *Nemcem*, ki pravijo (na jugu), da *vzraste na sv. Ivana dan* (Ivanje) med *II. in 12. uro* opoldne. „*Janževa roka*“, *povse roki podobna, da odganja otok in druge bolezni ter daje obilo sreče ónemu, kateri jo nosi sabo*; — a ni nič drugega, nego sleparski izrezana korenina praprotova. (Prim. Zing. „*Johannisseggen*“; W. II. 95; 124; „*Glasn.*“ IX. zv. 1863, 78; „*Črtice*“ 200 zlol.).

Bolgari mislijo, da solnce na *Ivanovo* od veselja *pleše* ter *se suče in vrti*, *šè sabljami* t. j. svetlimi ognjenimi žarki. Afan. III. 717 po Karavelovu 234, „*Věstn.*“ R. G. O. 1853; VI. 107 itd. Prim. *srbsko* na 112. str.

Naposled vzeti nam je v misel še *slovenske „Kresne“ ali „Ivanjske pesmi“ belokranjskih kresnic*, a po tega spisa namenu samo zaradi *vraž ali praznoverja*, ki se nahaja v njih. Gledé tega strinjajo se štiri, po bratu Antonu poslane mi sedanje pesmi (iz Metlike, Rosavnic, Drašič in z Lokvice) v poglavitnem s prvo pesmo „*Metliških kresnic*“, ki sem jo bil razglasil prvič po „*Védežu*“ II. teč. 1849 na 34. str. 2. polovice, (kakor so jo „*Metliške kresnice*“ popevale za mojih mladih nog in še mnogo let potem), — drugič pa isto pesem (z ónimi štirimi vred) po „*Kresu*“ 1886; str. 351—359. Ondi čitaš (v prvi *Metliški pesmi*) tudi te besede:

„*Mi*“) *smo* nocoj malo spale,
Ker *smo* *polje* *vavorale*.“

Tako zvoní i sedanja „*Rosavnička*“ in „*Lokvička*“, samo da govori ta povse v *moškem* spolu.³)

„*Mi* *smo* nocoj malo spali,
Ker *smo* *polje* *varovali*.“

Sedanja „*Metliška*“ pa velí:

„*Mi* *b'mo* nocoj malo spale,
Ker *b'mo* *polje* *varovali*.“

¹) Čehom po imenu „*svatojanská rúčička*“. Ž njo drgnejo („*vytirají*“) na Čěškem korita ali žlebe („*žlaby*“) *pred solncem*, misleč, da ubranijo s tem živino vsaki čari. (Han. „*B. Kal.*“ 183).

²) Natisneno prvič po slovnici: „*mé*“ (za ženski sp.); a „*Bele Kranjice*“ velé tudi za ženski spol „*mi*“.

³) A sedaj iz golega slovničnega uzroka (prim. „*Kres*“ 1886; str. 352; 1. op.). Vendar je mogoče, da so kedaj i *Beli Kranjci* verovali tudi v (moške) „*kresnike*“), kakor verujejo *goriški Slovenci* še zdaj (str. 106.), pa tudi *štajerski*. („*Črtice*“ na str. 77—82).

Te besede (zdaj res gole besede, zato ker sedanje *kresnice* ne hodijo več polja varovat), — mérijó menda na staro, pri nas zábljeno vražo, da se zbirajo („letajo“) óno noč pred Kresom na posebne (visoke) kraje „nečisti duhovi“ in „čarovnice“. Znana je ta bajka še **Rusom**. („Rusk. Bes.“ 1857. III. 117; pri Afan. III. 719—720).

Tudi po **štaj.-slovenski** vraži so na *kresni večer* imele čarovnice („coprnice“) svoja zborovanja. „Črtice,“ 76 (1. r.)

Ker pa letajo čarovnice tudi po slovanskem praznovanju (*preko polja*) na svoje „izvoljene“ si kraje t. j. gore¹⁾, in sicer to noč jako nizko (str. 114), bali so se praznoverni ljudje ter se boje nekod še zdaj, *da ne bi te hudobnice naškodile polju*.²⁾

Slišali smo nadalje (str. 106.) ,kako se po **goriško-slovenski** bajki to noč čarovnice bojujejo s „krstniki“ ali „kresniki“. Morda so *ti* po národnem praznovanju nekda j isto noč branili tudi *polja* [čarovnicam] kakor njihove sestrice: belokranjske „kresnice“³⁾.

S to „národno vero“ utegnejo se skladati tudi naslednje besede v I. pesmi „Metliških kresnic“, („Kres“ 1886, str. 352):

„Nam ne date⁴⁾ vsega tega,
Čmo vam vzeti mlad'ga sinka,
Mlad'ga sinka za krsnika⁵⁾“

Ako je pa najmlajše dete žensko, grozé se takó:

„Čmo vam vzeti mlado hčerko,
Mlade hčerko za krsnico.“

O Lokvici (blizu Metlike) povedati nam je še to, da ima gorinja in doljenja vas — kakor vsaka svoj kres, tako i vsaka svoje kresnice, a „**ne na pare**, *včasih več, včasih manj*,“ t. j. zdaj „par“, zdaj „nepar“. V Metliki hodijo pa *kresnice* od nekda j samo „**na pare**“, in to: po štiri in štiri ,skup“. (Zapisal brat Anton 16. avgusta 1886).

Kakor v Rosavnicah in po njihovem obližju (str. 120), tako hodijo tudi v Podstenah takraj Kolpe še po malem „kresnice“

¹⁾ Prim. Han. „B. Kal.“ 178. Imenovati jih mislimo v predelu o čarovnicah.

²⁾ J. Lippert („Christenthum,“ itd. 1882; 649) misli, da je bil tudi Ivanjski kres [namreč v poznejši *krščanski* dobi] samo *čarovniški strah*, („Hexenscheucher“). Da se bojé čarovnice ognja in gorečih luči, priča W. II. 90 (115) in 91. Prim. i naše besede, o drugi priliki izrečene, kako „je bil ubogi nevedni človek v vednem strahu, da ne bi *besi*“ (hudi duhi) in v kesnejši dobi *zle čarovnice* naškodili njemu, njegovi živini in njegovemu imetku sploh.“ Letop. 1885; 175 in 176.

³⁾ Vedomeci pa „šentjanževci“ o božiču za Valvasorja (str. 107).

⁴⁾ To je: „Če nam ne date vsega tega“ [namreč: česar prosimo].

⁵⁾ Samó v tej pesmi jemlje se med Belimi Kranjci v misel ták „krsnik“ namesto „krsnice“, ki móra (tobože) „polja varovati“ to noč.

na večer „pred Ivanjem“ popevat in brát od hiše do hiše samo „na pare“: „po štiri popévajo, po dve pa nosijo“; sic!) Začenja se jim tudi pesem tako kakor „Rosavnička“ ali 1. Metliška; nahajajo se v njej i óne besede: „Mi smo nocoj malo spale, — ker smo polje varovale.“¹⁾ Zvečer vtikajo v razpoke „žolte rože (čvetece), ki rastejo iz mlečka“²⁾ ter prerokujejo drugo jutro po njih tako, kakor v Metliki po „katarinčicah“ ali „marjeticah“. V „selu“ (vasi) postavljajo obeljeno „hvojo“ ali „smreko“ ter obešajo na-njo zastavo — sv. Ivanu na čast. (Posebnost, ki je nisem še na Slovenskem zasledil o tej dobi.) „Kres kurijo tudi v Podstenah na „hribu“. Preskakujejo ga (nevedoč čemu ali zakaj) mali in veliki dečaki baš ondaj, kedar jako gori. — Kurijo pa tam samo *Ivanjski kres*, dasi znajo tudi Duhovski (binkoštni), Vidovski in Petrovski kres.“³⁾ (Po ust. por. 28. oktobra 1886.)

Štajarski Slovenci ovršavajo pa poleg *Ivanjskega kresa* tudi „Jurjev“ in *velikonočni kres* („vuzemnice“) ter pripisujejo vsakemu svojo posebno moč. Gl. „Črtice“ na str. 75 in 76.

„*Jurjevske kres*“, ki smo ga imeli v mislih malo poprej ter sluje posebno pri mnogih **Jugoslovanih**, pride stoprav kesneje na vrsto v dotičnem predelu, — *velikonočni* pa uže v naslednjem.

„Belokranjskim kresnicam“ (pevkam) smemo primerjati **žumberške oziroma hrvatske „ladekarice“**, ki hodijo (hodile so vsaj še l. 1863) na *kresni* ali *Ivan-dan* v jutro (pa tudi opoldne in na večer) pred hiše popevat („ladekat“) ter prosit „jajec“, in to — kakor Metliške ali Rosavniške „kresnice“ — vselej po štiri. Namesto Rosavniških dveh ponašavek spremlja jih pa jeden dečak (pastir), „koi svirajuć na sviralu (piščal) pred njimi košaru nosi“. Ivanjske pesmi njihove („ladovanke“) nimajo pa v sebi ničesar bajeslovnega — razun tega naslova in njihovega imena: „ladekarice“, ki nas spominja slovansko-poganske boginje „Lade“. (Prim. „Arkiv“ VII. (1863); 337—337; gl. tudi „B. Kal.“ 172 zaradi **oških in hrvatsko-slavonskih „ladaric“**.)⁴⁾

¹⁾ Pogrešamo tega *izroka* v „kresnici“ (pesmi) Adlešički; priobčil J. Š. („Lj. Zvon“ t. 1, str. 503.)

²⁾ Tako moj svedok, ki jim ni znal imena. Utegne pa biti *regrat* (leontodon taraxacum' Löwenzahn) ali pa *travniška kozja brada* Wiesen-Bockbart). Vsa ta ali óna rastlina ima namreč v sebi bel mleček in „rumene (žolte) cvete“ (Tušek: „Rastl.“ 2. izd. str. 108 in 109.)

³⁾ „Jurjevskega kresa“ ni ondi. „Petrovski kres“ kurijo nekod tudi po Slovenskem — pa i po Šlezviku. (K. I. Clement. „Schleswig, das Urheim der Angeln und Friesen“. Altona 1867.)

⁴⁾ Hrvatska pesem začenja se ondi tako:

Lepi Ivan trga rože — tebi Lado, sveti bože!

„Slavonska pa: „Tri divojke žito želi, Lade mi, Lade moj!“
(Tu se je *boginja* izprevrgla v *boga*.)

V Vuk. „rječn.“ 1852; 320 p. b. „ladati“ čitaš pa, da la-dajo „krščanske djevojke“ okolo Karlovca (na Hrv.) o *Jurjevem*.

Opomba. Ko se je uže tiskal ta spis, priobčili so „Květy“ t. l. (na str. 105. i. d.) E. V. Vyskoukal-a zanimljivo češko razpravo: „Lidové slavnosti o sv. Janě Křtiteli.“

Velika noč (vùzem, létnice; Mko.) z véliko soboto vred.

(Veliki četrtrek in veliki petek prideta kesneje na vrsto.)

Med usodne dobe (čase) spada tudi staropoganski vzpomladni praznik t. j. národno praznovanje početka „vesni“, kakor zovejo Rusi še zdaj vzpomlad, s-pomlad, mladlétek ali vîgred). Krščanska cerkev je namesto tega národnega praznika postavila — **veliko noč**,¹⁾ ki ji pravijo mnogi Slovenci tudi: „uzem“ (na Pivki), „vùzem“ ali belo-kranjski: *vèzem* (izr. „vъzъm), a mnogi Hrvati (poleg uskrsa) dosledno „vazam“²⁾; stsl. velikъ днь, vъskrъsenije; velika noštъ; rus. „voskresenie“ (svétloje voskresenje“); bolg. velik denj (vъskrъsenie); srb. vaskrs, voskresenje, uskrs, ali uskresenje, č. velikonoc (velkonoc); p. wielkanoc; luž.-srb. jastry“ (jatři ali jatši) iz „Ostern“; tako i polab.: jostraj (justrój ali jystroj). Vsa prava slovanska imena temu svetku so krščanska.

Kakor je bila Germanom boginja spomladi (vzpomladi) Ostara³⁾, tako je bila po mislih naših strokovnjakov⁴⁾ starim Slovanom boginja spomladi ali pomlajenega leta: Vesna.⁵⁾

Velika noč (krščanska) praznovala se je najprej kakor židovski velikonočni svetek „pasah“ 14. oziroma 15. dan nizana meseca. (Prim. Letop. 1886; 76; 7. razst.). V drugem veku po Kr. začeli so pa zapadni Kristijani vstajenje Gospodovo praznovati v nedeljo. Zbog hudega spora, ki je nastal zato med njimi in vzhodnimi kristijani, dokončal je cerkveni shod Nicejski l. 325, da treba

¹⁾ Po J. Lippertu (Christenth. itd.¹ 365) začenjalo se je cerkveno *novo leto* uže izprva o *veliki noči*; po Hanušu („B. Kal.“ 121) prenesel je pa letni začetek ali *novo leto* na *veliko noč* menda papež Gelazij III. l. 1118, a ino-cencij VIII. l. 1484.

²⁾ Kakor pravimo „pust“ za „mesopust“ (prim č. „masopust“), tako tudi vùzem (belokranjski vèzem) za „meso-vzem“. Temu pritrjuje madž. „hus-vet“ (=carnis sumtio). Gl. Mikl. „Lex.“ 1862—1865; 95 p. b. „vazęti“. Na véliko (velikonočno) nedeljo smemo namreč meso, ki smo ga po cerkveni zapovedi morali na „pustni torek“ (o polnoči) „pustiti“, — zopet „vzeti“ (jesti). Prim. tudi v „Letop.“ 1880; 200: *vázem*, — *zma* (v Brkinih in po istrsk. Bregu).

³⁾ Po njej pravijo Nemci veliki noči še zdaj „Ostern“.

⁴⁾ Hanuš: „B. Kol.“ 103, 120 itd; Krek 115' in 415'.

⁵⁾ Ime „Vesna“ ni pa v nikaki zvezi z besedo „vèzem“ ali „vùzem“, nego sè sanskr. „vasanta“, litv. in lotv. vasara: léto (aestas, Sommer), lat. ver iz „veser“: pomlad; koren: vas (us) splendere (svetiti, -se). Prim. Mikl. „Lex.“ 61. Tedaj Vesna = Svetla.

prihodnjič **veliko noč** praznovati *prvo nedeljo po (prvem) spomladnem ščipu, a če bode ta ščip v nedeljo, naj se praznuje drugo nedeljo*. Na ta način ne more biti velika noč v naši cerkvi nikdar pred 22. dnem marca in nikdar po 25. aprila meseca. Najsi je pa cerkev „spomladni praznik“ namestila z veliko nočjo, pa vendar ni mogla do zdaj še povse zatreti ónega (spomladnega) praznika, ki ga s pravimi poganskimi običaji praznujejo še dandanes različni krščanski narodi (**slovanski** in **neslovanski**), in to: nekoliko dni pred veliko nočjo, ali pa še več dni po veliki noči. Ob enem odnašajo ali izganjajo po stari poganski šegi nekoč *Morano* (smrtno boginjo slovansko) ali *smrt*, *babo* ali *zimo*, (kot slamnato ali drugačno podobo . . .) iz vasi, ter jo utapljajo, režejo („žagajo“), sežigajo itd., kot da se veselé, kakor so se veselili poganski predniki, da so se iznebili nesrečne *smrti* (zime), ali pa: „da je *leto* premoglo *zimo*. Na drobno in izvrstno je vse to popisal Fr. Hubad v svojem spisu: „Običaji slovanski“ („Letop.“ 1878; 1—20).

Predno se začnemo nadalje pomenati o vuzámskih vražah bodi povedano še to, da smo uvrstili veliko noč za Kresom (Ivanjskim) zato, ker velika noč nameščuje zdaj poprejšnji „spomladni svetek“; — spomlad (z jesenjo vred) treba pa prištevati poznejši razdelitvi leta, ki so ga stari **Slovani** iz prvine delili — kar uže vemo — samo na **dvoje**: *zimo* pa *leto*. Glej „Letop.“ 1886; 82.¹⁾

Koroški Slovenci (v Velikovcu in Pliberku) mahajo na **večer** pred **veliko nočjo** z (gorečimi) plamenicami za hišami sem ter tja po stari navadi. Uzrok jim je neznan. (P. u. p. Zapisal tudi K. Pečnik).

V Pokrčah in v obližju (na Koroškem) posečejo uže v postu smreko ali pa borovec (bor, pinus sylvestris, Waldföhre, Kiefer), odsečejo veje, potem oklestijo in „načelijo“ t. j. zabijó va-njo „čele“ (zazgozde), da se bolje posuši.²⁾ Na **veliko soboto** neso jo pa na polje, zakurijo na kakem hribu, vtaknejo debeli, konec v ogenj da se prižge. Táko plamenico („bakljo“) naredé pri vsaki hiši vsaj po eno, če jih je pa več, tem večja čast hiši. Vse **plamenice** nosijo potlej sami „neoženjeni moški“ po njivah okrog, ter se vrnejo naposled zopet k ognju na hrib. (Stari ljudje „žebrajo“ t. j. molijo ali pa pojó za njimi. Vrnivši se na ta kraj, **zažgó** tudi še pripravljeno „kopirnico“ (kopico, grmado) suhljadi. (Póšten kres). Takó vsaka vas na posebnem kraju. Oni, kateri no-

¹⁾ Tako tudi stari Germani. Grim. „D. Myth.“ II. 4. izd. 629 veli: „Das alterthum scheint anfänglich nur zwei zeiten im jahr, dann aber drei, endlich vier unterschieden zu haben.“

²⁾ Samó na drobnem koncu puščajo po 2 čevlja „gladko“, zato da se ondi lahko drži z obema rokama.

sijo plamenice, pa pravijo, da iščejo Kristusa („Krištšša“). Poved. g. O. Repič.¹⁾

Štaj. Slovenci kurijo pa še po mnogih krajih kres („krese“) na **veliko noč** zjutraj pred zoro.²⁾ Ta kres zovejo „vuzemnice“ (kar smo uže priobčili na str. 122.), in pravijo: „Do koder ovi dim, do taj ni kuge; pa tudi mraz tam hajdine (ajde) ne pogubi. Streljanja in ukanja ni ne konca ne kraja.“ („Črtice“ 254; prim. tudi ondi 253; 7. vr. od zd.³⁾

Tudi **Nemci** (posebno severni) kurijo še zmerom „vuzemnice“ ali **velikonočni kres** („Osterfeuer“) na **večer** pred **veliko nočjo**, nekod pa tudi naslednje tri večere po hribih in gorah. Ta kres je Ivanjskemu kresu ves podoben. **Ukrešejo** ga ter kurijo največ po gorah in po hribih. Za kurjavo rabijo slamo, metle in drva posebnost pa **trnje**, in to: „Bocks“ ali „Kreuzdorn“ = gemeiner Wegdorn, ki se zove po Tušk. „Rastlinstvu“ 2. izd. 61: kozja črešnja, rhamnus cathartica). Dečki hodijo poprej drv in metel pobirat po vasi, zažigajo jih o „Zdravi Mariji“ ter korakajo potem v dolgi vrsti preko hribov in gôr. (W. II; 67; prim. tudi Grim. „D. Myth.“ I.⁴ 35 in 511). Ali pa zažgo na kakem kolu (drogu) **obilo slame**, rekši: „Do koder seže ta dim, do tam ne more huda ura naškoditi pridelkom na polju.“ Nekod tékajo dečki z **gorečo slamo** po polju, zato da bi bilo rodovitno. M. Busch (50) misli, da rabi Nemcem za ta kres iste vrste **trnje** tudi zato, ker se šteje (pri njih) med „bajevno ali čarovno drevje“. Gl. tudi na 107. str., 3. op. Primerjaje navedene nemške vraže **slovenskim**, vidimo, kako podobne so si po **bistvu** med sabo, in kako kresnim vražam, — zakaj, to zvemo malo pozneje.

Staro navado, da se je o spomladnem prazniku kres kresal (**ogenj obnavljal**), ter se še kreše in **obnavlja** (s **kresilom** in **kremenom** ali **kresilnim kamenom**), ohranila je tudi cerkev, ker se ukresan **nov ogenj vsako véliko soboto jutro** zakuri in potlej posvečuje pri cerkvi („novus ignis de lapide excussus.“ W. II. 68, §. 81.⁴⁾ Tako tudi po **slovenskih** deželah.

¹⁾ Razun tega kurijo Pokrčani in njih sosedje še posebej (navadni) kres na večer pred 24. junijem, pa ne skačejo čez ogenj; ampak le pójajo okoli njega, in to sami dečki („fantje“). Povedal isti l. 1882.

²⁾ Za Kozjak (pri Mariboru) potrdil g. Pipuš.

³⁾ Streljajo ta dan tudi po drugih krajih slovenskih, če tudi ne povsod od polnoči do šestih zjutraj, kakor v Lešah na Koroškem. (Zapisal K. Pečnik.) Pa i po neslovenskih deželah streljajo zarana in pozneje z „možnarji“ kakor pri nas. (Prim. „Festkal“ aus Böhm. 1864, 139); a zarad prvotnega uzroka takemu „ropotu“ „Letop.“ 1885; 182. Novogrški mladeniči streljajo na Kreti po vstajenju (o polnoči) s samokresi ne samo pred cerkvo, nego nekateri od prevelikega veselja — celó v cerkvi. („Illustr. Welt“ 1885; str. 430.)

⁴⁾ W. II. 69 (81) piše, da se je ta cerkveni vuzámski ogenj v 9. veku bil najprej počel na Nemškem in se menda od tam zaplodel dalje.

Za mojih mladih nog so Metličani pošiljali (ter pošiljajo še dandanes na veliko soboto v jutro sine in „hčeri“ ali hlapce in dekile k cerkvi z „lončički“, kozicami in črepi po posvečenega ognja, ki so ga „hitale“ gospodinje potler doma na ogenj v peč, po nekoliko teh „živih vogljenov“ pa pošiljale v istem lončičku tudi kaki drugi dobri sosedi, teti itd., katera ni imela nikogar, da bi ga bila poslala po takega ognja. (Tako biva še dandanes. Zapis. brat Anton.) Kakor ondaj, tako prihaja še zdaj vsako veliko soboto jutro iz daljne vasi Lokvice cérkvenik z veliko (bukovo (surôvo) **gobo**, ki jo zažge na posvečenem ognju, nese potlej zažgano domôv in vrže pri vsaki hiši drobet v peč, a zato dobi po jajce ali dve od vsake hiše. Na Radovici nosi cérkvenik po vaseh tudi gobo in dobiva jajec zato. (Zapisal brat Anton.) V Drašiče nosi pa cérkvenik svečo, v Metliki na posvečenem ognju prižgano, v svetilki v domačo vas. Na tej sveči prižigajo si pri vsaki hiši „luči“ in mečejo v peč, govoreč: „Bog te prekrži i sv. Florijan! *Bog nas „vari“ časnega in večnega ognja na duši in na telési!*“ (Zapisal isti.)

Najnavadnejši je — tudi po drugih krajih **slovénsk**ih — prvi način; še nekoč rabi pa 2. način: „z gobo“.

Ta način je v navadi celó v „beli Ljubljani“, kder nosijo posvečeni ogenj stari „možakarji“, pa tudi „paglavci“ z večine v „kresilnih gobah“, po hišah. S tém ognjem treba na veliko nedeljo podkuriti. (Zapis. g. Jos. Kušar.) Jednako „na Dolenjskem“, kder ga dečki po hišah nosijo in prodajajo (Zapis. g. Papež). — Takó se tudi na Kozjaku (pri Mariboru) ogenj „z gobo“ odnese domôv in tam vrže na ognjišče, da se s tem blagoslovi domače ognjišče; posebno „dobro“ pa je, ako se dene na ogenj, pri katerem se baš kuha meso za veliko noč. (Zap. g. Pipuš). — Pri sv. Lenartu na Gorenjskem zakurijo s tem ognjem otroci in mladiči na zelniku, ter se izkušajo, pri kateri hiši bode prej ogenj. Zakuri se s tem ognjem tudi tisti dan: veliko soboto. (Zapis. g. Jos. Kržišnik.)

A vse to se godi zdaj samo po stari navadi, brez znanega prvotnega uzroka, ki se zove „**domačega ognja obnavljanje**“ (obnovitev) bodi si, da se obnavlja (obnovi) ogenj sê živim ognjem (utrtim), ali pa z *ukresanim*; bodi si, da se obnavlja z ognjem (kakor koli iz *posvečenega* ognja) domôv zanesenim in doma *na novo upihanim*, ali pa samo na stari ogenj vrženim.

Kresilo s kremenom in gobo vred bilo je živega („božjega ali svetega“) ognja namestilo; zato se je potlej težavno drgnenje polena ob poleno in desko ob desko opustilo. Vendar se drže tega „starodavnega“ načina, kar uže ve mo, **Bolgari** še dandanes o božiču t. j. prvotnem nóvem letu. Od tega preselil se je ta običaj v isti ali pa v drugi podobi k poznejšemu novemu letu s prvotnim božičnim „kresom“ vred. Prim. „Letop.“ 1885; 162 (5. razst.); „Letop.“ 1886; 82 („Novo leto“) in W. II. 64 (76), kder

čitamo, da kresujejo „na severju“ (Skandinavci) še zdaj o božiču. Gl. tudi M. Busch, 28 (2. razst.)

Tedaj ne moremo pritegniti Lippertu, ki trdi („Christenth.“ itd. 650), da se je zato, ker obnavljajo Mazurji (Poljaki) v vzhodni Pruski „domači ogenj“ sedaj o Kresu, novo leto nekda njim in morda vsem Slovanom začenjalo ob isti (kresni) dobi. Mi smo še zmerom teh misli, da je našim poganskim prednikom (prvotno) **ново** ali „**mlado leto**“ bivalo o božiču; ko se po srbski narodni veri *solnce rodi* („radja“), t. j. ko *začenja dan rasti*¹⁾, in ker zove večina národa srbskega **ново leto** še zdaj „**mali božič**“²⁾ Po naših mislih preselil se je pri Mazurjih prvotni (božični) običaj k *letnemu* (Ivanjskemu) kresu šele potem, ko je bil s časom nehal pri vseh Slovanih „božični kres“ ter se brez dvojbe uže zdavna zabil ónemu starodavnemu običaju pravi pomen.

Tako ali malo drugače, pa ne več iz prvotnega uzroka, nego odganjajoč *zle duhe* in sovražne *čarovnice* od polja ali njiv, praznovali so naši predniki v poznejši dobi *spomladni praznik* a za njim *velikonočni* svetkov začetek po stari narodni božični in kresni šegi t. j. grmade zažigajoč, pa tudi z gorečimi plamenicami po polji tekaje ali mahaje itd.

Videli smo, da se godi to še dandanes; a svet ne pameti več pravega ali nikakega uzroka tem običajem oziroma vražam. Da se je sem pa tam uzrok izprevrgel po verskem uplivu, kaže nam priobčeni običaj **koroških Slovencev**, ki pravijo da iščejo na veliko soboto z ónimi plamenicami po njivah itd. — Kristusa.³⁾

Goriški Slovenci. Na Kobaridskem darujejo na *veliko soboto* za (cerkveni) posvečeni ogenj polena razne hiše. Ogenj se zakuri pred cerkvijo, a mora se ukresati. Vsak dečak pa (ker to opravljajo sami dečaki) bistro pazi, katero poleno je njegovo, in ko je ogenj posvečen, pograbi — če le more — za svoje poleno ter teče domov. S tem svetim ognjem je treba upihati čisto na **ново** ogenj na **domačim ognjišču**, *ker potem bo hiša obvarovana nesrečnega ognja*. Ta ogenj se zanese tudi v daljne vasi — s **kresilno gobo**.⁴⁾ — Tak ogenj pa se lahko tudi **izposojuje**, t. j. óna gospodinja, katera ga je dobila, dá po nekoliko svojega ognja drugim sosedam, *ker tisti dan je ogenj ves posvečen z ónimi posvečenim* (živimi) *ogljji*. Nekatere „svete tetnice“ *niči skuhati nečajo, če némajo še svetega ognja*. (Zapis. g. A. Gabršček.)

Štaj. Slovenci pravijo: „Ako na *veliko soboto* samo eden ogljen ónega ognja, ki ga blagoslovijo pri cerkvi ali pod zvoni-

¹⁾ „Letop.“ 1885; 163.

²⁾ „Letop.“ 1886; 82.

³⁾ Ta *velikonočni* (velikosobotni necerkveni) kres ni znan ni *kranjskim* ni *goriškim* Slovincem. (Po ustnih in pismenih poročilih.)

⁴⁾ Kakor pri Belih Kranjcih (str. 126.), pa tudi na Bavarskem. W. II; 69 (81).

kom', prineseš domov in vržeš v peč, ni se treba hiši bati ognja. (Prim. „Črtice“ 220).

Kranjski Slovenci (v Motniku) imajo pa to vero, da se mora na *veliko soboto* s posvečenim ognjem peči kolač in kuhati velikonočne jedi. Če ogenj na večer ali po noči pred velike nedelje *jutrom* ugasne, — tam so zanikrne gospodinje, in jih bo doletela to leto katera nesreča. (Zapis. g. G. Križnik.)

Čehi pravijo velikonočnemu posvečenemu ognju: *Judeža žgati* („Jidáše páliť“¹⁾. „B. Kal.“ 117. Ta izrek nam kaže očito, da se je Čehom uže povse pocerkvenil ‚velikonočni‘ kres', pa tudi to, da so Čehi nekđaj res v posvečenem ognju sežigali *Judeževo* (slamnato) podobo, kakor jo sežigajo **Nemci** na Bavarskem in v Palatinatu (Pfalz) še dandanes. — Wutke (II., 68) misli, da je značila ta podoba iz prvine morda *zimo* („Winter“, ki je Nemcom mošk. spola.)

Željno zbira **češko** ljudstvo ogórke in oglje iz „sežganega ‚Judeža‘ ter zatika oboje (mrtvo) pod streho, da ne bi treščila vanjo strela:“²⁾ („B. Kal.“ 117). Čehi devajo tega oglja tudi v hleve, zato da bi odvracalo od živine vsako bolezen. (Ondi po „Ččm.“ 1853, 483).

Iz tega in ónega (prednjega) uzroka zatikajo tudi **Velikorusi** oglje iz svojih popolnočnih vuzemnic (okolo cerkve kurjenih) samo za „strebe“. (Afan. III. 699).

Nekateri **Nemci** (Tirolci, Bavarci i. dr.) posipljejo s takim ogljem polje, zato da bi dobro rodilo in mu ne naškodil mrčes. (W. II. 68).

Kranjsko-slovenske: Na *veliko soboto* v jutro, ko se pri nas posvečuje prvič tudi nova „krstna voda“, raznašajo domači ljudje (župljani) prepuščene jim posvečene vode v raznih posodah domov, da kropé po stari navadi sebe, sóbe, hleve itd. (Iz Metlike; zapis. brat. Anton).

V Šiški (pri Ljubljani) je taka vera, da je ta voda pred smrtjo potrebna. Takrat poškrpé okoli bolnika, misleč, da ne bo mogel hudobec imeti moči do duše bolnikov, in da se bode s tem odgnal. Rabi se tudi pri živini, ki se nova pripelje v hlev ter se poškrpi s posvečeno vodo, da bi bila gospodarju v večjo

¹⁾ Nekateri Čehonemci zovejo to: „das Judas-Verbrennen.“ Drugače razlaga to stvar J. Nover; a drugače mi. Čit. tudi naslednjo opazko!

²⁾ Tako delajo iz istega uzroka i Čehonemci ob saks. meji. („Festkal.“ 1865; 133–134). — Ob Reni zovejo Nemci ta cerkveni kres „Judasfeuer“ (Judežev ogenj). Tako poroča (v „D. illustr. Ztg.“ 1885/86; 190) dr. J. Nover, ki misli, da je ta ‚rdeče-bradec‘, katerega sežigajo, uprav germanski ‚gromovnik‘ in ‚spomladno-solnčni bog‘ Donar. . . Nam se pa dozdeva, da ta šega ni pogansko-germanska od nekđaj, — zato ne, ker sežigajo ‚Judeža rdeče-bradca‘ tudi **Novogrki** celó na Kretskem otoku (v Kandiji), in to na veliko nedeljo popoldne na pokopališču. („Illustr. Welt“ 1885; str. 430.)

korist. (Zapis. g. Peterlin). — S to vodo škropi se vsako novo kupljeno živinče ter hlevi pred božičem, novim letom in pred sv. 3 kraljev dnev, tako tudi vse hišne sobe in na polju. (Novomeška okolica. Zapis. g. Papež).

Štajerski Slovenci škropé s to vodo polje in vsa poslopja. (Na Kozjaku. Zapis. g. Pipuš). Gl. „Lj. Zvon“ t. I. str. 465.

Tako pokropé tudi **Poljaki** po vseh kotih (Linde).

Stari **Čehi** so zlasti z *velikosobotno* posvečeno vodo kropili zaradi zlih duhov. (Štítný; prim. Han. „B. Kal.“ 117.¹⁾

Slovenske: Ko na *veliko soboto* pri maši („gloriji“) zvonove „odvežejo“ tedaj mora človek ročno predno odzvoni, hiteti „na tekočo vodo“ umivat se, *potlej se ga vse leto ne bo prijela kuga*. Motnik na Kranjskem (Gorenjskem). Zapis. g. G. Križnik. — Tudi v Kropi smo se za mojih mladih dni o gloriije zvonjenju umivali v *potoku*; zakaj to mi pa ni več znano.“ (Zapisal g. R. Poznik).

Po vsem **Goriškem** je pri **Slovencih** ta vera: „Kedar slišiš na *veliko soboto* prvič zvoniti, umij se hitro, ker s tem umiješ grehe.“ Umivajo se pa tudi na *veliki četrtek* in *veliko soboto* celó v cerkvi, ko zvoní „glorijo“, da bo koža lepa, posebno da se je ne primejo tiste neprijetne „pik'ce“ (pege). (Zapisal g. A. Gabršček).

Obe te veri nahajamo na „*veliko soboto*“ tudi nekod na **Češkem** (med Čehi in med Nemci), samo da se onod ne umivajo niti doma, niti v cerkvi, nego tekajo — zlasti ženske na *tekoče vode*. „Reinsb.-D.“ 1864, 134; Grohm 46 (295).

Štaj.-slovenska: „Kedar čuješ to soboto prvokrat zvoniti, omij si obraz, ker potem ne dobiš mrzlice.“ („Črtice“ 220.)

Koroško-slovenska: „Kedar sliši človek na veliko soboto, potem ko „zvonove odvežejo“, prvokrat zvoniti, mora se valjati; potlej ga celo leto „črevo (trebuh) ne boli.“ (Zap. v Lešah K. Pečnik).

Moravski Vlahi tekajo na veliko soboto, kedar se „razvežejo zvonovi“ na vrta; dokler zvoní „glorijo“, potresajo drevje zato, da bi obrodilo. („Osvěta“ 1880. I. str. 457). Prim. božični običaj pri Mor. Vlahih v „Letop.“ 1885; 180²⁾

Poleg iste vraže, v isti namen, je tudi na **Češkem** (med Čehi in Čehonemci) še ta, da zvezujejo ob óni dobi vse hišne ključe ter zvoné ž njimi po vrtu, misleč: „dokler se sliši ta glas dotlej obrodi drevje.“ (Ččm. 1853; 494; „Reinsp.-D.“ 134—135).

¹⁾ Tudi nemški kmetje prisvajajo nekod „velikonočni“ krstni vodi, (ki se posvečuje onod na *veliko noč*), pri človečjih in živinskih boleznih posebno moč. („Frey“ 1886; str. 456.)

²⁾ Čehonemci (v Češkem lesu, Böhmerwald) obvezujejo pa na *velikonočni ponedeljek* vse sadno drevje s povresli, zato da bi bolj rodilo, in zovejo to tako, kakor pri čestitanju (vezanju) za god, „drossle“. (J. Rank „Aus d. Böhmerw.“ Leipzig. 1843, 176).

Nekod pa ženkečejo češke gospodinje, (čim na *veliko soboto* prvič zazvoní) z vsemi hišnimi ključi zato, da bi pregnale iz hiše . . . vse miši, ki se ustrašijo tega žvenketanja neki res tako, da pobegnejo brzo potem iz hiše. Grohm. str. 62 (645).

Koroški Slovenci (v Pokrčah delajo na *veliko soboto* iz posvečenega „oljkinega“ pérja in takih šibic „križčke“ ki jih nosijo na njive, zapiknejo na vsak ogel po jeden tak križček ter polijó s posvečeno vodo, da varujejo njiv vsake nezgode. (Povedal g. O. Repič.)

Po **Slovenskem** nosijo deklíne (dekleta, deklíči) na *veliko soboto* popoldne, — nekod pa tudi stoprav *drugi dan* v jutro k blagoslovu („žegnu“) v cerkev polne jerbasse različnih jestvin, med katerimi se ne smejo pogrešati nì *fajca* (oziroma „pirhi“, „písanice“ ali štaj. sl. pisanke“), nì *hren*¹⁾; najimennitnejši je pa *kolač*, med **Belimi Kranjci** in štaj. **Slovenci** . . . res tolik kakor kolo.²⁾ *Ktera pride iz cerkve z blagoslovom* („procanjó“ ali jerbassom“) prva domov, *óna se bo prva „možila“* (tù = omožila); v Metliki;³⁾ — tudi v Podbrezjah na Gorenjskem, (zap. g. Andr. Praprotnik); v Trebnem na Dolenjskem, (zap. g. Papež) in na Kozjaku pri Mariboru. (Zap. g. Pipuš).

Ista vera je i med drugimi štaj. **Slovenci**, izmed katerih se oni, kateri imajo konje, tudi vozijo k blagoslovu, ter pravijo (pri Konjicah): „*Ktero dekle pride poprej domov, *) in gre hitro po vode, tisto se poprej omoži*. (Poved. g. R. Pukl s tem dodatkom, da strelijo, kedar pridejo domov.) Drugod ne zahtevajo, da bi moralo *deklet tudi še hitro po vode*. Prim. „Črtice“ 250.

Tudi na **Goriškem** (v vaseh blizu Tolmina hité dekleta na *veliko soboto*, kolikor jim je mogoče, z blagoslovom („žegnico“) domov; *tista, katera prva pride, omoži se še tisto leto*.“ (Zap. g. A. Gabršček.)

Slovaki: „Katera ženska pride z velikonočnim blagoslovom iz cerkve prva domov, tista bode *potlej tudi prva pri žetvi*. (Sv. Juraj, Burg St. Georg na Ogrskem. Po u. p.). Prim. „Črtice“ 254: (Sv. Jurij na Ščavnici.)

Koroški Slovenci, ki nosijo za veliko noč v soboto k blagoslovu v cerkev tudi polne jerbasse jestvin, pravijo: „*Kdor najpoprej domov pride tisti bo prvi pri delu*.“ (Zapis. v Lešah K. Pečnik).

¹⁾ To velja gledé *fajec* ali *pirhov* in *hrena* tudi za osredje slovensko: belo Ljubljano. (Zapis. g. Jos. Kušar.)

²⁾ Kaj značijo *fajca*, *hren*, *kolač*, . . . o tem malo pozneje.

³⁾ Okoličani Metliški pravijo: „Ktero dekle pride z blagoslovom prvo domov, pri tisti hiši bo prvi ječmen zrel. (Zap. brat Anton); — v Motniku (na Gorenjskem) pa . . . „pri tisti hiši bodo poprej opleli.“ (Zapisal g. G. Križnik).

⁴⁾ „Bodi si péšice ali pa v vozu.“ (R. P.)

[S to vero strinja se tudi **kočevska**, ki veli: „*Katera (ženska) pride z blagoslovom iz cърkve prva domov, ona bode tudi vse leto prva pri delu.*“ Gotnica, Göttenitz; po Koslerju Gotenica, Göttenitz.“ P. u. p.]

Pri **Poljâkih** (na Krakovskem) hodi duhovnik na **vêliko soboto** zvečer ali pa **vêliko nedeljo** zjutraj v vsako hišo posebej posvečevat velikonočnih zalóg („zapasów“) t. j. obilo jestvin; *skrbna gospodinja pa véрно pazi, da dobijo vse gnjuti, klobase, vse pecivo itd. po kapljo posvečene vode; kajti ta jim jemlje vsako škodljivost.* (O. Kolb. „Lud“ V. 281.)

V **Lužicah** tekajo deklice na **vuzâmsko nedeljo** v jutro zarana po vode na potoke ter se umivajo ž njo, zato da *bodo lepe in zdrave*, — tudi po krajih, kateri so uže ponemčeni. Tako je poročal l. 1843. Ad. Kuhn („Märk. Sagen“, 311), a po njem l. 1860. J. Hanuš v „B. Kal.“ 124; „Buch f. Alle“ (Stuttg. 1885. str. 415) pa naglaša, da se nahaja ta šega zlasti po takih krajih, koder je še kaj „slovanskega življa“ med (nemškim) ljudstvom. Zajemati pa mora človek te vode — nekoč pred solncem — molčeč; *kajti ako le besedico izpregovori (ali če ga kdo pri zajemanju ogovori), voda pri tej besedi vso moč izgubi*; isto tako, čim *petelini prvič zapojó*. — **Velikonočna** voda ima tedaj čarovno ali čudotvorno moč, kakor **božična** ali **3-kraljerska**, v kateri se nekoč **Hrvatí** in **Srbi** kópljejo pred solncem („Letop.“ 1885; 164). Res se kópljejo v **velikonočni** vodi (pred solncem) tudi mnogi **Nemci**, zato da *bodo zdravi vse leto*. (V Turingiji jo tudi pijó.) — Tudi konje kópljejo v njej **Nemci** po različnih krajih (s **Čehonemci** vred) pred solncem ali uže o polnoči, zato da *se bodo po tlej konji dobro redili vse leto*, ali pa zato, da *jih ne bodo po letu nadlegovale muhe in drugi mrčesi*. V Braniboru konje s tako vodo pèrejo, zato da *bodo jaki* (močni). V Turingiji jih tudi napájajo ž njo, zato da *se jih ne prime nikaka bolezen*. **Čehonemške** dekle polivajo pa ž njo krave, zato da *bodo dojile obilo*. Prim. tudi; W. II. 69 in 70, (§. 82); dalje „Reinsb.-D Festkal.“ 1864, 138 in 139; Busch 49.

Na **Češkem** tekajo nekoč deklice na **vêliko noč** pred solncem na tekočo vodo umivat se zato, da *bi bile vse leto živahne* („čerstva“) („Květy“ 1846., 511; „Ččm. 1853; 494). Po drugih **čeških** krajih je povse taka šega na **vêliki petek**, samo da se pridružujejo deklicam tudi deca in odrasli ljudje, zato da *bodo vsi skupaj močni in zdravi*. („Světôzor“ 1886; str. 318.)¹⁾

Angleške deklice hodijo pa na **vêliko noč** pred solncem z dvema vrčema po čiste vode, da *bi jo dale blagosloviti*.²⁾ Z jed-

¹⁾ Čehonemci se umivajo s tako zajeto vodo zato, da *ne bodo srabljevi* (garjevi) Grohm. 46 (248).

²⁾ To je: s cerkvenim blagoslovom pojačati. (Krščanski vpliv). J. N
9*

nim vrčem jo zajemajo navzgor (proti strugi), z jednim pa navzdol („niz vodo“). Pri tem ne smejo izpregovoriti ni besedice, niti odhajaje ozirati se. (Ondi.)

V češkem kraljestvu mislijo nekateri, da *opère veliko-sobotna* kopelj celó grehe. („Reinsp.-D.“ 1864; 134.)

Znana *božična* vraža, da se voda izpreminja v vino. („Lepotopis“ 1885; 172), izprevrgla se je **Mazurjem** (v vzhodni Pruski) in **Vestfalcem** v *velikonočno*, t. j. premaknila se od božiča do vélike noči. (W. II. str. 70).

Med **Slovenci** nismo mogli do zdaj zaslediti uprav takih „velikonočnih vraž.“

Pogrešamo na **Slovenskem** tudi te národne vere: da *poskoči solnce* na *véliko nedeljo* (velikonočno ali vuzámsko *nedeljo*) *zjutraj po trikrat od samega veselja* — kakoršna vera je še na **Ruskem**, **Češkem** (med Čehi in Čehonemci), tudi na **Nemškem** (zlasti po severnih, pa i po drugih krajih), tako da hodijo priprosti ljudje pred solncem na hribe, da bi videli to čudo. (Afanasjev III., 70; „Reinsb.-D.“ 1864, 138; W. II. 69.¹⁾ Vredno je spomina, da se po mnogih čeških vaseh *umivajo poprej v vodnjakih in potokih*. (Pri Čehonemcih ni te šege „Reinsb.-D.“ ondi).

Kakor o *božiču*, tako *poskakuje* ali *pleše* pa solnce vzhajajoč tudi o *vuzmu* v različnih krajih na Švabskem, Vestfalskem in Hesovskem; tudi onod hodi svét na kako goro gledat tega čudeža.“ (Busch, 48.)

Tedaj zopet selitev od *prvotnega* (božičnega) novega leta — k *poznejšemu* (velikonočnemu).

Francozom *pleše* solnce, kakor smo slišali samo še „o Kresu“ (Ivanjskem) — brez dvojbe tudi od samega veselja (kajti od žalosti se ne pleše), — dočim **Srbom** ob isti dobi solnce na nebu tripot od „*straha stane*“ (obstoji). Prim. na str. 112.

Štaj. Slovenci (gospodarji) hodijo na *véliko nedeljo* z Rožiškega vrha z družino vred pred solncem samo na „trato“ in molijo, obrnjeni „proti izhodu“. Pri sv. Jurju (v Slov. goricah) morajo klečati na golih kolenih. *Kdor to stori, tega se mrzlica ne prime*. („Črtice“ 253 zdolaj).

Da izhaja ta šega iz poganskih časov, in da je bila iz prvine *božična*, svedoči nam tudi papež Leon I. Véliki, žalujoč v svojem *božičnem* govoru („Serm. VIII. in Natal. Dom.“) zaradi ónih kristijanov, kateri so se obračali proti solncu ter mu se pri-

¹⁾ Nekod si pa Nemci olajšujejo ta posel, gledeč na dvoru v vehtro (banjo), v kateri se vidi „natanko“, kako skače v vzhajajočem solncu.... „velikonočno jagnje“; — ali pa gledajo skozi črno svilenó ruto v solnce. (W. II. 69). — Angleži gledajo v ta namen v kakšen studenec (M. Busch, 48). Najsi radovedni verniki ne vidijo v solncu „velikonočnega jagnjeta“, mi pa vidimo tu močni krščanski vpliv, ki je izpodrinil „Babinega janjca“, „koji je zimo odnašal, a leto prinašal“. (Prim. na str. 109).

klanjali, predno so šli v cerkev, ali pa stoječ na kakem hribu. Ponavlja se ta šega (s poznejšim dodatkom gledé *mrzlice*), pa — o *vuzmu*, iz značnega nam uže uzroka.

Na *Krasu* se „starši ljudje“ na *véliko noč* umivajo „z vodo tistih jajec“, ki imajo biti blagoslovljena, in to na tešče, *da bode koža zdrava, lepa in gladka* — posebno *brez lišaja*; četudi se morajo, ker je tam malo vode, umivati vsi z isto vodo. (Zapis. g. A. Gabršček).

Pri *Goriških Slovencih* (na Kobaridskem) moraš na *véliko noč*¹⁾ in še drugi dan, (po nekod tudi še tretji dan) na tešče pokusiti „žegna“ — po stari navadi. Pravijo, da je to „potreba“, a ne vedó, zakaj. — Daje se tudi živini, da se bolje redí, — le mački ne, *ker otrese sv. Duha in blagoslov* („žegen“). Zapisal isti.²⁾

Prim. i „štaj.-slovensko“, zlasti o mački v „Črticah“ na 253. in 254. str.

Štaj. Slovenci zavživajo nekod na vuzem osoljena jajca in *hren* [oboje blagoslovljeno] na tešče. („Črtice“ 253 — brez uzroka.³⁾) Živini dá pa gospodar črnega kruha in hrena, *naj bi jo Bog blagoslovil*. (Ondi 254).

Med *Kranjsk. Slovenci* se po nekih krajih izmed „blagoslova“ uživa tudi *hren* na tešče (vjutro po sv. maši), tako i jajce, pa *nesoljeno*, največ na „reznje“ po dolgem zrezano; vsak dobi po „reženju“. (Rosavnice pri Metliki). — V Metliki se pa juha prej í in govedina, potem blagoslov. Tako i na Lokovici; drugod po kmetih pa „blagoslov“ poprej. Uzroka ne znajo. (Zapis. brat Anton).

Uže l. 1885. (175) priobčili smo, da nekod po Dolenjskem dajó živini, kakor božičnega kruha, tako i *velikonočnega* zato, *da se živina bolje redí*; — kokošim pa zato, „*da rajše nesó*“; to dodajemo zdaj. (Prim. „Slov. Glasn.“ 1862; str. 367). Tako dajó i na Gorenjskem (vsaj v Kranju) o *véliki noči* blagoslovljenega kruha goveji živini. (Zapis. g. L. Žvab, „brez uzroka“.)

Na *Krasu* (v Dutovljah, pri Sežani) zdrobi se „*vzámnno*“ *nedeljo*“ malo *blagoslovljenega* kruha in nekoliko *blagoslovljene* oljčevine ter dajo vsej živini.“ (Isti.)

¹⁾ „Vuzem“ tam ni znan. (A. G.)

Ta beseda (ki se izrekuje nekod tudi: vózem in vüzem), rabi zdaj samo panonskim (ogrskim) in ónim Slovincem, kateri so njim ali pa Hrvatom najbližji sosedi. t j. štaj. Slovincem in „Belim Kranjcem“, pa tudi Kraševcem. (Glej pri Marku in Cig. p. b.: „Ostern“). Prim. str. 123. Pis.

²⁾ Drugo priobčeno nam prazno vero o mački in psu prihranili smo za predel: „Prazne vere o živalih.“ Pis.

³⁾ „Vsa ta vera znana je tudi na Kozjaku (pri Mariboru); uzrok mi pa ni znan.“ (Zap. g. Pipuš).

⁴⁾ „Vzámní, a, o“ = belokr. „vuzámski“ (izr. vèzámski); štaj. - in ogr. slov. „vúzemski“ (Murko); „vuzenski“ (u = „ü“) piše Kuzmič.

V Šuhorju in Ajbeljnu (blizu Banjeloke na Kranjsk.) mažejo na vuzámsko nedeljo vjutró živini gobec z „lûkom“ (čebulo), *zato da je ne pikajo kače*; ¹⁾ nekateri dajejo pa živini v ta namen tudi vuzámskega blagoslova (kolača), rekši, *ker kačam blagoslov smrdi*.“ (Po ustn. por. l. 1882.)

Poljaki (na Krakovskem) delé zlámáni velikonočni „placek“ ²⁾ rodbenikom in prijateljem, ali pa spravijo skrbno do drugega leta, *zato da bi se občúvali vsake nesreče med letom*. O Kolb. „Lud“ V. 282.

Najvažnejše jestvine so (za našo rabo) jajca pa kolač.

Kolač méri (po svoji okrogli podobi) na **solnce**, ki so ga naši predniki častili pred krščanstvom, in to, zlasti o zimskem in o letnem solnčnem kresu, kar uže vemo. ³⁾ To misel podpkrep-ljuje i to, da pečejo pri **Srbih** še dandanes kolače tudi še o bo-žiču („kad se **sunce radja**“).

„Kad polajajnik“ u večer (na božíc) polazi kući, domačica mu metne oko (okolo) vrata o lepu povescu **kolač**, umešen kao „kotur“, itd. „Glasn. srps.“ XXII 126. ⁴⁾

V „Dubrovniku“ mesijo pa o **božiču** kolače „kao mjesec“, (kakor mesec t. j. polomesec ali velik rožíc), pravijo jim „lûk“, ter jih dajó poslom i. dr. (Vuk. „rječn“ 335 p. b. „lûk“, ki se strinja z našo besedo: „lók“, stsl. „lâk“: arcus, Bogen; iris, Regenbogen; prim. srb. hrv. „nebeski lûk“, Regenbogen.)

Take na pol kolače, tudi *prestam* podobne. — oboji se zo-vejo „lûk“ — pečejo pa **Srbi** v Lastvi, t. j. v Kastel-Lastvi (Ca-stel-Lastva) blizu Črne gore v Pastrovičih o **vuzmu** („uskrsu“), a ne o božiču, vsakemu človeku v hiši po „lûk“, zapekajo — brez znanega jim uzroka — va-nje pirhov („crvenih jaja“) ter jih pošil-jajo, po stari navadi tudi iz hiše svojcem („zetima“ ⁵⁾). Po usta. poročilu s tém vred, da pečejo v Lastvi prave (okrogle) kolače samo za „krsno (krstno) ime“. Prim. Vuk. „rječn“ 306 p. b. „krsno ime“ — „krsni kolači“.

Po krščanski razlagi znamenuje *kolač* . . trnovo krono, — a *hren* „pomeni“ čavle ali žeblje, s kterimi je bil „Bog“ na križ pribit. (Oboje slišal sám za mladih nog v Metliki v domači hiši in med kmeti okoličani). Znana je ta razlaga tudi v Ljubljani

¹⁾ Tako tudi „hrv. Slovenci“ okoli Skrada in Dóbre. (P. u. p.)

²⁾ Opresnik, Fladen, Kuchen (fr. gâteau).

³⁾ Prim. Fr. Hub. pri Šum. 101.

⁴⁾ „Polaznik“ itd. „Letop.“ 1885; 179, 4. in 5. razst.

⁵⁾ „Kotur“ = obroč (orbis, circulus), tedaj podoben tudi kolesu. Ondi (str. 122) čitaš pa tudi o drugačnih (neokroglih) *božičnih* „kolačih“, ki so podobni volu s plugom, „košnici“ t. j. čebelnemu panju, ovci, kokoši itd. (Prim. Fr. Hub. „Letop.“ 1880; 273. o „raznih pogačah“.)

⁶⁾ Tu velja to, kar veli Vuk „rječn.“ 208: „U (pri) nas je zet svoj porodici (vsi rodbini) od koje se ko oženio.“

(Zapis. g. Jos. Kušar s tem, da pravijo tam „Krišč“ (= Krist) namesto: „Bog“.) — Na Kozjaku (pri Mariboru) pravijo pa, da *hren* z jajci vred „pomenja“ žolč pri Kr. smrti.“ (Zap. g. Pipuš).

Da uživajo v Turingiji *hren* na *veliki petek* (in to po 3 kose) to ne izpodbija naših misli, kajti 1. nekatere vraže se rade selijo, kar uže vemo, a pozneje zvemo, da velja to res tudi za *veliki petek* (pa i za *veliki četrtek*, za *veliko soboto* in za *veliko noč* med sabo; 2. hoteli so pobožni, (a praznoverski) kristijani pojačati si to bajilo še bolj z *blagoslovom cerkvenim*, ki mu se prisvaja o tej presveti dobi še mnogo večja moč.

Zato se drugod zauživali (ter zauživajo še zdaj) blagoslova ali „žegna“ sploh, in to na tešče, kakor zdravila — zaradi ugodnejšega učinka.

Na **Češkem** (vsaj v Pragi) dobivajo družina še osédobi na veliko nedeljo v jutro ob določeni uri samih, v cerkvi posvečenih jedí, ki jih uživajo tudi gospôla. („Reinsb.-D.“ 1864. 137). „Ni je pa“ — veli — velikonočnice (Ostermal) brez jajec“, — a pri **Bolgarih** na Ogrskem (v Banatu) je ni — brez *jajec* (*pisanic*) in „posvečenega hrena.“ („Géza Czirbusz“; 379. ²)

Tako i **Nemke** po Avstriji (tudi še mnoge Dunajčanke po predmestjih) in po Ogrskem nosijo z drugimi jestvinami vred *hrena* ³) k blagoslovu v cerkev, — pa brez znanega jim uzroka. (Po. ustn. por.).

Vredno je znati, da nosijo na Ogrskem (vsaj pri sv. Juraju, Burg St. Georg) o svoji veliki noči tudi . . Židi v svojo cerkev („sinagogo“) *hren* (s ščavjem, t. j. zelenim perjem vred).

Ker se **pisanice** (pisanke ali **pirhi**) niso rabili po starokrščanski šegi (Augusti; „Archaeol.“ II. 239), zato sodim tudi jaz, da izhaja iz poganske dobe ta **slovenska** oziroma **slovanska** (pa tudi **germanska**) šega, da se o vuzmu ali veliki noči **jajca** pišejo ali barvajo, zlasti — rdeče ali „ruméno“, kakor so rekali stari Slovenci, — in to „rumenemu solncu“ na čast. (Prim. 3. op. na 93. strani). Beseda „pirh“ (za „piruh“ ali „pireh“ t. j. *pyrho* ⁴).⁵)

⁴) Naši severni bratje: Čehoslavoani z vsemi Rusi in Poljaki vred ne potrebujejo . . . za velikonočnico nikakega *hrena*; — soli (tudi vode) pošiljajo pa Čehoslavoani zdaj z drugimi jestvinami vred posvečevati v cerkev (p. u p.) a stari Štítný ne jemlje še v misel ni soli, niti vode. Prim. „B, Kal.“ 123.

⁵) To se strinja povse s štaj.-slovenskim običajem; kranjski Slovenci ne rabijo posvečene soli. *Hrena* (in *pirhov*) pošiljajo pa k blagoslovu tudi v beli Ljubljani. (Zap. g. Jos. Kušar). Na Dunaju tudi *solí*.

²) Prim. č. „pýřeti“; rudeti, roth (schamroth) werden; pyřiti, roth (schamroth) machen; a **Čehi** pravijo *pirhom*: „kraslice“; **Rusi**: „Krašenaja“ jajca“ t. j. (rdeče pobarvana, kajti rus. je „krasno“: 1. rdeče, 2. lepo; **Malorusi** in Poljaki pravijo: „pisaniki“; (oni tudi: „krášanki“); **Hrvati**: „pisanice“; **Srbi**: „crvena“i „šarena jaja“ t. j. rdeča in pisana jajca. Prim. Vuk „rječn“ (55) p. b. „vaskers“.

znači nekaj 'rudečega', (izr. 'rdečega'); beseda „písanica“ ali „písanka“ znamenjuje pa uprav „pisano jajce“, t. j. različno pobarvano; kajti staroslovenska beseda „pisati“ znači sama tudi to, kar „živopisati“, t. j. slikati (pingere, malen). Prim. Mikl. lex.: „pisati“ (564) = „písati“ (758). V Rihenberku se pravi „pirhati“: jajca rudeče barvati.¹⁾ To kaže, da so bili pirhi iz prvine res 'rudeči'. — V gorenji Soški dolini pravijo pa o sadju, kadar dobiva barvo, da „se uže piše“; n. p. „črešnje se uže pišejo“.²⁾

Jajce je starim narodom značilo rodovitnost in začetek novega žiljenja,³⁾ tedaj bilo tudi posebno znamenje za spomladanski praznik. — Kakor živalska gorkota oživi ali prebudi spočet, a rekel bi speče življenje v jajcu ter predere belo lupino nad njim, da izide na dan, — tako predere tudi spomladna solnčna gorkota belo zimske odejo nad 'mrtvo' (uprav pa samo spéčo) zemljo ter jo zopet oživi — prebudi iz zimskega mrtvila ali spanja, da zopet obilo rodi. Zato je kazno, da so naši nekrščeni predniki oziroma stari Slovani — za spomladni praznik *pirhe* t. j. rudeča ali (po starem) 'rumena' jajca pripravljali oživljajočemu „rumenemu solncu“ na čast. Pa tudi žolti t. j. po novem: rumeni pirhi („lisjaki“), ki so po naših mislih mlajši od ónih, méřili so na „rumeno solnce“.⁴⁾ Umetneje narejene (torej še mlajše) *pisanice* spominjale so pa človeka vrh tega tudi „pisane prirode“ pisanih cvetic itd.) A tako zvano, vsem Slovincem znano „trcljanje“ (štrcljanje, trčljanje, turčanje, turčljanje, turčkanje, štručanje ali „tilčanje“⁵⁾ in sekanje (pisanic, pirhov⁶⁾) pomenjalo je morda iz prvine, kako je solnce predrlo zemlji trdo skorjo — zimski sren.

¹⁾ „Letop.“ 1880; 168.

²⁾ Ondi p. b. „pisati se.“ — Sedanje „pisanice“ so pa res po sedanjem pomenu „pisane“ (buntfärbig ali „gestreift“).

³⁾ Stari Perzijani so zato (ker znači rodovitnost tudi „obilje“), jajca dajali na dar o novem letu. Menda iz istega (uže zabljenega) razloga ali uzroka darujejo nekateri Slovani o veliki noči (nekdanjem „cerkvenem novem letu“) še dandanes deco — pa i mnogi odrasli darujejo se med sabo, ali po novem: menjajo pirhe (pisanice, pisanke) „v znamenje prijateljstva.“ — V letopisu kitajske dežele „King-Tsu“ l. 722 pred Kr. čita se, da so tudi stari Kitajci o spomladanskem enakonočju, pripravljaje se na novi (živi) ogenj“ (tedaj o svojem novem letu), uže ondaj pošiljali prijateljem svojim pirhov na dar. („Ueber Land u. Meer“ 1886/87; str. 1428).

⁴⁾ Tudi po vseh nemških deželah nabajaš o vuzmu rudečih in rumenih (žoltih) pirhov; kajti „roth u. gelb“ — „Sonnenfarben.“ W. II. 69 (82).

⁵⁾ Srbi pravijo „tući“ se (Vuk. rječ. 55 p. b. „vaskrs“) = nsl. „tolči“ ali „tléči“; stsl. „tléšti (pulsare); č. tlouci“. Nemci: „kippen“, Dunajčani pa: „pecken“ (= picken); nekoč so Nemci od Slovencev pobrali „turtischen“: turčati, (prim. pri Jan.-Kleinm. p. b. „štercljati“ izr. štrcljati, belokr.); v Brnu (Brünn) pa od ondotnih Slovanov: „teltschen“ (č. tlouci = č. tukati).

⁶⁾ V Planini sekaajo dečki tudi pomoranče, ki jim pa pravijo „pirhi“ (L. M. „Krajnc“ Arhiv II; 315).

Navadna cerkvena razlaga je ta, da znači *jajce* Krista, ki je od smrti vstal (iz groba). Na drobno: „lupina pomeni grob, beljak: „rjuhe“, v katerih je bil Kr. zavit, rumenjaki Kristusa samega.“ (Zap. g. Schitnik, izr. Žitnik). — Beli Kranjci okoli Metlike velijo na kratko: „jajce pomeni alelujo“. Tolmači se pa pirhov postanek še drugače. Gl. Erdmann: „De ovo paschali“, 1736; Volbeding. „Thesaurus“ I, 260 i. d. (W. II. 69, §. 82. ¹)

Druge velikonočne jedi pri nas — razun poprej razloženih — nimajo po naših mislih nikakega posebnega pomena; nego da nas spominjajo sè svojim *obiljem* samo še obilnih *pojedín*, s katerimi so pogani „praznovali“ svoje svetke ali praznike.²)

Da so **Slovenci** po **kranjski deželi** pred 200 leti še obilneje praznovali nekdanje národne praznike (zlasti pa *božič*, oziroma „tri božiče“ in *véliko noč*), poroča nam slavni Valvasor ter jemlje v *vélikonočnem* jedilnem redu v misel i narodni „kolač“, ki so ga tudi o svatbah „metali“ gostom. (Valv. VII. knj. 382 in 472 i. d. Prim. „Letop.“ 1877; 282 in 296).

S kolikimi *pojedínami* so poganski **Slovani** praznovali svoje národne svetke, smemo soditi tudi po sedanjih obilih, dà preobilih pojedinah o *véliki noči* pri nekaterih drugih Slovanih, ki se spoznamo ž njimi skoro. Poprej naj pa vpletemo kako slovensko vražo!

Slovenci. Nekateri *jajčne lupine ali luščine* sežigajo v péči (pri Ljubljani in po okolici Novomeški). (Zapis. g. Peterlin in g. Papež). Nekateri pa potresajo take *lupine* o *véliki noči* okrog hiš ali poslopja, „zato da ne morejo strupene živali“, zlasti kače *blizo* ali *preblizo*. V Polju (Mariafeld) na Gorenjskem, v Laščah in Dobropoljah na Dolenjskem.³) V isti namen trosijo nekateri štaj. Slovenci okoli hiše z *jajčevimi luščinami* vred tudi *hren*⁴) in druge ostanke. („Črtice“ 153.) Na Kozjaku (pri Marib.) nesó se jajčne luščine na pšenično setev, ali se pa dadó „kokošem“ v obroč na okrožnik, *da kokoši bolje nesó*. Tisto se godi tudi z belokrušnimi drobtinami, *da pšenica bolje stori*. (Zap. g. Pipuš.) Kostí (po-

¹) Najmanj nam pa ugaja nova razlaga Lippertova („Christenthum itd. 92): „Eine einfache Wirthschaft kann um diese Zeit ausser den Eiern nicht viel besonderes liefern, es muss also dieser Proviantgegenstand hoch in Ehren gehalten werden.“ itd.

²) Prim. v „Letop.“ 1879; 77 papeža Gregorija Vélikega modri pouk (I. 591), kako treba ravnati s preverjenimi malikovavci, če so praznovali svoje praznike poprej s *pojedínami*.

³) V Zagorici ali v Zagoricah (pri Dobropoljah) devajo pa pirhove lupine „v okna“ (Uzrok jim neznan. Po ustn. por.) Nekateri Dolenjci potresajo blagoslovljene jajčne lupine po njivah, misleč, *da prebeže potlej vse kače ž njih*. („Sl. Glasn.“ 1862; str. 367).

⁴) V Motniku potresajo v isti namen okoli poslopij same *jajče lupine* in *hrenove ostržke*. (Zapis. g. G. Križnik).

svečenega mesa) vtikakjo ondi za streho, *zato da strela ne udari v hišo*. (Prim. „Črtice“ 253 in malo dalje 1. opazko).

Iz istega uzroka zatičejo **kranjski Slovenci** take *kosti* pod streho; (nekateri Dolenjci pod streho doma in v zidanicah, *da ne trešči vanje*, ali pa zato, da jih devajo na ogenj ob hudi uri („Slov. Glasn.“ 1862; str. 367).

Goriški Slovenci (v Kanalu) vtikajo jih v isti namen celo od zunaj v hišno steno (P. u. p.).

Beli Kranjci (v Metliki in po vaséh) devajo take *kosti* najprej pod streho, potem pa na ogenj; „ožgane“ stolčejo v prah ali (ker je mozga v kosti), v mazilo, in s tem mažejo, kogar *kosti* bolijo.“ (Zapisal brat Anton).

„V Motniku jih podorjejo o setvi prosa, zakaj, nisem mogel zvedeti.“ (G. Križnik).

Taka *kost* se pa na Svržakih (pri Metliki) *ne sme rezati z nožem, drugače cvilijo svinje v svinjaku*; ako bi kdo tako *kost* prevrtal, — *prevrtal bi tisto kost i svinji*. — „Blagoslova (drobtin) ne smeš dati živadi, nì „kosti“ psu, *ker bi bil greh*.“ (Zapis. brat Anton.¹⁾)

Iste vére je tudi ljudstvo okoli Ljubljane, da bi bilo namreč pregrešno *kosti* metati psom, ker so posvečene; zato se sežigajo z jajčnimi lupinami vred. (Zap. g. Petrlin.)

Kdor pokusi „devet žegnóv“ iz „devetih hiš“, *bode posebno srečen*. To posebno otroci delajo. (Livek pri Kobaridu in Vrsno. Zapis. g. A. Gabršček). Nekod pa pravijo: *Kdor devet pisank pokusi, je vedno srečen*. (Sv. Jurij v Slov. goricah. „Črtice“ 254). *Kdor na véliko noč bos hodi, tega kača pikne*. (Rož na Kor. Zapis. K. Pečnik). *Kdor pa pred véliko nočjo bos hodi, tega kača ne bode pičila*. (Celjska okolica. „Črtice“ 254).

Hrvatski Slovenci (okoli Skrada) devajo na *véliko soboto* k blagoslovu tudi „bršlina“, a kedar se prinese domóv, vtičejo ga po vejico nad vsaka vrata (hišna in pri hlevih) ter dajo tudi „blagu“, vsakemu živinčetu po 2 do 3 „liste“, *zato da je blago blagoslovljeno in srečno*. (Po ustn. p.).

Kranjsko-slovenska (dolenjska) vraža: „*Če vrže kdo o véliki noči blagoslovljene jajčne lupine v žabjo lužo, ukroti žabe, da se ne oglasi nobena več*. To si pa malo kdo upa, ker tacemu ne dadé odveze pri spovedi“. („L. Podgoriški [Gorenjec]: „Glasn.“ 1862 str. 367). Ta domača vraža nam razjasnjuje **staročeško** veliko-nočno, ki jo je zapisal stari Štitný takó: „... kostmi beránka svaceného čarují žábam“ (*s kostmi posvečenega jagnjeta čarajo žabam*). Prim. „B. Kal.“ 123.

¹⁾ Tudi štaj. Slovenci (na Kozjaku) pravijo, da se take *kosti* „ne smejo datu psu“; a gledé drobtin sta si belo-kranjska in štajerska „vera“ — navskriž. (Prim. str. 137.; 5. razst.). Katera je prava?

Tako se i ta štaj. slovenska: — „nekaj *blagoslovljenega* kruha na *veliko noč* zjutraj vržejo tudi v studenec“ („Črtice“ 254) — strinja do malega s češko (božično), razglašeno uže v „Letop.“ 1885; 1771 z uzrokom vred, ki ga pogrešamo pri slovenski vraži, namreč, zato: *da vodnjak (tu studenec) ne usahne to leto t. j. v poganskem ali pa staro-praznoverskem jeziku: da ne bodo mogli niti njemu naškoditi běsi (zli duhi) ali pa čarovnice.* Prim. ondi na str. 176. ter pomni, da *šeška* vraža v ta namen ne potrebuje še cerkvenega *blagoslova* kruhu in soli.

Pri Hrvatih (na Hrvatskem) mora na *vuzámsko nedeljo*, kedar jedó vuzámsko „posvečenje“ (posvečene jedi), svinjar snesti jedno pisanico, *zato da ne bodo svinje bolne.* (Starè 121). — V Slavoniji spravljajo pa vuzámskega „posvečenja“ drobtine in kadé ž njimi živino, *zato da molzejo krave obilo, ter se odvrnejo od njih vse nezgode („nepogode“).* Ilič 123.

Rusi snedó o *velikonočnih* praznikih zlasti mnogo pirhov,¹⁾ ki jih posebno čislajo ter se ž njimi tudi darujejo,²⁾ kder koli se srečajo, poljubivši in pozdravši se po „pravoslavni“ (staroverski) velikonočni šegi.³⁾ Celo ruski cesar in cesarica darujeta ruske velikaše s „pirhi“ (rdečimi) in „belimi jajci“, pa ne . . s kurjimi, nego s prekrasnimi in predragimi umetnimi, ki imajo namesto beljaka in rumenjaka v sebi različnih dragotin in zlatakov. („Freya“ 1866; str. 456). Tudi slaščičarji ruski (kakor Dunajski) delajo umetne pirhe — za prodaj, pa to — niso . . nikake vraže.

Vraža je pa, da na *Ruskem* pri požaru nosijo velikonočno jajce okolo goreče hiše, *da se ne bi ogenj razprostranil*, ali pa táko jajce mečejo v ogenj (posebno po streli) upajoč, da ga pogasi jajce. Tudi se umivajo z óno vodo, v kateri so se kuhali pirhi, *ker mislijo, da bodo potlej lepi, srečni in zdravi.* (Prim. Afan. I. 538.)

Poljaki praznujejo povsod — tudi v Galiciji — uprav *veliko noč* z velikimi pojedinami, tako da se (zlasti pri graščakih in drugih bogatinih) dolga miza šibi pod celimi kupi različnih belih hlebov, ogromnih „báb“ (šarteljnov), „plackov“, pisank, kuretine, svinjine, teletine, raznih klobas in še mnogo drugih izvrstnih jedil in slaščic, med katerimi vidiš tudi „posvečene soli“. Prelepemu „velikonočnemu jagojetu iz suróvega masla“ pridružila se je pa tudi jako nališpana in v slast pripravljena . . „svinjska glava“, ali pa (v Galiciji) pečen, s cveticami ovenčan prašiček. Oba nas spominjata nekdanje poganske šege, (a božične), ki smo jo imeli

¹⁾ Ruske kmetice nosijo o veliki noči polne lonce jajec v cerkev k blagoslovu. („Svëtozor“ 1886; str. 316—318 s podobami „slovanskih pisanic (med katerimi pa pogrešamo belokranjskih i. dr.)

²⁾ Prim. na 136. str. 3. op.

³⁾ Tudi na pirhe (rudeča jajca) pisevajo ta pozdrav: „ХРИСТОСЪ БОЖЕЧЪ (šitaj: Hristos voskres) t. j. Kristus je (od smrti) vstal.

uže v mislih, govoreč o **srbski in hrvatski** „pečenici“ itd. „Letop.“ 1886; 64.

Od velike noči zjutraj po tri dni zaporéd vzprejemajo goste, ki hodijo od hiše do hiše k prijateljem in znancem, tudi k celó neznanim ljudem, na take pojedine („święcone“). Vse mrzle jedi so posvečene s premnogimi „pisankami“ vred,¹⁾ ki jih „menjajo v znamenje prijateljstva.“ Gospodar in gospodinja zaužijeta na véliko noč uže zgodaj z otroci in rodbeniki nekoliko (rdečih) pirhov, *želeč si pri tem vsega dobra*. Tako snesta po navadi tudi z gosti pri vsaki pojedini po jajce ter *želita gostom, a gosti njima sreče* itd. (P. u. p.²⁾)

Poljski kmeti (okoli Krakova) zakápajo posvečenega mesa kosti v polje, *zato da jim ne bi tega kvarili krti*. (Kolb. „Ljud“ V. 283). — Na véliko noč treba paziti, *da kure ne zoblijejo blagoslova* („święconego“); ni jim lučati njegovih drobtin ali okruškov („okruč“), *drugače bodo péle a jajec ne bodo imele* — nesle („bo będą piały, a jaj nie będą miały — niosły“). Ondi, 282.

Do malega takó in s takimi pojedinami po tri dni zapored praznujejo *velikonoc* v Galiciji in Bukovini tudi **Rusini** in **Romani**, dà celó **Nemci** (po Galiciji) udali so se uže tej slovanski šegi „s 3-dnevno pojedino“.

Rusini mečejo jajčje lupine v vodo *ter prerokujejo po njih tako, kakor drugod po plavajočih vencih*. „B. Kal.“ 123.

Tudi pri **Čehih** se o **vélikí noči** mnogo več sne nego pri nas, zlasti mnogo več pirhov, s katerimi darujejo i deco.³⁾ Po mnogih čeških vaseh morajo dekliči po stari šegi s pirhi darovati dečáke, — a žene svoje može s posebnimi kolači ali poviticami (ki jim pravijo „mazanci“ ali pomazanci“, „svitky“ ali „nádivky“). Uže v soboto jutro (ko Judeža „palijo“), jedó še pred zajutrkom tudi tako zvane Judeže („Jidáše“ ali „Jidášky“) t. j. Judeževe testene podobe, z medom namazane. Prim. „B. Kal.“ 111. (Tudi na **Moravskem**. P. u. p.)

¹⁾ Bogatinom hodi duhovnik (naprošen) na dom posvečevat, ubožnejši ljudje nosijo pa polne jerbace pred cerkev, kder jih posvečuje duhovnik, zato ker v cerkvi ni prostora za toliko množico ljudi, ki prihajajo v tá namen ter čakajo blagoslova klečeč okoli cerkve.

²⁾ Mnogi priprosti **Novogrki** (v Atenah), staroverci, ki praznujejo vstajenje po starem o polnoči, začénjajo pirhe (v cerkev sabo prinesene) mahom po završetku zauživati na cesti; nekateri pa še v cerkvi. („Ueber Land und Meer“ 1883, str. 498.) Praznoverskega uzroka ni težko uganiti, dasi ga ni priobčil navedeni list.

³⁾ Deca hodijo (tudi na **Moravskem**) po stari navadi prosit pirhov po hišah. Ljudje jih pa jako radi darujejo; dà celó zamera bi bila, ako ne bi prišla deca po nje v kako „prijateljsko“ hišo. (Mikulov, Nikolsburg, na Moravskem. Po ustn. por.) Da se deca *esele* lepih rdečih jajec, to vem, da ni prvotni uzrok temu darovanju. Prim. na 136. str. 3. op.

Najsi pa daje obedu nekoč tudi „velikonočno jagnje“ krščanski značaj, vendar nahajamo tudi še poganskega sleda pri njem. Velikonočnega jagnjeta ostanke in posvečenih jajec lupine zakopljejo po obedu pod drevje na vrtu, *zato da bi obilo rodilo*; — nekoliko jih pa vržejo v vodnjak, *zato da ne usáhne*. Deklice devajo k jajčjim lupinam tudi velikonočnega kolača („mazanca“) ter stresajo drevesa, govoreč:

„Pověz¹⁾ ty mi, hruško,
Kde můj milý dnes je.“

ali pa:

Pověz ty mně, bez²⁾
Kde můj milý dnes.“

(„Festkal.“ 1864; 138).

Po nekaterih krajih dajo Čehi kuretini („drůbeží“) in živini („dobytku“) na véliko noč malo posvečenega „vina“ in kósec „mazanca“ (jajčnika), po sedanji vraži zato, *da bi bila hiši privržljiva* in dajala obilo koristi. (Čm. 1856; III. 67).

Češki mladeniči in dekleta dirjajo („spěchávají“) na „*véliko nedeljo*“, kar morejo, od „vélike maše“, *zato da bi bili vse leto živahni* („čerstvi“) in hitri („čiperni“). Čm. 1855; 332.

Moravsko-vlaška gospodinja speče na *véliko soboto* jagnje iz testa, a va-nj zapeče klobaso. V *nedeljo* se pri véliki maši jagnje blagoslovi („posvěti“), in pri obedu ga gospodar podeli vsem domačim. Kravajec („paniček“) t. j. odrezek iz njega pa spravi; *kajti ž njim se odpirajo zakladi pod zemljo*. (Na drobno popisal F. Bartoš; „Osvěta“ 1880. I; 456).

Pri Slovakih pošiljajo k blagoslovu v cerkev na *véliko-nočno nedeljo* „rano“ s „kolački“ in „črnim“ (prekajenim) mesom vred tudi olupljenih jajec in soli (brez hrena). Najprej jedó nekateri še na tešče sama posvečena jajca, s posvečeno soljo osoljena (po stari navadi). Posvečenega mesa *kosti* devajo v hlev, *zato da ne morejo živini nahuditi čarovnice*. (Sv. Juraj. „Burg St. Georg“, na Ogrskem. Po ustn. poročilu).

Nemci pravijo, da léže pirhe ali „velikonočna jajca“ — čujte čujte — zajec; zato mu pravijo: „velikonočni zajec“ (Osterhase). Roditelji skrivajo (sóseb uže na *véliki četrtek*) ta „zajčja jajca“ deci po vrtilih in po sobah, da si jih deca iščejo, dokler jih ne najdejo. Učenjaki nemški razlagajo to „nemško véro“ tako, da znači z jajcem vred rodovitnost i zajec, ki je bil v poganski dobi posvečen spomladni boginji grmanski „Ostari.“ W. II; 69. Ponujajo nekateri starejši pisci Nemcem tudi Huldo, Holdo ali Harko s čredo zajcev za to opravilo; pa novi pisatelji nemški priljubili so si najbolj „Ostaro“ in njenega jedinega zajca, ki léže in iz-

¹⁾ Povedi (povej).

²⁾ bēzeg.

léže po njihovih mislih vsako leto sám **vs**a velikonočna jajca vsem nemškim otrokom. (Po različnih tiskanih virih do l. 1886.)

Povedati mi je po pravici, da nisem mogel zajca, ki léže jajca, dozdej zaslediti pri nijednem čisto **slovanskem** plemenu.

Tudi **Nemcem** so „velikonočna jajca“ čudotvorna z *lupinami* in celó z vodo vred, v kateri so se kuhala. (W. II. 69).

Posvečenih jajec luščine, napolnjene s posvečeno vodo, odvrčajo nevihto („Unwetter“) od polja. („D. illustr. Ztg.“ Berlin 1885/86; str. 190.) Posvečenega velikonočnega kruha dajó živini tudi še nekateri **Nemci** po Dunajskih predmestjih in okoli Dunajskega mesta. Prim. božično: „Letop.“ 1885; 177.

Ohranile so se pogansko-slovanske „pisanice“, tudi pri **Srbih-Lužičanih**, kateri govoré še slovanski in živé jako blizu Berolina v gojzdu ob „Sprovi“ t. j. Sprevi (Spreewald) pri Mužakovu (Muskau) i. d. Vredno je znati, da pišejo njihove deklice (pa tudi dečaki) pisanice, dasi jim se je ime s časom potujčilo pod silnim nemškim vplivom ter izvrglo na „jastrovne jajca“ — vendar še dandanes po starem (povse drugače nego Nemci), in to malo da ne tako, kot naše „Bele Kranjice“ okoli Metlike.¹⁾

Kako prerokuje **slovensko** ljudstvo po velikonočnem vremenu, nismo mogli zvedeti dozdej; tega pogrešamo tudi v „Črticah“.

Češka „Pragnostyka sedlska“ (kmetsko prerokovanje) l. 1704 veli:

„Na veliko noc bude li málo pršeti,
Ne mnoho píce pro sucho budem mítí;
Pak li ten den jasno mítí bude,
Máslu, vomastek lacino²⁾ přijde“.

Poljska: „Jak jest na święta ładnie (lepo), to jest cała wiosna (spomlad) ładna. (Pri Kolomeji. P. u. p.)

Nemška: „Wenn es am ersten Feiertag regnet, wird das ganze Jahr das Land (dežela) nicht satt“ (W. I.; 18); v II. izd., na 70. str. pa čitamo popravljenó tako: „Wenn es am ersten Ostertage regnet, so wird das ganze Jahr die Erde nicht satt“, t. j. če na *veliko noč* deži, vse leto zemlja sita ni.

Velikonočni ponedeljek (s torkom in tepežnim dnevom).

Kakor Germani tako so praznovali mladoletni ali spomladni praznik tudi **Slovani**, ne samo s *pojédinami*, nego i z raznimi ve-

¹⁾ Z raztopljenim voskom na suróva jajca. Poglavitna barva v kateri jih potlej kuhajo Lužičanke, je rdeča, rabi jim pa tudi žolta, modra itd. Podroben popis z ličnimi (narisanimi) uzorci vred priobčila je „D. illustr. Ztg.“ 1884/85 II. zv., str. 179 in 171.

²⁾ Češki: „málo pršeti“ = nsl. „pršéti; kajti & „pršeti“ = nsl. dežíti.“

³⁾ Lacino (lacině) = cenó (zlahko“).

selicami; potem ko so se bili prevéрили (pokristijanili), posvečevali so, kakor kaže, prvi velikonočni praznik tako, da so začénjali svoje poprejšnje poganske ali národne slavnosti praznovati stoprav na drugi velikonočni praznik t. j. *vélikonočni ponedeljek*.

Posebno imenitno se nam zdi pri **Slovencih** med Belimi Kranjci „kolo“, ki ga „igrajo“ (plešejo) o sédobi do malega same (male) deklice v Metliki . . v zadnji dobi samo na *vuzámski* ponedeljek¹⁾ „popoldan“, (če je pa grdo vreme, prvo nedeljo potém) zunaj mesta pod milim nebom na tako zvanem „pungrtu“, (travniku blizu sv. Martina cérkvice), ter popevajo igraje (plešóč) na vès glas staro, do malega slovensko pesem.²⁾

Dasi ta (sedanja) pesem z drugima slovenskima pesmama (po plesu pri igrah „rešetca“ imenovanih) nima ničesar bajeslovnega ali praznoverskega v sebi³⁾, ples „kolo“ spominja nas pa vendar predkrščanskega plesanja okolo *kresa* — „blagodelnemu (oživljajočemu) solncu na čast.

Tega si ne misli zdaj, to se zna, — več živa duša.

Dokler se je nekđaj pod večer deklíško „kolo“ vrtelo po véliki cesti celó v mesto nazaj preskakovali so se odrasli mladeníči po cesti, a drugi nosili takozvani „turn“ ali zvonik⁴⁾ s travnika tudi celó v mesto, a „kolo“ se je igralo po mestu do „Zdrave Marije.“⁵⁾

Sem spada tudi tako zvani „kurji boj“ t. j. jakovanje dveh dečkov⁶⁾, ki sedita jašóč⁶⁾ vsak svojemu nosaču za vratom ter se „kavsata“ (borita) kakor kakšna kokota ali petelina.⁷⁾ Kateri katerega zmore, oni dobi kot zmagovalec od gledalcev kakšen novc na dar. Pa i „kurji boj“ je nehal uže pred kakimi 20 leti.

¹⁾ Za mojih mladih let igrale so še „kolo“ „same (velike) deklíči“ in mlade žene brez dece tudi na *vuzámsko nedeljo* „popoldan po večericah“.

²⁾ Samo začetek je bolj hrvatski (čakavski) nego slovenski. Začénja se pa tako:

„Igraj kolce, ne postavaj!

Nisam došal kola igrat;

Neg' sam došal divojk 'zbirat.“ itd.

³⁾ Zato kanim vse tri, po bratovi ljubavi (l. 1887.) zapisane pesmi, razglasiti in razložiti posébe. — Pis.

⁴⁾ „Zidan“ ali sestavljen je bil ta „turn“ iz samih odraslih mladeníčev. Po 6, po 8 ustopilo se jih je v vrsto, njim na ramena vzdignili so toliko drugih, ki so stali na dolenjih po koncu, držeč se za roke.

⁵⁾ „Turn“ so lani še nosili, a letos (1887) ne več. Preskakujejo se zdaj samo še zunaj na plesišču. Ondi se zvrši zdaj tudi deklíško „kolo“, ki gleda še zmerom, da zajáme (dobi v sredino) na naglem „gospode“ gledalce, a ti se morajo potlej odkupiti vsak s kakim novcem . . . (Zapis. brat Anton).

⁶⁾ „Kobaráški“ (cavalleresco) rekel bi Bolčan Gl. „Letop.“ 1882/3, 207 in 348.

⁷⁾ Staroslovenski, pa tudi novoslovenski zval se je še za Trubarja sedanji belokr. „kokot“ tudi „kur“; od tod „kura“ = kokoš (belokr. staj. slov. i. t. d.).

Znamenito je, da se je ohranila močno taka šega tudi v Galiciji med **Rusini**, ki jo ovršavajo po obilnem obedu plešoč in pojóč stare poganske pesmi o Dédu („Did“) in „Ladi“ nekod na *vuzámsko* nedeljo, nekod pa vuzámski *ponedeljek* pred cerkvo ter ji pravijo „Hahulki“, „Hahilki“ ali „Hajlki“. Tudi pri njih plešejo (ovenčane in s pisanimi traki opletene) deklice „kolo“, a moški nosijo okoli cérkve visok stolp ali zvonik¹⁾, ter skušajo nekod tudi poskákati v vrteče se „dekliško kolo“. Nekateri se pa tudi jakujejo ali močujejo na različen način. („B. Kal.“ 128—129 in Szujski 41). Zmisli se Metliškega „kurjega boja“.

Tudi to je ostalo **Rusinom** iz poganske dobe: da se zabavljajo in pri tej zabavi i jakujejo na „grobju“. Znano je, da so se kakor drugi poganski narodi, tako tudi Slovani o svojih mrtvaških svetkih („triznah“) na grobju ne samo veselili, nego i gostili.²⁾ Dokazal je pa Rakoviecki v svoji knjigi („Pravda ruskaja“, Varš. 1820—22) i to, da so se pri „triznah“ ali „triznih“ opravljali tudi junaški obredi t. j. bojne igre.³⁾

Tudi po več drugih **slovenskih** in **neslovenskih** krajih bivajo ali so poprej bivale na *vélíkonočni ponedeljek* popoldne različne národne veselice, ali igre, ki nas pa ne spominjajo tako „predkrščanske“ dobe, kakor popisani **slovensko-rusinski** običaj.

Za Kropo na Gorenjskem nam potrjuje to g. R. Poznik pisoč: „Velikonočni ponedeljek popoldne je za mojih mladih dni vsa Kropa, posebno pa mladina izle tela za „dovjo (dolgo) njivo“, kjer smo se igrali iger raznih vrst.“

A jaz sem med l. 1844. in 1851. sam večkrat videl v beli Ljubljani, kako so Ljubljanski dečki zbrani v jami (pri sv. Kristofu tik pokopališča) istega dne popoldne metali vsako leto pomorance proti njenem robu, da so se talikale v jamo, a paglovci so se rovali za-nje, — češ v spomin na Turke, ki so se bili „neki“ priplazili „nekdaj“ uprav na „vélíkonočni ponedeljek“ pod zemljo do tam (!) — Toda take ali malo drugačne igre z *jajci* ali *pirhi* n. pr. pri **Čehih**,⁴⁾ **Srbih-Lužičanih**⁵⁾ in drugih narodih, (ki *tali-kajo* jajca ali pirhe ob isti dobi s kakega višjega kraja navzdol⁶⁾,

¹⁾ Tudi ta je kakor popisani Metliški „turn“, „zidan“ ali sestavljen iz samih moških, a podoben „piramidi“, t. j. vrsta od vrste na višek ožja, tako da stoji na vrhuncu en sam mož.

²⁾ Stal. beseda „trizna“ ali „trizno“ (tudi „tryzna, -o“) znači uprav „boj“ (certamen) ali „jakovanje“ (lucta, Ringkampf) . . . Prim. Mikl. lex 1000 in Krek „Einl.“ 2. izd. („Lj. Zvon“ 1887; str. 376).

³⁾ Ruski kmetje hodijo pa o vélíki noči obedovat na grobje svojih pokojnikov. Namesto prta prinesó belega cvetja in potrosijo ž njim pojedine gomile. (Po „Petersb. illustr. Ztg.“ 1886. priobčil s podobo „Interessant. Bl.“ Wien 1886, Nr. 19; str. 4 in 5).

⁴⁾ „Festkal“ 1864; 164.

⁵⁾ „D. ill. Ztg.“ 1884/5 II, zv. str. 171.

⁶⁾ Načini in pogoji so različni, a ne spadajo sém.

pričajo nam, da so se tako iz prva z *jajci* talikali tudi Ljubljanci iz staršega, a pozabljenega uzroka. Da so se v Ljubljani s časom izpremenili „pirhi“ ... v „pomoranče“, to ni nič čudnega; saj nekod tudi že sekajo pomoranče namesto pirhov (136; 6). Odkar so pa v Ljubljani razprostrli v zadnji dobi pokopališče ter zasuli „jamo“, nehala je tudi „igra s pomorančami“ — na veke.

Omenjenemu slovensko-rusinskemu národnemu običaju smemo v glavnem primerjati tudi srbsko „družičalo“ ali „pobušeni ponedeljenik“ t. j. drugi ponedeljek po vuzmu. Dopoldne obavljajo (na „grobľju“) žalostni, popoldne pa veseli del (pod milim nebom). Prim. Vuk „rječn“ 142.

Kakor se po Slovenskem sém pa tam še zdaj tudi pojedini odrasli ljudje (med sabo) *tepežkajo* ali otepavajo s „tepežko“ (ali pa s kako drugo stvarjo) na „nedolžnih otročičev“ ali „tepežni dan“ t. j. tretji dan po božiču,¹⁾ — tako se godi po nekaterih drugih deželah na *vuzámsko nedeljo*, po nekaterih pa v *ponedeljek* in *torek* po véliki noči „na debelo“.

Najpridnejše so menda *nemške* dékle, ki izganjajo n. pr. v Novem trgu (Neumark na Pruskem) uže na *vuzámsko nedeljo* v jutro hlapce iz postelje — v cérkev in jih tepežkajo z *brezovimi* šibami; malim tepežkam („Peitschen“) iz obeljenih šib pa pravijo tam „Schmeckostern“. Za to „postrežnost“ dobivajo od dekel — pirhov. Drugi dan pa vračajo hlapci deklam, ki se morejo reševati tudi s pirhi. (Dr. J. Nover: „D. ilsustr. Ztg.“ 1885/86, str. 190). Malone tako tepežkajo se nemške deklee in hlapci ob isti dobi tudi na Vojtovskem, Voigtland (W. II. 70).

V Šleziji tepežkajo pa (nemški) hlapci deklee na *vuzámski ponedeljek*, in to s tepežkami iz devetih *vrbovih* šib spletenimi, ki jih zovejo po domače tudi „Schmagoster“. K. Weinhold: Kuhn „Zeitsch. für vrgl. Sprach.“ I. (1852); 255. — Dva nemška učenjaka izvajata to besedo iz slovanščine, in to slavni Grimm („D. Myth.“ 557) iz poljsk. „smić“ (abschwemmen), isti Weinhold pa iz poljsk. „smagać“ (peitschen, stäupen), rekši, da se óno polivanje z vodo, na katero je méril Grimm, v gorenji Šleziji zove „dyngus.“

Svojo misel o tem „izvajanju“ priobčimo malo pozneje.

Na Češkem začenjajo tepežkati („mrskati“) *vélikonočni ponedeljek*. Tepežki pravijo najrajši „pomlázka“²⁾ tako se pa

¹⁾ Največ „tepežkajo“ pa zdaj pri nas deca odrasle. — Iz podstave „tepež“, postala je „tepežka“ (na sluh „tepeška“, iz te podstave pa glagol: „tepežkati“ (na sluh: tepeškati) = kor.-slovenski: „šapati“, po Murku: „auf-kindeln.“ Malo kesneje zvemo, kako pravijo temu Nemci drugod, in kako še zovejo *tepežko* (ali namestnico njeno) in *tepežni dan* drugi Slovenci, pa tudi o njihovem *tepežkanju* itd. še nekoliko.

²⁾ V knjigi čitaš zdaj „pomlázka“ zdaj „pomlázka“. Čehonemci jo zovejo z drugimi omenjenimi Nemci vred: „der Schmeckostern“, pa i „Schmeckuster“, „Schmückoster“ in „Osterschmück“; tudi „Eierpeitsche“; schmeckostern gehen (v narečju: „schmeckuster gih'n“) znači pa: tepežkati, uprav: „tepežkat iti

zove tudi dar (rešilo), ki se dobi za tepežkanje. S takimi tepežkami spletenimi iz 3, 4, pa tudi iz 8 lepih surôvih *vrbovih* šib tekajo na kmetih češki dečki, dečaki in mladi možje nekod uže pred solncem, nekod pred rano mašo, ali po njej, drugod pa še-le popoldne po službi božji. Po vaseh in malih mestih morajo namreč v vsaki hiši deklince dečkom, — dekliči dečakom, dékle hlapcem, a gospodinje mladim (oženjenim) možem za tepežkanje podariti po 1, 3, . . . 7, dà po 14 pirhov ali jajec, oziroma toliko, kolikorkrat se kateri katere dotakne s svojo tepežko.¹⁾ („Festkal.“ 1864; 163—164).

Pri tem tepežkanju popevajo šaljivo češko pesmico (s katero prosijo pirhov ali vsaj belih jajec), in zvijajo ter premičejo z roko svoj zeleni prótek („zelený proutek“), kakor se zove v pesmici „pomlázka“, ki jo Čehi po severnih krajih ovijajo s pisanimi traki in spomladnimi cveticami. (Ondi 166).

Drugi dan (*velikonočni torek*) vračajo pa (udarce s tepežko) nekod i češke deklince, dékle in žene — dečkom, dečakom in možem, ki se morajo rešavati s poprjakom in malim kruhom t. j. „marcipanom“. (Ondi 165—167).

Čehi velé: *Kdor koga udari s tepežko, ta mu daje srečo. Zato nekateri celó prosijo: „dej mi štěstí“ (srečo), t. j. udari me s tepežko.* („B. Kal.“ 123; prim. ondi 130.) Da se češki mladeniči nekod na *velikonočni ponedeljek* popoldne tepežkajo tudi med sabo zlasti pri Hrudimu (Chrudim) zvedeli smo po ustnem poročilu.

Ob moravski meji se čehonemški dečaki in deklince tepežkajo iz istega uzroka; — tudi zato, *da jih ne bi po letu pikali komarji in bolhe*,“ pa i zato, ker pravijo s Čehi vred: „*Kdor tepežka, daje (prinaša) srečo.*“ („Reinsb.-D.“ 1864; 167).

Čehi pravijo tudi to: „Dobytek pomláskou ošlehaný je číperný.“ (*Živina s „pomlázko“ otepežkana je živahna*). Ččm. 1853; 483.²⁾

Ista šega je po Moravskem. Na *velikonočni ponedeljek* tepežkajo („mrskaji“ ali „šlehaji“ s „pomlázko“ (tepežko) samo dečaki deklince, ki se morajo rešavati z velikonočnim darom, tudi „pomlázka“ imenovanim, in to: s pirhi ali pisanicami. Mladi

(hoditi). Nekod zovejo tepežkanje tudi: „das Eierpeitschen“ („Reinsb.-D.“ 1864; 162—167), das „Aufpeitschengehen“, tudi „das Eierlaufen“. Nekateri drugi Nemci pravijo tudi „sitzen“ = *tepežkati (se)*. W. II. 70; a nekod „stiepen“ (= stäupen).

¹⁾ V vinskih krajih jim rabi pa namesto tepežke „vinovačka“ (reznica), s pisanimi traki lepo opletena. kakor i tepežka, ki jo olepšajo nekod tudi še s cveticami spomladnimi; a nekod jim rabi majhen pisan bič, spleten iz jermenja.

²⁾ Prim. nemško vražo W. II. 70): „Man nimmt einem Kinde, welches schmackostern geht, mit einem Handtuche die Rute aus der Hand, bewahrt sie auf u. treibt damit das Vieh zum erstenmal aus.“ (Ostpreussen). Brez uzroka'.

Trebičani tepežkajo dekleta samo v mestu po hišah, ali pa okoli neke cerkvice („kosteliček“ $\frac{1}{4}$ ure od mesta); po njegovi okolici otepajo pa mladeniči deklina največ z navadno *vrbovo* tepežko, a nekateri sè „sladko koréninico“ (*polypodium vulgare*, Engelsüss¹⁾), in to: ne samo po hišah, nego po ulicah, dokler se ne „rešijo“ (z omenjenim darom). *Cim bolj katero našeškajo*, tém srečnejša je. Tudi mladi moške tepežkajo svoje ženske, dokler so še mlade, (hoté jih menda še bolj pomladiti? ali osrečiti); a vendar begajo nekatere pred tako srečo po vrtih ali pa okoli hiš. (Po ustn. por.).

Tudi med Slovaki otepajo nekod, kakor na Češkem, na *velikonočni ponedeljek* dečaki dekleta ter dobivajo od njih za to jajec, (deca hodijo kakor drugod tepežkat od hiše do hiše); *velikonočni torek* pa „šibajo“ dekleta dečake. (Sv. Juraj, „Burg St Georg“, na Ogrskem v Požunski stolici. Po ustn. por.).

Drugod se „šibajo“ Slovaki samo ta torek, ki mu pravijo zato „šibací uterok“²⁾ — velikonočnemu ponedeljku pa „kúpací pondělok“³⁾ zato ker so se nekdaš tega dne kópali ali oblivali z vodo. („B. Kal.“ 126 in 130), ter se oblivajo, — kakor zvemo malo pozneje — v Nitri še „dandanes“).

Ker nam je bilo razpravljati tuje tepežkanje o *velikonočni dobi*, pridi tu na vrsto tudi podrobna razprava o tém, kako se tepežka (otépa ali „šapa“) pri Slovencih osédobi (28. grudna ali decembra meseca).

V Metliki so se za mojih mladih let „na tepežke“ t. j. tepežnji dan v jutro tepežkali med sabo še mnogi odrasli moški, sóseb hlapci in obrtni pomočniki, i to ne samo s „tepežko“, nego pri nekih obrtnikih tudi z volovsko „žilo“ (žilavko), pa i kako déklo je kaj doletelo.

Zdaj pa opuščajo odrasli staro navado, in „žila“ pôje samo še v mesnici, kder se „grozé“ ž njo tudi deklam, prihajajočim ta dan v mesnico. Odrasli na kmetih nimajo navade otépati se. — Metliška deca hodijo pa — da dobijo kakšen dar — še tepežkat od hiše do hiše s šibami in „tepežkami“⁴⁾ Tepežkajo govoreč; „Réš'te se, réš'te; zdravi, veseli, tolsti, debeli več let dočakali!“⁵⁾ — Na kmetih tepežkajo sama deca: nekod s tepežko, nekod s šibo, govoreč:

¹⁾ Zove se nemški tudi „gemeiner Tüpfelfarn“, kar ti kaže, da je to nekaka praprota, ki spada med „čarovna zellišča“).

²⁾ Pri sv. Juraju pa: „šibací úterý“ (izr. úterej). P. u. p.

³⁾ V Nitri: „polívací ponděli.“ (P. u. p.)

⁴⁾ „Tepežka“ je pri nas spletena iz 4 bekovih šib. Ta beka je „žolta ali rumena, prava béka“ (*salix vitellina*, Bandweide, gl. Cigale p. b. „Weide“ (vrba itd.). Po Tušk. „Bot“ je „beka“ = „Korbweide“, *salix viminalis*. — Béka spada med bajevne ali čarovne rastline. Na drobno kanimo o vrbi, brezi in drugih čarovnih rastlinah govoriti v predelu o bajilih. Pis.

⁵⁾ To je: „Rešite se, rešite (se); da bi bili zdravi in veseli, tolsti in debeli itd.

„Reš' te se, reš' te; v manjem grehu, v večjem obilju¹⁾ ali: „v večji obilnosti!“ (Zapis. brat Anton).

V Trnovcu pravijo: „Rešite se, rešite se; malim grehom, večjim obiljem; da bi tako dolgo na svetu živeli, da bi si nebesa zaslužili!“ Malo da ne tako čuješ i na Lokvici (gor. in dol.), v Krizevski in Slamni vasi, tudi na Svržakah; malo drugače v Čurilih.

V Rosavnicah in na Božakovem velijo samo: „Rešite se, rešite se!“ — Na Grabrovcu in na Radovici tepežkajo deca še; a ne znajo nikakih besed. Po teh in več drugih vaséh okoli Metlike dajo tepežkarjem na dar: *orehov, lešnjakov, jabolk, suhih hrušek in kruha* (tega po navadi samo jako siromašnim). V Rakovcu so se pred 3 leti še tepežkali, potlej pa ne več. Na Želebeju „nič ne tepežkajo“. (Zapis. nadučitelj Metliški g. Andr. Šest).

V Ljubljani, v Kranju . . . tepežkajo otroci *otroke* in *stare* ljudi. Tepežkati se sme samo do „opoldne“. Tepežka se s „koro- bači“ iz vrbovih šib. (Zap. g. Jos. Kušar).

V Motniku vstanejo 28. grudna otroci „na vse zgodaj“, da ljudi dobé na posteljah. Napravijo si „kite“ (tepežke) v tri „plemena“ spletene. S temi tepó take, od katerih se nadjajo kakega darila, govoreč: „Reš' te se, reš' te se, reš' te se!“ Odrasli se pa le z *dlanjo* in rekó: „Danes je *tepežni* (tepešen) dan!“ (Zapis. g. G. Križnik). Ta *slovenski* običaj („z dlanjó“) med odraslimi — spominja nas *jugoslovanskega* običaja na *Laškem*. („Letopis“ 1886, 84).

Pri *štaj. Slovencih* hodijo na „tepešnico“²⁾ „otepati“ mali in odrasli dopoldne (popoldne se ne sme „otepati“) od hiše do hiše in vsakoga našežkajo s „korobačem“, to je s tepežko, spleteno iz „vrbinja“ — za kakov darek („Črtice“ 234). V okolici Ptujski pravijo tepežkarji po prejetem daru odhajaje: „*Bog nam daj tolik lan, kakor naše šibe*.“ Če jim pa kdo ne dá darú, . . . rekó: „Bog ti daj tolik lan, da ga bodeš „s kleščami pipal“ (pulil). „Letopis“ 1878; 13. 4)

¹⁾ Tako v „Draščah“ (= „v Draščih“, po starem).

²⁾ Po mestih (dolenjskih) pravijo nekateri tepežkarji pri gospódi, onikaje jih po tuji šegi, tudi: „Naj se rešijo, naj se rešijo!“ . . . To je postalo nekoč malim tepežkarjem s časom nerazumljivo; zato pravijo zdaj tepežkaje sploh takó: „Naj se reže, naj se reže!“ (namreč: *potica* ali *kolač* — tepežkarjem na dar). P. u. p.

³⁾ „Tepešnica“ namesto: tepežnica (flagellatio; Mikl. lex. 988 p. b. „teti“ = tepsti), tedaj = „otepnica“, ki znači štaj. Slovencem res isto, kar „tepešnica“ t. j. tepežni dan. Prim. „Črtice“ 234. Po Murku je „tepešnica“. Herumstreicherin. Prim. pri njem ali „pri Jan.-Kl. „tepeš“ in „tepež“. — Mikl. ima pa n. n. m. tudi za „erro“ (Herumstreicher): tepež.

⁴⁾ Na Kozjaku tepežkajo pa — kakor v Ljubljani — otroci *otroke* in *stare* ljudi, toda samo z majhno šibico, in le pred solncem. Kedar solnce že izide, preté otroku, da ga bodo potisnili — v peč. (Zap. g. Pipuš).

Popolnoma takó otepajo („šapajo“) mali in odrasli med **ko-roškimi Slovenci** na tepežnico („šapovico“), a ne z navadno tepežko, niti šibo, ampak s „šapelico“, to je *brinovo vejo*. Zato pomenja njim „šapati“ — „z brinovo vejo tepsti ali otepati.“ (Zap. K. Pečnik. ¹⁾)

Ta *brinova veja* je za našo razpravo jako imenitna. Bila je namreč nekdanj malone po vsi Evropi taka navada, da so roditelji ali drugi starejši rodbeniki deco ta dan zjutraj rano izganjali iz postelje in švrkali z *brinovo vejo* ali šibo, potem jih pa darovali. Odrasli ljudje oteпали so se med sabo na *tepežni dan*, kakor na *spomlad*, in to s časom tako strašno, da se je začela ta šega zbog „prestopkov“ prepovedovati. V Lungavi (Lungau) na Solnogradskem je še zdaj taka navada, da pozdravljajo deco uže zgodaj najprej z navadnim pozdravom, potlej jih pa otepežkajo in obdarujejo. (Hanuš: „B. Kal.“ 58. ²⁾)

Tako je nastalo sedanje „tepežkanje“ — po različnih krajih in pri različnih národih, kolikor toliko različno, po bistvu pa vendar isto. Ne vemo pa še, katero je prvotno: *božično* ali pa *vélikonočno*? in čemu je nastalo?

Po navadi se razlaga ta šega z „Betlehemske moritvo“; znanih nam je pa še nekoliko drugih razlag, a nijedna nam ne ugaja povse. ³⁾)

Dozdeva nam se, da je *božična* šega iz poganske dobe prvotna. Nekod se tepežkajo Nemci res še dan danes uprav *na božič*; ⁴⁾) pri nas Slovencih pa uže zdavna tretji dan po božiču, najbrže po cerkvenem vplivu v spomin „nedolžnim otročičem“ (28. decembra).

Poganski predniki naši prisvajali so menda brini čudotvorno (pomladno ali pomladilno) moč najbrže zato, ker je ostajala vedno zelena tudi po zimi, ko je bila vsa priroda mrtva in z mrtvaško plahto (snegom) pokrita. Da bi prenesli to čudotvorno moč na-se, začeli so se o *božiču, mladega solнца rojstvu*, po naših mislih iz prvine sami odrasli ljudje med sabo „mazati“ t. j. otepati z „brinovkami“, pozneje dajali pa pokušati take „masti“ tudi deci v isti namen, t. j. da bodo *pomlajena*, tedaj *živa in zdrava vse leto*. ⁵⁾)

¹⁾ Prim. besedo „šapa“ v „Letop.“ 1682/3 na str. 247 in „šapniti“ na str. 252.

²⁾ Tako „tepežkati“ zovejo ondod po domače „anbisnen“, a dar „bisen-gut“. (Isti).

³⁾ Wuttke, II. 70 veli gledé postanka bistveno samo toliko, da je tepežkanje („Schmackostern, Schmeckostern“) „brez dvojbe poganska šega, pa še dvojbenega pomena.“

⁴⁾ V Hofu (na bavarsko-saksonski meji. W. II. 70).

⁵⁾ Da se je prisvajala *brini* čudotvorna moč, čuli smo uže v razpravi „o Kresu“ (str. 104). Pomni, da se pripisuje čarovna ali čudotvorna moč tudi drugim rastlinam, katere zelené i po zimi, kakor n. pr.: *bršljan* (bršlin) zim-

Izprevrgla se je ta šega z „brinovko“ vred s časom do malega pri nas in po mnogih drugih krajih (morda so pripomogle omenjene prepovedi) tako, da po mnogih krajih, kakor pri nas, ne tepežkajo ta dan več odrasli deca, ¹⁾ nego deca odrasle, nekod tudi roditelje n. pr. okoli Heba (Eger), in to na stari *tepežni dan* (28. dec.) itd. itd. (Gl. „Reinsb.-D.“ 1864, 598.²⁾)

Stare navade zaglajen sled vidiš na *nedolžnih otročičev* dan in na *ново leto* (žensko povračilo) tudi pri *Jugoslovanih* na *Laškem* (v južni Italiji³⁾), ki se pa ne bijejo več s tepežkami itd., nego — kar že vemo — samo „z dlanjo“ . . brez kakega „rešila“, kakor odrasli v Motniku med sabo (str. 148). Tako se menjajo s časom narodne šege in navade, toliko da jih spoznaš, dokler ne jenjajo povse.³⁾

Kakor se je pa prvotni (zimski solnčni) *kres* od *božične* dobe premaknil nekod do *velikonočne* dobe, iz istega uzroka pripetilo se je to tudi „tepešnici“ („otépnici“ ali „šápovici“) pri *Poljaki*, *Čehoslovani* in mnogih *Nemci*, — kar uže vemo.

Namesto prvotnega povračila (udarec za udarec) dajó zdaj ondod o *veliki noči* (velikonočni ponedeljek) sebesno ženske tepežkarjem *pirhov*, *pisanic* ali vsaj *belih jajec* itd.

Kakor so po naših mislih pogani „pomladno moč“ prisvájali *brini* (uže o *božični* dobi), tako pozneje o *veliki noči* t. j. svojem *spomladnem* prazniku, ko se oživlja in pomlajuje vsa priroda, — tudi drugim „spomladnim“ mladikam. Če so jih pa zvezali ali spleli po več v jedno „tepežko“, mislili so menda, da so še bolj pomnožili čudotvorno moč, ki človeka pomlajuje t. j. krepča mu zdravje, daljša mu življenje, brani ga smrti, ter po tem takem in po *česki* narodni veri tudi osrečuje (str. 146).

Ker se je pozabil prvotni uzrok, zato se bičajo nekod tudi uže z bičem, spletenim iz jermenja.

Na *českem* jugu (blizu *češko-moravske* meje) prihajajo pa dečáki na velikonočni ponedeljek zvečer pred hiše samo pokat z velikimi biči, a to je deklíčem znamenje, naj jim prinašajo *pirhov*. („Reinsb.-D.“ 1864; 167).

zelen, rožmarin, smreka; (prim. Tuškov spis „o čarovnih zeliščih“ v „Slov. Glasn.“ 1863, str. 117 in 119) itd. Na drobno o takih rastlinah pozneje v predalu „o bajilih.“

¹⁾ Vendar nahajaš Lungavski šegi sleda še po Českem. Prim. „B. Kal.“ 69. 2. razst.

²⁾ Prim. tudi W. II. 70 zarad omenjenih Nemcev, ki se tepežkajo še „na božič“, (a ponavljajo to zabavo tudi na sedanje „ново leto“).

³⁾ Na Kobaridskem in na Livku je tepežkanje uže popolnem neznano (Zap. g. A. Gabršček). Morebiti po vsem Goriškem? — Pogrešamo te šege vsaj v Kocijantčevem popisu („Arhiv“ 1854; 278—281). — Pis. „Tudi pri sv. Lenartu na Gorenjskem in po okolici, do kamor mi je znana, je tepežkanje do cela neznano. Ni te besede ne bi nikdo razumel, če me vse ne vara.“ (Zap. g. Jos. Kržišnik).

Kaj je uprav značilo nekdanj *polivanje z biči*, čita se uže v „Letop.“ 1885; 182.

Poljaki. Namesto popisanega češko-slovanskega vzajemnega *tepežkanja* (med različnim spolom) navadno je pri večini Poljakov na *velikonočni ponedeljek* (tudi samo med različnim spolom) vzajemno *polivanje* z vodo, ki se imenuje po različnih poljskih krajih različno, namreč: „dyngus“ ali „dzingus“, „šmigurst“ ali „szmigust“ in še drugače.

Nekod (n. pr. na Kujavah v poljskem kraljestvu) polivajo („oblévają“) na *velikonočni ponedeljek* v jutro zarana hlapci (parobcy¹⁾) najprej dékle („dziéwki“), in to ne samo z vrčem („konew“), nego tudi s kèblom („kubel“¹⁾) tako, da je nekatera mokra od glave do nóg („od stop do głowy“); a drugi dan (v *torek*) vračajo dékle hlapcem posojilo z isto ali pa še z boljšo mero, — celó s polnim vedrom („wiadro“). Prim. O. Kolb. „Lud.“ III; 215.

Po *Krakovskem* vračale so ženske *ponedeljsko* polivanje z vodo .. moškim v *torek*, *sredo* in *četrtek*; sedaj se pa polivajo moški ženske a te óne samo na *velikonočni ponedeljek*. (Ondi V.; 288).

Samó *tega dne* polivajo se osédobi z vodo ljudje različnega spola — najrajši zarana po hišah — potlej pa i zunaj po mestih in vaseh med sabo tudi po vzhodni *Galiciji* in to z raznim posodjem (od skleničice in kupice . . . do lonca, vrča in velra). Sosebno pri graščinah vlačijo po 3—4 hlapci dekle po sili k vodnjaku ter jih držé pod cevjo dotlé, dokler niso mokre od glave do nóg. Kmetški dečáki mečejo pa ujete dekle celó .. v vodo (v kakšen ribnik itd.) A glejte čuda: nesrečna je ta dan samó óna, katere nijeden dečák ne polije ali ne okópa, češ, da jo zaničujejo vsi; a vse druge so zadovoljne in srečne.²⁾ — Popoldne polivajo se samo óni, kateri se ne srečajo dopoldne. (Po različnih virih).

Toliko da senca národnemu „dyngusu“ je po poljskih mestih novodobni (gospôski) „dyngus“. Zlasti gospodiči škropé znane ali priljubljene si gospodične zjutraj domá samo s „Kolonjsko“ ali kako drugo dišečo vodo.

A čemu? — zakaj delajo vse to kmetje in gospóda *poljska*? Uže zdavna samo — po stari národni navadi, (ki so jo gospóda olikali po novi šegi). Živ krst ne pámeti več uzroka.

Predno ga pa priobčimo, povedano bodi še to, da se vrši nekod med mnogimi **Poljaki** (tudi v *Šleziji* in *Rusiji*) na *veliko-*

¹⁾ Beli Kranjec „izgovarja“ „kòbel, kòbla m., Schaff (kùbelartig), Wasser-kùbel; prim *hrv.* (čak.) kabal, bla, m. in *srb.-hrv.* kabao, bla, m., po Vuku samo: „Wassereimer“ (Kùbel?)“

²⁾ Kdo se ne spominja pri téh besedah ónega izreka: „Čím bolj ka-tero našeškajo, tém srečnejša je.“ (str. 147).

nočni ponedeljek polivanje in tepežkanje vkup. Najprej polivajo dečaki iznenadi spéče deklíne, katere zamudé rano mašo z vodo, a potem jih tepó se šíbami („rózgami“). Često jih vlačijo uže po noči s postelje k reki, ali k kadi polni vode itd., in jih tam okópajo. — „Šlezaki zovejo to „Schmagostern, „szmagoster“ (sic). Tako poroča O. Kolberg „Lud“ XVI; 117 po Ž. Pauli-ju, Wojcickemu, Karamzinu i. dr.

Po vsem tem vidimo, da zovejo zdaj mnogi **Poljaki** polivanje in *tepežkanje* — oboje z j e d n o besedo.

Tudi v avstr. **Šleziji** je osédobi vsaj med gospôdo na *vélíkonočni ponedeljek* taka, — toda „olikana“ in „oslajena“ navada, da gospodiči znane ali priljubljene si gospodične najprej na rahlo *tepežkajo* sè sladko koreninico,¹⁾ nato pa — *poškropi* vsak svojo s kako „dišečo vodo“. (Po ustn. por.).

Med **Slovaki** (v Nitri na Ogrsk.) *polivajo* najprej dečáki, (kakor priprosti Poljaki) deklíne na *vélíkonočni ponedeljek* („= pondéľi polívaci“²⁾) z vodo pri vodnjaku, kedar pride katera po vode; gospodiči pa hodijo (kakor poljski) po hišah, a samo k rodbenikom, ter škropé gospodične z rožnico ali kako drugo dišečo vodo; a gospodične darujejo nato gospodiče s pirhi. Uzrok jim je neznan.

Dasi je to pravi poljski „dyngus“. „šmigurst“ ali „šmigust“ itd., pa **Slovakom** ne rabi vendar nijedno izmed teh imen.

„Dyngus“³⁾ je temna beseda. Hanuš jo primerja lotvinski: „dangus“, „dungus“ = nebo, oblaki nebeški (č. „oblaka nebeská“) ter razglaša „dyngus“ za simbojno polivanje z vodo. („B. Kal.“ 128). „Šmigurst“ ni pa po naši pusti pameti nič drugega nego spakudrána beseda: „Schmeckostern“, (iz te: „Schmackoster“, tudi „Schmeck-uster“) a iz te — na pol po predevku besede: „oster“ oziroma „uster“ postalo je lice „šmig-urst“ (namesto: „šmig-ustr“), kesneje skrajšano: „šmig-ust“ (izr. „šmi-gust“).

Priponke (Suffix) — **urst** ni v nijednem slovanskem jeziku ali narečju. Vidi se po tém, da je **r** izpadel pozneje, ter se „šmigurst“ izpremenil v „šmigust“, ki ugaja bolj slovanskemu sluhu. Čudno je pa, da tolmači Linde „šmigurst“ ali „šmigust“ (m.) samo kot dar („podarunek“), ki ga dajó na „drugi vélíkonočni svetek“, a pri tem se tudi dečaki z dekleti iznenadi z vodo polivajo, „ein Ostergeschenk, wobei man auch wohl mit Wasser bespritzt wird“, pa vendar primerja isti Linde te dve besedi (ondi) tudi slovanskemu („kranjskemu“) glagolu „tepežkati“ („virgam

¹⁾ Prim. 1. op. na 147. str.

²⁾ Drugod mu pravijo tudi „kúpaci pondelok“. („B. Kal.“ 126).

³⁾ Nahaja se v knjigi tudi „dzingus“ (O. Kolb. „Lud“ XVI, 117). Pogrešamo pa tega in ónega lica pri Lindeju tudi v 2. izdavi.

offere in festo innocentium“), ker mu naša „tepežka“ menda ni bila znana.¹⁾

Po tem takem je bil „šmigurst“ ali šmigust“ Poljakom za Lindeja tudi „dar za polivanje“ (kakor je Čehom „pomlázka“ tudi „dar za tepežkanje“), — ne pa i tepežka“ (kakor je tēm „pomlázka“.²⁾

A kaj znači to polivanje na *vélíkonočni ponedeljek*?

To ni nič drugega, nego da se je nekdanj *vélíkonočni* (oziroma *novi, novoletni*) *vodí*, prisvajalo bajevno-očistna (očiščujoča) moč, ki opere „male in velike grehe“. Da je ta vera res še dandanes pri poganih, dokazali smo uže lani na 85 str. Strinja se to tudi z razjasnilom nekdanjega *umivanja* in *kópanja* na *kresni večer* l. 1330. v reki Reni (113 str.), — oboje pa s prvotnim *božično-novoletnim* kópanjem, ki se ovršava pri drugih Jugoslovanih sedaj na večer pred tretjim božičem t. j. pred sv. 3 kralji („Letop.“ 1885; 164).

V bosanski Krajini hodijo pa ljudje stoprav *prvi petek po vélíki noči* („iztočni petak“) pred zoro na „istočnik“ (is = iz) t. j. k izvirku ali studencu, kateri je na vzhodni strani onega kraja, v katerem živé; tam se umivajo in mečejo po tri prgišča vode čez glavo nazaj („u tri maha prebacuju šakama vodu preko sebe“). „Glasn. srps.“ 37; 114 — „brez razloga“.

V Gradačcu (Gradačac) v Bosni je pa ta dan: „*vélíki iztočni petak*“ s to vražo: „Na vélíki iztočni petak izidju cure.“³⁾ koje bi se istu godinu rade udale, te se kupaju sasvim „naga“ v kakvom „izviru“ ili tekućoj vodi. Onda se svaka obuće te uzjaše triput na vratilo.“⁴⁾ (Zapisal sin Mirko ondi 4. junija 1887). „Kad to opazi koja baba, viće (kriči, vpije): „Ovu godinu na vratilu, druge na batinu!“ (Isti.)

Iz prvine prisvajali so pogani bajno-očistno moč samo tekoči vodi; s časom so se pa premislili. Indijansko polivanje v Birmi o „novem letu“ (aprila meseca) podobno je ublaženemu „dyngusu“ poljskemu res kot jajce jajcu, — tedaj indo-evropska šega in vraža. (Prim. „Letop.“ 1886, 85).

Še bolj se je s časom ublažila in pokristijanila ta šega pri drugih Slovanih in pri Germanih. Oboji se še umivajo z „vélíkonočno vodo“; Germanih (kar uže vemo) najrajši *vélíkonočni po-*

¹⁾ Saj je tudi zdaj pogrešamo v sedanjih slovensko-nemških slovarjih z glagolom „tepežkati“ vred.

²⁾ Po vsem tēm vidimo, kako se menjajo s časom pojmi isti besedi. — Nekod pravijo Poljaki „dyngusu“ . . . tudi „Emaus“ (Kolb. „Lud.“ V, 288). Po naših mislih zato, ker se čita na *vélíkonočni ponedeljek* po cérkvah sv. evangelij o dveh učencih, ki sta šla v Emavs. Tako je l. 1372. krstil tudi češki národ imenitni samostan „Emavs“ (pri Pragi) zato, ker je bila cerkev posvečena istega dne, ko se je čital ta evangelij. („Festkal.“ 1864; 169).

³⁾ Djevojke.

⁴⁾ „Vratilo“ = vrata, koja se namještaju u ogradi na njivama.“

nedeljek — bodi si s tekočo vodo ali pa z zajeto (pred solncem).

Po mogočnem krščanskem vplivu prenesli so kristijani to umivanje oziroma *velikonočne* vode bajevno moč na *veliki petek* ali na *veliko soboto*, pa tudi na *veliki četrtek* (z novim — rekel bi — krščansko-praznovérskim pogojem: ne „pred solncem“ nego . . „o gloriiji“ itd.). Nekoliko tega uže vemo, a nekoliko še zvemo.

Vélíki petek.¹⁾

Ni čuda, da so praznovérski kristijani *velikonočne* vode bajevno moč prenesli tudi na *veliki petek*, krščanstvu tako važen dan. A uprav tega dne ponavlja se — to dokažemo skoro — pri nekaterih Slovanih poleg *umivanja* tudi *velikonočnega* oziroma *božičnega* očiščevanja prvotni način: *kópanje*²⁾ v tekoči vodi — *oboje* (pred solncem ali pa uže o polnoči).

Sploh so vraže o *velikem petku* bolj krščanskega značaja.³⁾ Nekatero *božično novoletno* in *velikonočno* nahajamo zdaj pri *njem*.

Slovenske vraže: „Na *veliki petek* je vsa zemlja mrtva; žaluje radi smrti J. Kr.“ (Na Goriškem. Zapis. g. A. Gabršček). — „V *veliki petek* ne smemo orati, — takrat je zemlja mrtva.“ (Središče na Štaj. („Črtice“ 147).

Na *veliki petek* polagajo v Goriči vasi (pri Ribnici) in v Ajbeljnu (pri Banjiloki na Dolenjskem) govedom, a zlasti kravam zjutraj pred solncem ali na tešče tako zvani „živinski“ ali „kravji žegen“ t. j. mačic, osmukanih s posvečenih cvetnonedeljskih šib⁴⁾ zato, da ne bi mogla živini na paši naškoditi zverina. (Po ustnem poročilu).

V Suhorju (pri isti Banjiloki) osmukajo pa in dajo govedom „mačic“ na *veliki četrtek* zvečer, a na *veliki petek* v jutro jim dajejo óni „brštan“⁵⁾, s katerim je bila na cvetno nedeljo „butara“ pri blagoslovu ovita. (P. u. p.)

V Strugah (pri Ribnici) ne delajo *veliki petek* in *veliko soboto* sè živino po stari navadi. (P. u. p.⁶⁾)

Čehoslovanske. Na *veliki petek* suče se *vzhajajoče solnce* kakor *mlinarški gornjak* (č. běhoun, n. Laufer, t. j. gorenji kamen)

¹⁾ *Veliki četrtek* pride na vrsto za *velikim petkom*.

²⁾ *Potapljanje* je tudi *kópanje*.

³⁾ O teh šibah na drobno kesneje v predelu: „Cvetna nedelja,“ ki pride tu na vrsto stoprav za *velikim četrtkom*, a le-ta za *velikim petkom*.

⁴⁾ Prim. srb. „brstan“ ali „brštan“ = bršljan (Ephedra, hedera helix).

⁵⁾ Tako posvešujejo nekateri Slovenci in Bolgari ves *božični čas* t. j. po starem od prvega do tretjega božiča (sv. 3 kraljev). Gl. „Letopis“ 1886; 94.

okoli sebe. (Čém. 1855; 332). To ni nič drugega nego *velikonočni* „solnčni ples“ prenesen na *veliki petek*

Kedar se na *veliki petek* v cerkvi čita trpljenje (č. „utrpení“), tedaj so vsi zakladi odkriti. (Čém. 1853; 493.¹⁾ *Kdor se ta dan pred solncem trikrat v reki potone* („potopi“) in izmoli *sedem očenašev*²⁾ itd., izgubi sráb t. j. garje. (Ondi, 494.³⁾

Pred solncem operejo Čehi tudi krave in konje z vodo iz treh vodnatih studencev („ze tři pramenitých studnic“), da jih ne bi muhe pikale in jim ne naškodila bolezen. (Ondi.) Prim. zarad konj tudi „Květy“ 1846: str. 294; pri Grohm 45).

Na Moravskem hodijo ljudje na *veliki petek* pred solncem na tekoče vode ter se umivajo misleč, da jih ne bodo potlej vse leto bolele ni oči, niti glava, tudi rane si izpirajo.⁴⁾ V Trebiču samo še stare ženske; mlade več — nimajo te vere. (P. u. p. I. 1887).

Imenitna češka vraža o *velikem petku* je tudi ta, da tékajo o polnoči med njim in *veliko soboto* ljudje nekod po vrtil kričéč: rodite drevesa;⁵⁾ če ne posekamo vas!“ Pri tém obeeže vsak drevó s povreslom, da bi obrodilo obilo. (Čém. 1853. 494). Nekod Čehi samo stresajo drevje to noč pred solncem v isti namen. Grohm. 45 285). Obi načina sta tudi *božična*. (Prim. „Letop.“ 1885; 180—182.) Prvi je podoben na pol srbskemu, a na pol poljskemu itd.⁶⁾

Po nemški vraži ima tako zvana „tiha voda“, („stilles Wasser“), ki jo človek na *veliki petek* pred solncem „molčé“ in „negovorjen“ zajme iz tekoče vode, — tako moč kakor *velikonočna* (W. II. 72.) Kdor se s tako vodo opere, ne prime se ga kóžna bolezen, in ako se ž njo poskropi soba, izgine iz nje mrčes. (Grohm. 44).

Iz kurjih jajec, na *veliki petek* iznesenih, ne bode nikdar zaprtka; taka jajca osrečujejo pri igri, čuvajo človeka plazov (Lavinien, Tir.) ter storé, da je óni kateri jih sne, silo močán. (W. II. 72.)

Gorjé pa ónemu detetu, katero se je rodilo na *veliki petek*; kajti obesi se v poznejših letih — po čehonemški vraži (Grohm. 106.⁷⁾ — Domisli se prvega „vélikega petka“, pa ti ne bode treba dolgo ugibati uzroka tej národní véri.

¹⁾ Nemec veli: „Na véliki petek solnčijo se zakladi. (Am Charfreitag sonnen sich die Schätze“). W. II. 72. Prim. „Letop.“ 1885; 170 (3. r.) božično, ki je bistveno ista.

²⁾ Krščanski dodatek.

³⁾ Prim. tudi Grohm. 45 (289 in 290):

⁴⁾ Prim. gledé Čehov „Čém.“ 1853; 493 (5. razst.).

⁵⁾ Uprav: „važte se stromy (vežite se drevesa)!”

⁶⁾ Moravski Vlahi ponavljajo svoj božični način *veliko soboto* o „gloriji“, pa po češki šegi. Letop. 1885, 180 in „Osv.“ 1880, I. 457

⁷⁾ „Táko dete umre ‚silovite s art‘, pravijo z drugimi besedami Čehi (sredi Nemcev) po Krkonoših (Riesengebirge), zato žaluje vsa rodovina, ako se ji porodi kako deté na véliki petek. (Grohm. ondi).

Tudi konje perejo ali kopljejo **Nemci** (zlasti Čehonemci) na veliki petek tako, kakor na *veliko noč*. (W. II; 72); pri Grohm 46 (292) s tem dodatkom, da se morajo konji v kópelji goniti *navzgor* (proti strugi).

Srbska (iz Sarajeva): „Na *veliki petek* valja uvaniti prezore obojiti (pobarvati) nekoliko *jaja* i na svakom načiniti krst (križ) voskom. Ovim se jajima mora svaki ukućanim na vaskrs najpre „omrsiti.“ „Glasn. srps.“ 37; 112 (brez uzroka‘).

Rusi pravijo, da so vrabci, (ki so se z Judežem vred uže na veliki četrtek veselili njegove izdaje), . . ko je bil Odrešitelj križan, prinašali na *veliki petek* čavle, lastavice pa odnašale. Zato imajo vrabci noge še dandanes nevidno zvezane, tako da ne morejo hoditi, nego samo skačejo. (Prim. „B. Kal.“ 112).

Tü bodi vtreseno, da s Srbi in Malorusi vred („Letop.“ 1885; 136 in 137) tudi **Rusi** (razkolkniki) verujejo v tako zvanih „**12 veliki petkov**“ (postnih). Načela ali vraže se do malega strinjajo z maloruskimi. (Prim. Buslajev: „Russkaja národnaja poezija.“ Sktptbg. 1861; 305).

Slovensko „vremensko prerokovanje“: „Če gre *veliki petek* dež, pomenja to — nerodovitno leto.“ (Na Dolenjskem. L. Podgoriški: „Slov. Glasn.“ 1862; str. 368). — „Če ta dan dežuje, potlej je iz vsake moke dober sok.“ (Motnik. Zap. g. G. Križnik). Ako deží na veliki petek, ne bo tisto leto zemlja dežja nikoli sita. (Vrsno. — Zapis. g. A. Gabršček). Ako na veliki petek deží, bode sušno leto. (Pavlovci in Kremberg na Štaj. „Črtic“ 147). — Če na veliki petek deží, celo leto deževalo ne bóde. (Pri sv. Tomažu. Ondi). „Če je ta dan dež, potlej ga celo leto manjka.“ (Rož. Zapis. K. Pečnik). Prim. tudi „Slovan“ t. l. na 285. str.

Nemško: „Regen am Charfreitag macht die Erde im Jahre nicht satt.“ To je isto prerokovanje, ki rabi tudi za *veliko noč* (str. 142) t. j. „če na *veliki petek* deží, vse leto zemlja sita ni.

Vélíki četrtek.

Da je bil „*veliki četrtek*“ poganskim Rimljanom *veliki dan Jovu* posvečen („magnus dies Jovis“¹⁾), sodimo po tém, ker ga je cerkev sama imenovala najprej latinski; „viridis dies Jovis“ (Jovov zeleni dan), pa tudi, „dies viridium“²⁾

¹⁾ Jov (Jupiter), poganskim Rimljanom najvišji bog, (gromovnik, kar je bil poganskim Slovanom Perun). Jovu je bil posvečen tudi četrtek (dies Jovis) v tednu. Prim. „Letop.“ 1885; 142.

²⁾ Zato mu pravijo Čehi poleg: „veliký čtvrtek“, tudi: „zelený čtvrtek.“ („B. Kal.“ 110). Drugi Slovani (vsak malo po svoje) zovejo ga pa z nami vred samo: „*veliki četrtek*“, stal-srb. „*veliké četrteku*“; samo vel.-rus.: čistij četverg“ (Afan III. 699).

Po cerkveni (poznejši) razlági znači „dies viridium“: zelenih t. j. spokorjenih (grešnikov) dan. V stari krščanski dobi izganjali so namreč (nespokorjene) grešnike na pepelnično sredo iz cerkve; na veliki četrtek je pa vladika (škof) spokorjence vodil zopet v cerkev. („B. Kal.“ 113).

Slovenske. Mladi in stari obojega spola (vendar bolj ženske) umivajo se na veliki četrtek, *kedar in dokler zvoní, zato da ne bodo lišajevi.*“ (Metl., Rosavnice. Zapis. brat Anton).

Po navadi pravijo pri nas, da odbajajo ondaj zvôni (ali da gredó takrat zvonovi) v Rim; vračajo se pa *veliko soboto* ter se oglašajo zopet o „gloriji“. ¹⁾

Ondaj se nekoč začenja, nekoč pa ponavlja táko ali drugačno *umivanje* iz istega ali pa kakega drugega uzroka, kar uže vemo.

Da se umivajo Slovenci po **Goriškem** na veliki četrtek (in na „veliko soboto“) celó v cerkvi, priobčili smo z uzrokom vred uže na 129 str.

Kdor si nabere kopriv na veliki četrtek in jih dne pod streho, ta ostane obvarovan gromske strele.“ (Med Muro in Dravo „Črtice“ 32.²⁾)

V Motniku so nekđaj na veliki četrtek jedli koprive v kaši. (Zapis. g. G. Križnik brez uzroka). Koprive rabijo na Češkem tudi zoper čare. (Grohm 139).

Češke: Kakor na *velikonočno nedeljo* pred solncem, tako hodijo Čehi nekoč na *veliki četrtek* pred solncem na kako *tekočo vodo* (ali tudi k ribniku) najprej umivat se, nato pa na kako goro (ali tudi na zazkrižje) gledat, kako vzhajajoče solnce trikrat poskoči od veselja ta dan. („Festkal.“ 1864; 119 in 120; prim. tu na 132. str.

Isto ³⁾ poroča o živini „Časop. česk. mus.“, 1853; 493 s tem dodatkom: „Tudi v vodnjak vržejo košček meda, *da ne bi bilo v njem nikake nesnage, čiste, dobre vode pa obilo.* (Prim. tudi „B. Kal.“ 111. Ondi čitaš i to, da jedó („jídávají“) Čehi po vaséh v četrtek i kašo z medom. Neokd pa jedó Čehi samo na *veliki četrtek* najprej sami takega (z medom — pomazanega) hleba, a *potém* ga dajo po nekoliko koscev tudi živini, *zato da ne bi naškodilo nič strupenega ni ljudem ni živini.* („Festkal.“ 1864; 120).

To je obnovljena *novoletna* (božična in velikonočna) šega z dodanim medom, kateremu se prisvaja tu ista bajevna moč, kot božičnemu oziroma velikonočnemu kruhu.

Meda so pogani dajali v usta novorojenemu detetu, potlej ga ni smel več nikdo izpoložiti. (Grohm 107, „B. Kal.“ 111).

¹⁾ Na Danaju pravijo (priprosti ljudje) otrokom, da zvonovi na veliki četrtek po zadnjem „velikem zvonjenju“ létajo v Rim ter ostajajo tam do „ustajenja“.

²⁾ Strinja se z nemško vražo. W. II. 71 (85), in 97 (128).

³⁾ Kar piše „o živini in o velikem četrtku na Češkem“ „Reinsb.-D.“

Pozneje so pa začeli priprosti ljudje medu prisvajati moč, da sladi človeku življenje ter ga brani mnogim neprijetnostim, (katere bi mu življenje grenile ali celo končale), ako zaužije namreč te sladke preblazene piče v kaki posebni dobi (zlasti o *novem letu* pred solncem¹⁾ o božiču, prvotnem *novem letu*, oziroma na badnik²⁾ ali *veliki četrtek* (najbolje natešče³⁾). Posnemaje *božično* oziroma *velikonočno* šego, dajo pa praznoverci kruha (zdaj z medom namazanega) i „ljubi“ živini ter ga mečejo tudi v studence ali vodnjake; rabijo tudi še v druge namene.

Pri **Nemcih** je bila nekaj taka vera, da kdor ne zaužije na *veliki četrtek* deveterih zeli⁴⁾ in meda, ta se premeni v vola ali pa v zajca. (W. Mannh „Germ. Myth.“ Berl. 1858; „B. Kal.“ 110). Sedanja nemška vraža pa žuga Nemcem takó, da dobí „oslovsko ušesa“ vsak, kateri ne zaužije na *veliki četrtek* nikake zelenjave⁵⁾, zlasti drobnjaka (*allium Schoenoprasum*, *Schnittlauch*), četudi v jajčnik (*Eierkuchen*) umésenega; posebno mora pa vsak Nемец zaužiti tudi meda, — ki pravijo, da rosi na cvetice z nebes in da je nekaka „božanstvena jed“. (M. Mannh. 412. i. d. pri W II. 71).

Čehonemška: Prevleci na *veliki četrtek* vrvco skozi *med*, obveži ž njo še pred solncem kako drvo na svojem vrtu, pa bodeš imel obilo sadja to leto. (Grohm 232). Kdo se ne spominja pri tem nehoté poresel *božičnih* oziroma *novoletnih* (oziroma *staroletnih* in *velikonočnih*, — pa brez meda)? Prim. „Letop.“ 1885; 181 in tu na 155 str., 5. razst. in 6. op.

(*Veliki četrtek* nameščuje tu veliko noč).

V Češki Lipi (Böhm. Leipa), jako ponemčnem mestu, dajo na *vel četrtek* psom po košček žemlje, z medom namazane, zato da ne bi stekli („Festkal.“ 1764; 121).

Vsakomu detetu, katero se porodi na *veliki četrtek*, odseče „nemška vraža“ (naposled) brez milosti glavo na morišču.⁶⁾

Ruski kmetje („krestjane“) hodijo na *veliki četrtek* k luk-

¹⁾ Čit. podatek o rimskih kolednikih 1886; 72.

²⁾ Spomni se slovanske „kutije“, pšenice, kuhane na medu itd („Letopis“ 1886; 62. Prim. tudi „B. Kal.“ 17—18).

³⁾ „Festkal.“ aus Böhm. 1864; 120.

⁴⁾ Tudi „*božična*“ (1886; 66. W II; 65 §. 78); samo da so se „devetere jedi“ tu izpremenile v „devetere zeli“. Prim. naslednjo opazko ter pomni, da se tudi „9“ šteje med „sveta“ (poganska) števila. W II. 87.

⁵⁾ Po naših mislih samo zato, ker pravijo (s Čehi vred) tudi Nemci *velikemu četrtku zeleni četrtek*: „Gründonnerstag“ (po starem: „Donnerstag der grüne“, kar je isto). Lahko da je iz istega uzroka bila kedaj ta vera (da se mora tega dne snesti kaj *zelenega*) tudi pri Čehoslovanih, a ne pri (vseh) Slovanih, kakor bi utegnil kdo soditi po „B. Kal.“, 110.

⁶⁾ Kinder, an diesem Tage geboren, sterben auf dem Blutgerüst“ (W. II. 72) Dete, katero se porodi na *veliki petek*, mora se pa „po nemški vraži“ samo obesiti v poznejših letih. (str. 155; 8. r.).

njam v prebitem ledu („na prorubi“) ter kličejo „Vesno“ (spomlad), a po staroverski ponočni službi božji („poslě vsenošćnago stojanja“) prinašajo iz cerkve goreče voščene sveče in prižigajo ž njim razpela („kresty“) na hišnih vratih in bliznjakih ali stropih („potolkah“), zato da bi odgnali zle duhe. Ta vélikotedenjska („strasnjaja“) svéča odvrača — če se prižge ob hudem vremenu, tudi strelo od hiše itd. itd. (Afan. III. 699).

Posebno (res pogansko) navado imajo Poljaki na Kujavah: na véliki četrtek opoganijo t. j. ponesnažijo namreč ljudem hišna vrata in okna s pepelom, gnojem, blatom itd. (O. Kolb. „Lud“ III; 214 — brez uzroka).

Po naših mislih premaknila se je ta nelepa navada od tolstega (debelega) četrтка, ki se zove nemški „feister“, a po starem tudi „schmutziger Donnerstag“, fr. „le jeudi gras, it. „giovedì grasso.“ („B. Kal.“ 79).

Ko se véliki teden vršé molitve ali večernice¹⁾ in se pred oltarjem da znamenje s šibicami, zasliši se pred cerkvijo strašen šum ali ropot: dečki klepečejo ali ropočejo s svojimi klepetci ali klepetali²⁾, — regljajo³⁾, ragljajo (v Ljubljani) ali drdrajo⁴⁾ se svojimi regalkami⁵⁾, regetuljami⁶⁾, ragljami (v Ljubljani), drdralkami⁷⁾, ropotuljami⁸⁾ ali kar znači isto: z brlivkami⁹⁾.

Na Kranjskem se pravi, da „Boga strašijo“, t. j. da posnemajo ropotanje in vpitje judovsko Na Kobaridskem in na Krasu je to „znamenje Kristove smrti in vpitja Judov.“ (Zapis. g. A. Gabršček).

Da to ni nikaka vraža, tega nam ni treba praviti. Spominja nas pa vendar to drdranje, kako so pogani, pa i novi praznoverski kristijani in še njihovi otroci in otrok otroci . . . pred vélikimi prazniki — strahovito ropotaje z raznim orodjem — preganjali zle duhe in takó h krati oznanjali iste praznike, dokler ni bilo namreč še zvonov.

Ti so izpodnesli tudi véliko (cerkveno) drdralko¹⁰⁾, ki jo slišimo samo še véliki teden — s zvonika.¹¹⁾

Nemško ljudstvo (na Švaleskem) misli pa še dandanes, da se zli duhi preganjajo tudi s zvonjenjem, ter pravi zato božičnemu (svetovečernemu) zvonjenju: „zvonjenje na strah“ (Schreckläuten). „Illustr. Welt“ 1885; str. 220.

¹⁾ Vespere ali lamentacije; nem. „Pumpermetten“ (pumpen: ropotati).

²⁾ Klepetec, tea (m.) v Metl. itd.; „klepetalo“ (na Kobaridsk.) = ropotec (Klapper).

³⁾ Ratschen, Schnarren.

⁴⁾ Na Kobaridskem brlivka, namesto: brnivka (brnim, brnėti, summen, schnurren, schnarren).

⁵⁾ Ker se na Dunaju zbog prevelikih predmestij ne sliši cerkvena drdralka s zvonika povsod, hodili so véliki teden do zadnje dobe dečki po predmestjih o pol dne in o Zdravi Mariji drdrat od hiše do hiše (ter dobivali za to v vsaki hiši kakšen darek). Gl. tudi Lippert 615.

Nemcem je **vélíki teden** sploh nesrečen, zato se ne sme človek ta teden ni seliti, ni zadávati vnovič.¹⁾ Nesrečni bodo otroci, ta teden kršчени. Še prati ne smejo ljudje, ni perila razobešati pod milim nebom, ni gnoja voziti, ni tkati, ni kovati, ni tesati po nekaterih **nemških krajih** . . . (W. II. 70–71).-

Med **Slovenci** in drugimi **Slovani** nismo mogli do zdaj zaslediti takih vraž.

Cvetna nedelja.

Stsl. ВѢРЬБНИЦА vrbnica, **bolg.** cvětnica ali vrbnica; **r.** „verbnajâ“ ali verbnoje voskresenje; **mr.** (v Galiciji) „cvětnaja nedělja“ (ě = i); **hrv.** „cvjetna“ ali „cvjetnica“ (tudi „cvjetna ned[el]elja“, ki pa znači Srbom samo „cvetni teden“); **srb.** „cvijeti“ ali „cveti“ (f. pl.); **č.** květná neděle ali květnice; **p.** „Niedziela kwietna“ ali „palmowa“; **srb.-luž.** bóvoňčna něžžela“.

Dasi je cvetna nedelja krščanski svetek od nekdanj, pa se je prijel tega praznika vendar mnogo poganskih vraž.

Koroški Slovenci pravijo: „Kdor pred *cvetno nedeljo* bos hodi, tega kača pikne.“ (Rož. Zapis. K. Pečnik).

Tako tudi **štaj. Slovenci** („Črtice“ 116).

Kranjski Slovenci („Beli Kranjci“ okoli Metlike) devajo, oziroma devali so poprej v butare,²⁾ ki jih nosijo to nedeljo z drugimi **Slovenci**, **Slovani** in **Neslovani** (krščani) vred v cerkev k blagoslovu te stvari: a) enoletno *lesko*³⁾ (s to se živina prvič na pašo izrene); b) lesen „krčel“⁴⁾ brez „gožke“, za srečno vožnjo in oratev; c) *drenek* (drenka šest šib⁵⁾) za trám v hlev; d) *brš-*

¹⁾ „Weder Wohnung noch Dienst wechseln.“

²⁾ Štaj. Slovenci zovejo nekod tako „butaro“ takó, kakor vèlikonočni „opresni“ kruh ali „opresnik“, namreč: „presmec“ ali „bresmec“; po Murku tudi „prezmec“ ali „brezmec“; drugod pa žegen . . . („Črtice“ 116); a **kor. Slovenci** pravijo butari po Gutsm: „presenec“ (po Mikl. lex. 747 in 511: „prēsens“ = opresnik). Tako znači po Pot. „gbanica“ t. j. „gibanica“ povitico ali potico; Gorenjcem tudi isto „butaro“. (Gutsm. gl. pri Cig. p. b. „Palmbusch“). — V Rožu zovejo butaro: „prajtelj, teljna“. To ti je uprav „porajtelj“; belokr. „ratel, -tla, prim. „ratlati, poratlati voz, (po Jan.-Kl. „poretlati): fest zusammenbinden, zusammenschürren. Gl. tudi Cigal.: „Reitel“ (m.) pa „reiteln“ in v „Letop.“ 1880; 179; rákla (namesto: „ratla“, f. — ratel. m.) — Pis.

³⁾ Po Tuš. „Rastl.“²⁾; navadna leska (corylus avellana, gemeine Haselnuss).

⁴⁾ Krčel (e in l oba čista), krčēla, m., lesen klin pri plugu = grēdeljnik, nem. Grendelnagel; slovenski tudi *kurelj rija* itd. („Letop.“ 1882/3; 210). Prim. tudi pri Vuku in Filipoviću: „krčalo“; pri Murku in Jan. Kl.: kërčalo = krčalo. — Pis.

⁵⁾ „Drenek“ ali po Tušku „Bot.“, dren, v „Rastl.“²⁾ pa: „rumeni dren“ (cornus mas, Hartriegel), po Pok. 1869; 57: „der gelbblühende Hornstrauch oder Hartriegel.“

*lin*¹⁾; e) „*oljko*“ za trám ali kam v lišo (sobo); f) „*brinje*“ za kajenje po sobah in hlevih. (Zapis. brat Anton); g) nekateri devajo v butaro tudi „*mačikovino*“ z „*mačicami*“²⁾ s katerimi v hlevu pokadijo, in to ne samo v Metliki, nego i po vsi okolici brez razločka. (Zapis. brat Anton l. 1887.).

O bajevni moči *brinja* ali *brine* slišali smo uže na str. 104. Pa tudi nekaterim drugim rastlinam, katere se devajo še dandanes v „butaro“ ali „*presmec*“ itd. — na drobno jih mislimo popisati stoprav v predelu „o bajilih“ — prisvajali so pogani in poznejši praznovérski kristijani *bajevno* ali *čarovno* moč, a kristijani jo prisodili — *cerkvenemu blagoslovu* kot prvotne moči „*pojačilu*“.

Na Lokvici pa zatikajo *leskove* šibe (po tri) na prvi paši v grm, „*da ostane živina na paši skup*“. (Zapis. brat Anton). — Za mojih mladih let privezovali so Bele Kranjce (okoli Metlike) na butaro, sôseb na *brino* tudi orehov in jabolk, bodi si samo zarad „*lepšega*“, bodi si iz kakega drugega neznanega mi uzroka.³⁾

Drenka mečejo po vaseh okoli Metlike navadno, v Metliki, „kdo kdo“ na *ogenj*, *keedar grmi* t. j. *keedar* se je bati nevihte, sôseb toče ali strele. Na Lokvici so prej „na oblak“ streljali; zato je Lokvički *cerkvenik* prihajal z veliko butaro *drenka* v Metliko (k blagoslovu), *da je ž njim vselej podkuril za streljanje „na oblak*“. (Zapisal brat Anton).

V Suhorju (pri Banjiloki) kurijo s posvečenim „*lesom*“ o taki priliki na kakem *razkrižju*. (P. u. p.); uzrok, zakaj na razkrižju, ljudem neznan. Naši čitatelji ga zvedó o drugi priliki.

V Dobrépoljah se v butaro devajo 1. po tri *leskove* šibice „*obletnice*“ iz enega grma⁴⁾; 2. „*mačičevina*“⁵⁾; 3. „*drobutovina*“ (pravotno: *dobrovitovina*⁶⁾); 4. *drenek*; 5. *brinje*; 6. „*križevavec*“? („trava kakor nit“); 7. *váruh* (izr. *várh*, m.), zeleno perje po tolarju ši roko⁷⁾; 8. *brštin* (P. u. p.).

¹⁾ Po Tušku: bršljan (*hedera helix*, Epheu); po Gorenjskem pravijo nekateri tudi: „bršlen,—êna.“ (Gl. dalje str. 162; 2. razst. p. b. Motnik).

²⁾ Nekateri Dolenjci ji pravijo tudi „*mačičevina*.“ To je po Tušk. „*Rastl.*“ iva (*salix caprea*, Sahlweide).

³⁾ To je menda nehalo kesneje zato, ker so objestni dečaki na potu domóv — deklíčem dostikrat potrgali take stvari. Temu blagoslovu (na cvetno nedeljo) velijo: „*moški*“, onemu na veliko soboto pa „*ženski žegen*“. (Zapis. brat Ant.).

⁴⁾ Tako tudi v Semiču in v Zagorici po 3 „*leskove obletnice*“ iz enega grma. Uzrok onodóv neznan. (P. u. p.).

⁵⁾ Prim. na tej str. 2. op.

⁶⁾ Po Fr. Erjavcu („*Letop.*“ 1879; 119): „*Viburnum Lantana*“ (po rusko nem. bot.: „*wolliger Schneeball*“ ali „*Schlingbaum*“); po Tušk. „*Bot.*“ 137 je pa „*meduljevina*“ = *Viburnum Lantana*; „*brogovita*“ (pravotno: „*dobrovita*“) je pa po Tušk. „*Bot.*“ 137 in „*Rastl.*“ 100. = *Viburnum opulus*, *Schneeball* (v 1. izd. „*gemeiner Schneeball*“). — J. N.

⁷⁾ Menda „*virh*“, ki rabi tudi novomeškím okoličanom. Gl. str. 162; 3. r.

Tudi v Ratju (pri Žužemberku) morajo biti v butarah po tri *leskove šibe*¹ obletnice iz ene „grmade“, in sicer zato, da ostaja skupaj vsa živina, ki se goni potlej s temi šibami na pašo ter udarijo s tako lesko (ki mora v Ratju imeti tudi 3 „pečke“ na na vrhu), vsako živinče po trikrat, predno žen-o v spomladi prvič na pašo). Udarijo pa vsako živinče tudi zato, da mu ne bi moglo „nič“ naškoditi na paši, (tedaj ni čara, ni divja zver, ni strupena kača, ni strupeno zelišče.) Po ustn. por.

V Motniku, (kder nosijo butare k blagoslovu otroci in pastirji), narejena je butara sešebno iz trojih: *leskovih, drenovih* in *drobovetovih* (t. j. *dobrovitovih*¹) šib. Nekdaj so bile dolge po več „metrov“, tako da so segale cerkvi do oboka. Da se ni preveč šibila taka butara, vdrelana je bila po sredi suha dolga ranta. — „Olepotičijo“ pa butaro z *drenovim* cvetjem, „*bršlenom, zeleniko* (pušpanom²) in *božjim lesom*, ki ima tudi po zimi zeleno perje.³) Vrh je pa iz *brinja*. Z brinjem, (ko butare prinesó domov) pokadé samo po hiši (v hlevu ne zarad ognja); z *blagoslovenim lesom* pa med letom o hudi uri. „In ko smo živino prvokrat gnali na pašo, vzeli smo blagoslovljene šibe; pa tudi o večih praznikih.“ (Zap. g. Križnik l. 1887).

V Ljubljani devajo v butaro: 1. jelšo; 2. oljko; 3. vrbove (ivove) šibe z *mačicami*; 4. tudi božji les (gl. 3. op. na tej str.) in 5. resje. (Zapis. g. Jos. Kušar); po *novomeški* okolici: 1. *mačice*, 2. „virh“ (po Tušku: „*virh*“ ali kopitnik, *asarum europaeum*, Haselwurz); 3. tudi jabolka in 4. suhe češplje; (zapis. g. Papež); — pri Sv. Lenartu na Gorenjskem pa največ ive z *mačicami*. (Zapis. g. Jos. Kržišnik).

Če se na *cvetno nedeljo* med drugi les, ki se nese k blagoslovu, vtákne tudi *bezgova palica*, in se ž njo na *veliki četrtek* zarana (pred solncem) močno udari po „hišni opaži“, po vratih ali po „leseni strehi“, brani to kačam k hiši; kajti *doklér je segel glas, prek tiste meje ne more nobena kača*. (Črni vrh pri Idriji. Zapis. vč. g. Domicelj).

Na Dolenjskem (okoli Lašč, Ribnice, Žužemberka itd.) osmukajo pa na *cvetno nedeljo* po veliki maši doma brez zamude „*mačice*“ z blagoslovljenih šib ter jih dadó živini, — v Ratju zato, ker je . . „žegen“; — v Zagorici pa (z *bršlinom* vred) zato, da *bode živina hitra in zdrava*. Torej hité tudi ljudje iz cerkve s posvečenim „lesom“ domóv. „Kdor prihiti prvi domóv, ónega živina bode najurnejša.“ (Dobrépolje. Po ustn. por.).

¹) Prim. besedo „dobrovitovina“ ali „dobrovita“ (str. 161; 6. r.).

²) Po Tušk „Rastl.“ 142. *Buxus sempervivus*, i mmergrüner Buxbaum.

³) „Božji lés“, štaj.-slov. „božji *tésec*“, po Tušk. „Bot.“ 153: božje *drevce* (*illex aquifolium*, *Stechpalme*, po domače „*Schradl*“, ki ga devajo v butare“ tudi dolenje-avstr. Nemci, vsaj v Ipuški dolini (Ybbsthal); gl. „Neue illustr. Ztg.“, Wien 1886; str. 511.

Osmukano „mačičevino“ (ivovino) in ves drugi posvečeni les razpostavljajo pa ondod pod streho, zato da ne morejo kače do hiš. (P. u. p. ¹)

Okoli Novega mesta in Trebna se takoj, ko prineso „žegen“ iz cerkve, nasmučejo mačice za živino, da ne dobi sajevca. (Zap. g. Papež). — Pri sv. Lenartu na Gorenjskem dene se butara, prinesena domov, na kako drvo poleg hiše. Na veliki četrtek se vzame doli, ter se osmučejo mačice. Denó se v „črep“, v katerem je oglje, (kakor o božiču); s tem se kadi po hlevu, okolo hiše in po vasi, a naposled pod kakim drevesom. Kadi se med mašo . . (Zap. g. Jos. Kržišnik). — V Ljubljani spravljajo oljkine veje za ogledala, omare in podobe; o hudi uri jih (po nekoliko) zažgo. (Zapisal g. Jos. Kušar). — Tako tudi po Dolenjskem. (Zap. g. Papež). — Pri sv. Lenartu na Gorenjskem mečejo o taki priliki po kake tri posvečene šibe, zlomljene, na ogenj (s posvečeno vodo krope pa okolo hiše. (Zap. g. J. Kržišnik).

Koroški Slovenci v Rožu devajo v butaro („prajtelj“) in pošiljajo k bogoslovu s cvetjem tudi „smolje“ t. j. *brinje* (*juniperus communis*) in *jabolka*. O hudem vremenu zažigajo zato, da ne bi udarila strela (v hišo), na ognjišču tako cvetje, ki pa ne sme goréti, temveč samo tléti. (Zap. K. Pečnik).

Goriški Slovenci (na Kobaridskem) devajo v zvezek *oljke* in *lavorike* („lombarja“), tudi po več vrst šib za živino in otroke. Šib se dene toliko vrst, kolikor je živine v hlevu; a glavna je *brina*, ki ji pravijo „brdebitka“, menda „*juniperus sabina*“.²) Ko pa živino poženo iz hleva, udarijo na lahko žival z ónimi blagoslovljenimi šibami, (a molijo tudi). — Tiste šibe mora pastir nositi sabo na pašo dotlé, dokler so še za rabo. (Zapisal g. A. Gabršček).

Na Krasu stavljajo te *oljke* na vsaka vrata po šibico, „da bóde Bog varoval (to), kar je sploh notri“. (Zap. isti).

Pri **štaj. Slovencih** (na Tepanjem vrhu blizu Konjíc) deva se v „žegen“, to je v butaro k *oljčevini* in vrbi „ivi“ (*mačicam*) tudi *dren*, *hudobika*³) in *božji lesec*,⁴) ki ga hranijo

¹) Tudi Kočevarji spravijo osmukane šibe pod streho, in to do Kresa, pa ne za „kres“ (ogelj), nego za na polje, ki ga hodijo pred kresnim večerom tudi kropit. (Gótnica, Gótenitz. P. u. p.).

²) „Brdebitka“ bode namesto: „dobrovitka“, — kakor pravijo v Vrsnem in na Lijku „brnebit“, t. j. brnebito. v Krnu (na Tolm.) pa „brogovita“ in „drgovita“, oboje namesto: „dobrovita“. *Viburnum Lantana*. Gl. „Letop.“ 1879; 119 p. b.: „brogovita“ ki pa znači po Tušk. „Rastl.“ 100: *viburnum opulus* („Schneeball“) = „kozja pogačica“. Prim. tudi tà 6. opazko na 161 str. — J. N.

³) Štaj. Slovencem (v Pohorju) je *hudobika* = *Viburnum Lantana*. „Letop.“ 1882/3; 289.

⁴) Gl. 3 op. na 162. str.

do drugega leta in podkurijo ž njim, kedar pekó jestvine („žegen“) za veliko noč. Božji lésec je tam sploh „sveto drevesce“, ki ga ne sme nihče izrovati; tudi pazijo, da se ga ne dotakne živina. (Priobčil vč. gosp. dr. M. Nápotnik na Dunaju). Prim. tudi „Črtice“ 116.

Na Kozjaku (pri Mariboru) shranijo se cvetnonedeljske šibe; pred *sv. 3 kralji* delajo se iz njih mali „križeci“ (sic), in pri vsakih vratih, vsakem oknu in vsakem studentu vtakne se po eden, „da hudi duh izgubi oblast nad temi stvarmi“. Ostali les se pa zažge ob hudi uri, da toča ne pobije, in kar ga še ostane, zažge se, kedar se kuri za presmec (vélikonočni beli kruh), ki ga mesijo, da ga nesó k blagoslovu.“ (Zap. g. Pipuš). Prim. „Lj. Zvon“ t. l. str. 465. ali tu 1. dodatek na str. 167.

V Pavlovcih zakurijo, kedar se bliža nevihta ter začne grmeti, „na kameni“ ogenj iz tistega lesa, ki je bil na cvetno nedeljo v „presmecu“ blagoslovljen, zato da ne treskne. („Kres“ 1882 str. 220).

Tudi **Hrvati** čuvajo blagoslovljene šibe in vejice („grančice“) cvetnonedeljske doma, — v Slavoniji zato da ne udari v hišo strela („grom“), Ilić 121; na Hrvatskem pa v hišah in blevih, da se odvrne od njih vsako zlo. (Starè: „Die Kroaten in Kroatien“ 121. ¹)

Pri **Srbih** vstajajo devojke to nedeljo zarana, da bi si nanosile čarovne vode . . . („B. Kal.“ 107).

Malorusi (ukrajinski), mladi in stari, tepežkajo ali otepajo se na *cvetno nedeljo*. (Ondi.).

Rusi in **Čehi** gonijo krave prvič na pašo s posvečenimi šibami cvetnonedeljskimi, zato da bi dajale več mleka („Slovanský Sborn“ 1884; 197).

Češke gospodinje izganjajo na cvetno nedeljo s takimi šibami: *vrbovimi* (ivovimi), *brezovimi* itd. krave iz hleva navzad (č. „po zpátku“) t. j. sè zadnjim koncem naprej. Čehi pravijo cvetni nedelji tudi „kravje proščenje“ ali žegnanje („kravské hody“) „B. Kal.“ 197. Prim. slovenski „živinski“ ali „kravji žegen“ (154 in 162; 5. r.).

Zakaj izganjajo na **Češkem** krave ta dan navzad, tega uzroka pogrešamo v „B. Kal.“ in po drugih knjigah. Zato bodi povedano na kratko, da je to poseben čaroven način, ki spada po naši razdelitvi v drug predel. Tu samo toliko, da „vlačijo“ **Nemci** nekod o *božiču* (na sv. večer) živino navzad iz hleva zato, ker mislijo, da bi jim *pocépale* sicer *najbolje glave do novega leta*. (W. II. 66. ²)

Nekod delajo **Čehi** križce iz *ivovih* šib („mačice“ ³) ter zapičijo na vsak ogel svojega polja po jedno, da bi bil božji blagoslov

¹) Ondi čitaš: „Weidenruthen, Fliederzweige u. dgl.“

²) To staro pogansko (božično) vražo prenesli so tedaj Čehi k novejšemu, krščanskemu svetku ter pomnožili ráčji (rákov) način s krščansko-poganskim nametkom: izganjanjem s posvečenimi šibami.

³) Tudi Čehi jim pravijo takó, namreč: „kočičky“ = mačice.

obilan, („aby bylo hojné boží požehnání“). Druge mačice zatáknejo pa za podobe. (Ččm. 1855; 183). Mislijo, da (samo) s tem občuvajo dom strele in ognja, živino pa vsake nesreče. („Slov. Sbornik“ 1884; 197).

Okoli Hrudima (Chrudim) goltajo ljudje na véliko nedeljo v cerkvi o povzdigovanju po tri „mačice“, zato da ne bi bili mrzlični vse leto. („Festkal.“ 1864; 111).

Tudi Slovaki zatikajo, in to same posvečene „mačice“ („kottátka“) za podobe ter jih mečejo, kedar grmi, po nekoliko na ogenj, misleč, da odérnejo nevihto. (Od sv. Juraja, Burg St. Georg na Ogrsk. p. u. p.).

Moravci zabađajo posvečene šibe na cvetno nedeljo popoldne v njive, zato da ne bi mogle žitu naškoditi ni kobilice, ni toča. (P. u. p.). Nekateri Slovenci delajo tako pred kresnim večerom. (P. u. p.).

Poljaki pravijo, da treba na cvetno nedeljo pogoltniti tri posvečene mačice,¹⁾ da ne dobi človek vse leto mrzlice.²⁾ Povsi Galiciji, tudi v glavnem mestu Levovu itd. (P. u. p.).

Poljak prosták, (na Krakovskem) hrani posvečeno butaro („wyświęconą palmę“) tudi v hiši za kako podobo ter „zabije“ po mladiko v zemljo na vseh štirih oglih svojega ograjenega polja, misleč, da bodo odganjale črne hudournike („chmure gradow“ t. j. „črni tócnati oblak“). O. Kolb. „Lud.“ V. 274.

Primerjaje vražo vraži, vidiš tudi v tem predelu, kako se bistveno strinjajo drugih Slovanov vraže z našimi, pa tudi med sabo.

Skladajo se ž njimi bistveno i nemške; kolikor toliko posebnega imajo pa v vsakem kraju.

Do malega tak les kot Slovani, pošiljajo na cvetno nedeljo k blagoslovu tudi Nemci. Kakor štajerski Slovenci nekd devajo hrena v presmec, tako ga privezujejo dolejnje-avstr. Nemci v Ipuški dolini (Ybbsthal) z jabolkami vred itd. na šibke leske, kakoršnih mora biti v vsaki butari po šest. Najmlajši hlapčički, ki nosijo ondod sami take butare v cerkev, vzdigujejo jih o blagoslovu zdaj k višku, — zdaj jih spuščajo do tal, a zdaj jih obračajo, zato da bi se jih prijel blagoslov poštno in do dobra z vseh strani.³⁾ Čim se vrne hlapčiček s posvečeno butaro domóv obide, najprej sám ž njo trikrat prihišno polje, zato da ne bi mogel kragulj⁴⁾ unašati

¹⁾ Nekateri jih pogoltajo celó po devet na tešče. („Slov. Sborn.“ 1884; 196).

²⁾ Tudi zato, da ne boli človeka vrat. (Ondi).

³⁾ „Damit jede Seite der Buschen ordentlich u. rechtschaffen geweiht werde.“

⁴⁾ Hühnergeier ali Habicht, astur palumbarius. (Erjavec: „Živalstvo“, 3. izd.; 69).

kuér. Naposled pogleda dečko pod nebo in zakriči: „Vlačugar kraguljski ničkoristni! zdaj si pridi po kuro, če moreš.“¹⁾ Potlej obhaja pa hlapčiček zopet polje z gospodarjem (kmetom), ki zapikuje v vsako zemljišče po vejico, *zato da mu ne bi mogla naškoditi ni huda letina* („Misswachs“). A domá zatakne po vejico v hlev, skedenj, klet itd. („Neue illustr. Ztg.“, Wien 1886; str. 511: „Volksbräuche aus d. Ybbsthale“).

To pa sosebno zato, *da ne bi mogle prislediti čarovnice*. Ob hudi uri mečejo jih nekod, zlasti na Bavarskem, tudi na ogenj (Prim. W. II. 134 in 135).

Drugod rabijo i **Nemci** (a posebno **Čehonemci**) posvečene cvetnonedeljske šibe . . . za strelvod („als Blitzableiter“). „Festk. aus Böhm.“ 1864; — 110. „Ueber Land und Meer.“ Wien, 1882; str. 528.

Kakor nekateri **Slovani** (str. 165), tako goltajo („požirajo“) na cvetno nedeljo vsaj po tri posvečene „mačice“ tudi **Nemci** — nekod zato, *da ne bi dobili mrzlice*; nekod zato, *da jih ne bi boleli zobje*; a nekod zato, *da jih ne bi bolet vrat*.²⁾ Nekateri Čehonemci dajó po tri take „mačice“ tudi kravam, *zato da bi dajale obilo in dobrega mleka*. W. II. 134; „Festkalender“ 111; „Vernaleken“ 313, 15).

Tudi nekateri stari Dunajčani in stari ljudje okoli Dunaja, zlasti stare ženske, zauživajo na cvetno nedeljo, čim prinesó posvečene butare domóv, . . . (nekod na tešče) po tri „mačice“; Dunajčani ne vedó več, čemu; okoličani (v Pressbaum-u, Dombachu itd.) pa zato, *da jih ne vgrizne stekel pes, pa tudi zato, da ne trešči va-nje to leto*. V hišni vodnjak mečejo (isti okoličani) tudi po tri „mačice“ zato, *da ne trešči ni v hišo, ni va-ny*.

Tožila nam se je l. 1885. stara okoličanka iz Pressbauma, da njene hčerke, (ki hodijo v šolo), nečejo več tako, kot ona — goltati „posvečenih mačic“, izgovarja se, da jim niso v slast.³⁾

Priobčiti smemo po pisemenih poročilih, da peša — hvala Bogu — po malem vraža tudi med slovenskim mladim zarodom. Gledé *mačic* poroča nam s a m g. Pipuš, da je slišal med **slovenskim** ljudstvom na Kozjaku (pri Mariboru), *da je dobro, katero (tako) mačico na tešče pojesti*; videl pa ni tega nikdar. Iz več drugih krajev **slovenskih**: gorenjskih in dolenjskih (kranjskih) odgovarjalo nam se je . . . z „molkom“ ali pa izréčnim „zanikovanjem“. (Beli Kranjci okoli Metlike jih ne dajejo ni živini. Zapis. brat Anton).

¹⁾ „Lumpengeier miserabler! jetzt hol' dir eine Henn', wann du magst“ (= wenn du vermagst. J. N.). Trd Slovenec rekel bi menda rajši: „Grdoba ali mrcina kraguljska.“ itd.

²⁾ Prim. poljsko v 2. op. na 165. str.

³⁾ „Dass sie ihnen nicht schmecken.“

Nemci (Švabi) pravijo: „*Wenn es am Palmsonntag regnet, so gedeihen die jungen Gänse nicht.*“ To je: če na cvetno nedeljo deži, ne redé se mlade gosí. (W. II. 71).

Slovenci (v Motniku) pa: „*Cvetni teden naj se rože sejejo, da bodo lepše cvetele.*“ (Sic). (Zap. g. G. Križnik).

Dodatki.

Na stran 130. (2. razst.): Tudi štaj. **Slovenci** (ob Ložnici) delajo na *vélíko soboto*, in to iz blagoslovljenih lésk cvetno-nedeljskih butar — križce, ki jih nosi gospodar na njive, travnike in gozde, pričvrsti križec ob koncu vsakega zemljišča ter je pokropi z blagoslovljeno vodo.. iz istega uzroka kot **koroški Slovenci**, pa i zato, „*da bi vse to pomnožilo zemlji rodovitost.*“ Jednake, pa zbite križe pribijajo Ložničani o vélikih sobotah radi tudi na razna vrata. (M. Cilenšek. „Lj. Zvon“ t. I. na 464. in 465. str.) Prim. tu str. 164.; 2. r.

Na str. 151. (3. razst.): Na **poljski** način polivajo se o *vélíkonočnih ponedeljkih* in *torkih* tudi sami **nemški** naselniki v Srbiji, to je: v ponedeljek polivajo moški ženske, v torek pa ženske moške. (Priobčil — brez uzroka — letos g. Nikolajević, trgovec iz Majdana v Srbiji.)

Na str. 153. (7. r.): Tudi „brizglje“ rabijo nekod **Poljaki** v ta namen, kakor **Indijani** v Birmi. (P. u. p.)

Na str. 164. (6. r.): **Malorus.** (podoljski) tepežka ali bije družino na *cvetno nedeljo* s posvečeno šibo, govoreč: „*Loza (šiba) b'je, ne ja b'ju — za tyždeň. vetikdeň.*“ (Uzrok neznan. P. u. p.).

Popravki.

Str.	88	vrsta	10.	namesto:	„kolpanjem“	čitaj:	„kópanjem“.
„	96	„	2.	„	„peaprot“	„	„praprot“.
„	102	„	29.	„	„nevezano“	„	„navezano“.
„	104	„	6.	„	„pod“	„	„pred“.
„	108	„	19.	„	„vsak“	„	„svak“.
„	108	v 1. op.	„	„	„105“	„	„107“.
„	111	vrsta	13.	„	„torova 7)	„	„torova 9)“.
„	113	„	18.	„	„uskranjinske	„	„ukrajinske“.
„	114	„	29.	„	„ne“	„	„na“.
„	124	„	4.	„	„Vyskoukal“	„	„Vykoukal“.
„	147	„	17.	„	„kópali“	„	„kópali“.
„	151	„	18.	„	„sedaj se pa“	„	„sedaj pa“.
„	159	„	6.(od zd.)	„	„brlikva“	„	„brlivka“.

